BROJ 24. 1909. GODINA XVII.

PROSVJETA

SADRŽAJ 24. BROJA:

THEODOR JESKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. (Konac.) — RUDOLF barun MALDINI VILDENHAINSKI: Pjesme u prozi. — MILKA ŠUFLAJ: Poradi života slatkoga.... — JAN. KLEČANDA: Posljednja. (Preveo Pavao M. Rakoš.) — MILUTIN MAYER: Na razvalinama sreće. (Konac.) — DR. VELIMIR DEŽELIĆ: Dr. Ljudevit Gaj. (Konac.) — LISTAK.

SLIKE:

E. Sturtevant: Badnja večer neženje. — A. Piccini: Na božićnom sajmu. — Ferdinand Wagner: Badnjak. — E. Sturtevant: Američanski badnjak. (St. Louis.) — E. Cucuel: Badnjak u željezničkim salonskim kolima. — Stari medjunarodne utrke zrakoplova u Zürichu. — Grčki otok Salamis. — Posebno izaslanstvo turskoga sabora, koje putuje po Evropi. — Spomendan proglašenja aneksije Bosne i Hercegovine. — Nekadanja francuska carica žena Napoleona III. kod engleskoga aviatičara kapetana Cody-a. — Kadune iz sultanova harema, kao orfeumske plesačice. — Rasvjeta bredova u New-Yorku za slave Hudsona i Fultona. — Slika sv. Kümmernisse u Griesu (Pinzgau). — Slika sv. Kümmernisse u Nonstalu u Solnogradu. — Vojnička revolucija u Grčkoj. — Španjolski i marski poslanici pregovaraju o miru kraj Melille. — Gospodja Eleonora pl. Siemens. — Vatrogasni automobil. — Francuski general d' Amade: Znameniti recitator Strakosch. — M. Stokes: Betlehemska zvijezda. (Umjetnički prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače same 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Naklada Kukare Antuna Scholza.

PROSVJETA

LIST ZA ZABAVU, ZNANOST I UMJETNOST.

TEČAJ XVII.

UREDIO

EMILIJ LASZOWSKI.

1909.

ZAGREB.
TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Sadržaj.*)

Pjesme.

a) Izvorne.

Arnold Gjuro: Romance: Na dubokoj vodi... V'jenac. Stren i djeva. 8. — Zviezda. Ruža i slavulj. — Smrknulo se... 178.
Cerovski-Dinjevac I. E.: Opet sniežak tiho prši... 146. — Na studencu. 147.
Cetinski mlinar: Čuvstva. 123.
Crnko Mijat: Besmrtnici. 515.
Čatić M. Č.: Hodi k meni. 406. — Uve'li cvijetak. 430. — Pjesnik. 483.
Gjurin V.: Boli. 370. — Boli. U mojoj duši 675. — Kada suza... Mračne misli. 707.
Hajduković J.: O jošte plačem... 239.
Hubert Viktor: Na grobu djetinstva. Iza borbe. Lipa. 274.
Katić Lovre: Drugovima na polasku. 51.
Kukuljević Sankcinski Božidar: Gaju. 526. — „Varaždinu". 718
Kumičić Gjuro: * * 115.
Magjer Rudolfo Franjin: Pada ljetni sumrak... U osami. Moja pjesma. 160.
Nikolić Mirko: Ko leptir... 558. Srce sam vam svoje dao. 611.
Pavelić Milan: Judi. 305. — Labud i žaba, 340.
Regis Marijan: Spominjem se — — — 239.
Rožić Ferdo: Iz Knjige evandjeoskih pjesama: Moja zviezda. 26. — Grob. 83. — Pade lišće... Makov cvijet 48.
Sabić M.: U veliki petak. 210. — I ja u svj'et sam spustio se b'jeli... 335. — Fides. Kiša. 336.
Širola Stjepan... Svojoj kćerci u spomen... 462. — Ljudevitu Gaju slava! 506.
Špoljar Josip: U mjesečini. 719.
Utješenović-Otrožinski Ognjeslav: U slavu Ljudevita Gaja 663.

b) Prevedene.

Dženab Šihabudin: Iz ciklusa „Zimski akordi". Preveo M. Ćazim Ćatić. 384.
Móra Stjepan: Majci mojoj. Preveo Bella Horváth. 240.
Ossian: Inistonski rat. Preveo J. pl. Ceboci. 472.

Pripovjesti i crtice.

a) Izvorne.

Jadreškić Klemens Josip: Knjigovodja. 398. — Novi šešir. 432.
Junius: Zašto? Roman. 1, 41, 73, 105, 137, 169, 201. 234, 265, 297, 329.

*) Brojke označuju stranice.

Katalinić Jeretov Rikard: Sirene. 580.
Kassowitz-Cvijić Antonija: Zagrebački tipovi. 635.
Kešuc Aleksander: Upokojeno. 731.
Kramberger Ernest: Bogata udovica. 361, 393, 425.
Lodola: Otac. 127, 157, 190, 222.
Maldini barun Vildenhainski Rudolf: Skrlet. 675. — Pjesme u prozi. 752.
Mayer Milutin: Na razvalinama sreće. 692, 720, 761.
Miler Ferdo Ž.: Kornjača i automobil. 147.
M. R.: Požar 84.
Oršanić-Likotinović: Grozna ispovijed. 735.
Rakošev Selim: Moja majka. 514.
Špoljar Josip: Majčina nada. 387.
Šuflaj Milka: Poradi života slatkoga... 754.
Vezić don Marko: Iz moje lovačke torbe. Jakov, Šare, Gore i ja. 247. — Je li u nas? 349. — Utopi se, pa ne će biti ni tebe. 512. — Iz moje prokličane torbe. 698.

b) Prevedene.

Bencivanni J.: Prsten. Preveo A. Bortulin. 418.
Berges: Carrie. Preveo Eugen. 636.
Colombi Marchesa: Ljubavna šutnja. Preveo Andrija Bortulin. 442.
Čeh Svatopluk: Dvoboj. Preveo Lodola. 22.
Čirikov Evgenij: Izdajica. Preveo Selim Rakošev. 27.
Dorošević V. D.: Telefonska žica. Preveo Selim Rakošev. 639.
Hurban Vajanski Svetozar: Noćobdija. Preveo Selim Rakošev 660.
Jelinek E.: Nasljednik atamanova mača. Preveo Selim Rakošev. 534. — U ljubavnom zanosu. Preveo Selim Rakošev. 544. — Na zakletom jezeru. Preveo Selim Rakošev. 738.
Jeske-Choinski Teodor: Kad sunce zalazi. Historijski roman iz dobe cara Marka Aurelija. Preveo Stjepan Širola. 9, 54, 89, 115, 149, 183, 211, 240, 279, 306, 340, 370, 406, 435, 462, 506, 539, 570, 602, 627, 664, 699, 726, 745.
Kiselev H.: Naivka. Preveo Lugovoj Danko. 61.
Klecanda Jan.: Posljednja. Preveo Pavao M. Rakoš. 757.
Nicoletti-Altimani Arnaldo: Abisinske tradicije i legende. Preveo Andrija Bortulin. 474.
Odojevski knez: Posljednji kvartet Betovenov. Preveo Pavao M. Rakoš. 447.
Serao Matilda: Ljubavna pripovijest. Preveo M. G. 450.
Skowronek M.: Bjegunac. Preveo Z. Jadranski. 469.
Todorov P. J.: Osamljen grob. Preveo Pavao M. Rakoš. 498.
Vrchlicky Jar.: Izvor zaboravnosti. Preveo Selim Rakošev. 670.

Pouka.

Barle Josip: Slika sv. Kümmernisse u Velikoj Mlaki. 536, 577. — Kapela Svetog Fabijana i Sebastijana u Kućama. 641.
Božičević Juraj prof.: Fotografovanje u prirodnim bojama. 254, 287, 323.
Brusina Branimir: Friml Oskar. 130. — Dimitrijević Mišo. 133. — Novo ministarstvo u Austriji. 161. — Lesić Tošo. 165. — Domić Dinko. 193. — Nikola pl. Faller. 195. — Kašman Josip. 336. — Dr. Fran Vrbanić. 562. — Dr. Vladimir Vidrić. Prof. Josip Purić. 642. — Deželić Velimir dr.: Pisma pisana dru. Ljudevitu Gaju i njeki njegovi sastavci 679. — Gjuro Klarić. 711.
B. Š.: Josip Haydn. 389. — 90-godišnjica Lisinskova narodjenja. — „Cecilijino društvo" u Zagrebu. 550. — Hrvatska opera. 742.
Criticus: Osvrt na knjige Matice Hrvatske za g. 1908. 262.
*** Danica zagrebačka Ignjata Kristijanovića. 504.
Damić Miroslav: Janko Jurković. 179. 219. — Nikola Gogolj. 250, 290, 319. — Savremena žena. 480. — Najnovije odkriće o Shakespeareu. 657.
*** Darwin Charles Robert (1809. do 1882.) K stogodišnjici njegova rodjenja. 112.
Deželić Velimir dr.: Ljudevit Gaj. 489, 521. 553, 585, 617, 649, 681, 713, 766.
Dončević Ružica: Petar Petrović „Ispod naših brda". 643.
G. dr.: Matilda Lesić-Kindersberger. 145. — Danica Matoš. 165 — Vera pl. Hržić. 166.
*** Gajev Mirogoj. 615.
Gavazzi Artur: Zemljopis Hrvatske. (Proglas). 29.
Horvat Rudolf dr.: Krvavi dani u Zagrebu god. 1845. 457.
*** Hrvatske narodoslovne zbirke. 614.
Ivić Marin: Iz uzničkog službovanja 51.
***: Iz staroda Zagreba. 487, 551, 583.
***: Iz „Zagrebačke torbe". 488.
Jadranski Z.: Ivančica. 385. — Gajevo slavlje. 526. — Gajevo slavlje u Zagrebu. 581.
***: Japansko kazalište. 354.
K.: Katolička beletristika i moderna. 742.

Laszowski E.: Provale turske u Turopolje. 397. — Turopoljska „Žirna komešija". 707. — Potpaljeni hrast u turopoljskoj šumi. Sanatorij u Zagrebu. 709.
***: Leberov jubilej 645.
Lozovina V. dr.: Iz stare talijanske lirike. 86.
Lukavečki Z.: Budući svjetski jezik. 518.
***: Massenetova karijera 355.
Mikšić M.: Noćnje svjetluckanje. 423. — — Hudson-Fulton-Jonatan slavlje. 724.
*** Mitrin kult i kršćanstvo. 260.
M. D.: Nadnaravni pojavi Schumannove duševne bolesti. — Posljdnji dani života Edgara Poca. 455. — Alsred Tennyson. 456. — Iz života Don Carlosa. 488. — Nešto o Indiji. 675.
M. M.: Sedam sati pod ruševinama. 147.
M. M.-č.: Raskošna kupališta u starom Rimu. — Lov za muževima. 391. — Nikelov novac. 552.
M. Šp.: Kr. sveučilišna biblioteka u Zagrebu, njezin postanak i razvitak. 347. — Podmaršal Ivan vitez Tomičić od Gorice. 430.
***: Nove i stare zagrebčice. 647.
Novič August: Bjesnoća pasa obzirom na ljudsko društvo. 545
Novotni: Bosna i Hercegovina. 182, 209.
***: Poe Edgar Allan. K stogodišnjici rodjenja. 103.
Rožić Ferdo: Rikard Katalinić Jeretov „Sa Jadrana". 94.
S.: Nešto o životu i radu Grgura Čevapovića. 502. — Tomaš Mikloušić. 503.
Sakač Miroslav: 50-godišnjica smrti Zygmunda Krasinjskoga. 123. — Stogodišnjica narodjenja Slowackoga. 231. — Helena Modrzejewska. 260.
Seljan Mirko i Stevo: Panamski prokop 16, 48.
Slavomir: August Strindberg. 80.
Spiegel C. dr.: U svetu zemlju. 275, 314.
Strohal R.: Karlovac u ilirsko doba 499. — Život seljaka u karlovačkom kotaru. 671. — Lujzinska cesta. 689.
Szlavik Oton: Smrtna kazna u Francuskoj. 62. — Marija Ružička-Strozzi. 126. — Najstarije djevojačko odgojište u Hrvatskoj. 313.
Širola Božidar: Vatroslav Lisinski. 598.
Širola Stjepan: Uzgoj za život. 378, 414. — Jedna pedesetgodišnjica (Napredak). 486. — Danica, koledar društva svetojeronimskoga za g. 1910. 519. — U Preradovićevu zavičaju. 559, 594. 621. — Na vašaru o Kraljevu u Zagrebu. 582. — Za narodnu kulturu. 643.
Škreb Stjepan prof.: O seizmografima. 739.
Špoljar Josip: Povjest Pakraca 365.
***: Teža na Jadranskome moru. 258.
Z. B.: Bilješke iz Venecije. 440. — Stari plemički dvor na Plesu. 518. — Nekoliko kajkavskih poslovica. 552. — Dva glazbotvora posvećena Gaju. 719.
Zm. B.: Stare drvene kapelice u Turopolju. 423.

Slike.

Broj prvi.

Milan Smrekar. 4. — Marija Fröbe. 4. — Proslava Papine pedesetgodišnjice: Izložba paramenata u „geografskoj dvorani" u Vatikanu 5. — Bosanski katolici u Zagrebu: (5 slika) 8 i 9. — Željeznička nesreća u Zagrebu: (4 slike) 12 i 13. — Izbori u Turskoj. 16. — Panamski prokop: (7 slika) 17—21. — Deputacija bosanskih katolika u Beču 24. — Nova godina 25. — Dragutin Freudenreich 28. — 7. slika iz „Zemljopisa Hrvatske" 30—31. — Nesreća u rudniku Radbod: (8 slika) 32—36. — Biskup Franjo Marija Doppelbauer. 36. — Grof Gudo Call, novi austrijski poklisar u Japanu 36. — Leon Začević, zapovjednik parobroda „Maria" 37. — Nova austrijska uniforma 37. — Vilim pl. Desović 37. — Josè Miguel Gomez, novi predsjednik republike Kube 40. — Grof Jaromir Cernin 40. — Andrew Fisher, novi australski min. predsjednik 40. — Vidović Emanuel: Mali svijet I. II. (Umjetnički prilog).

Broj drugi.

Bronislav Huberman 44. — Lov sa sokolovima u Bosni 45. — Panamski prokop (4 slike) 49—56. — Golublistonoša (3 slike) 57. — Spljet (5 slika) 60—64. — Kastavska pjevačka i tamburaška društva 65. — Nobelova nagrada: Medicina: Prof dr. E. Mečnikov, Pariz. Medicina: Prof. dr. Pavao Erlich, Frankfurt na/M. Literatura: Charles A. Swihnburne, London. Fizika: Prof. dr. Maks Planck, Berlin 68. — Sa skrajnjeg juga, (4 slike) 69 i 72. — Bukovac Vlaho: Trg u Dubrovniku. (Umjetnički prilog).

Broj treći.

Učenice hrv. župne škole u Kansas-City-u 76. — Hrvatska župna crkva u Kansas-City-u 77. — Učenici hrv. župne škole u Kansas-City-u 77. — Cipriano Castro 80. — August Strindberg 81. — Potres u Italiji: Spasavanje nstaradalih u ulici Cavour u Messini; Nastradale traže u ruševinama; Ulica Pianeralli u Messini; Kralj nadzire prenos ranjenika na brod; Čudan slučaj: osim pročelja sva se je kuća srušila; Mrtvaci i ranjenici leže na ulici; Kuća poslije potresa; Stanovnici nekoga sela dolaze u procesiji u Messinu; Lov na razbojnike i tatove; Messina prije potresa, sučelice kalabrijska obala; Dolazak na kolodvoru u Palermu 89 do 104. — Knez Gjuro Lobkovic 97. — Prof. dr. Josip Marija Pernter 97. — Otac Ivan Kronstadski 97. — Ovogodišnje Nobelove nagrade: Mirovno djelovanje: Friderik Bajer Kodanj; Klaus Pontus Arnoldson, Stockholm; Kemija: Prof. Ernest Rutherlord, Manchester 100. — Melkus dragan: „U zatišju". (Uumjetnički prilog.)

Broj četvrti.

K četrdeset godinšjici umjetnikovanja 109. — Charles Darwin 113. — Mišo Dimitrijević 116. — Ružička: Nova odora 117. — Svemirska maglica u zviježdju „Trokut" 120. — Velika svemirska maglica u zviježdju „Orijon" 121. — Dva poljodjelska zavoda u Dalmaciji: Poljodjelska škola i pokušalište u Glavici; Poljodjelska škola u Spljetu 124—125. — Coquelin st. i Sara Bernhardt 128. — Franjo B. Zverina 129. — Oskar Friml 129. — Vela Nigrinova 132. — Admiral Roždjestvenski. — Grof Alfred Hompesch. — Sofija Goudstikker 132. — Profesor Thalamas 133. — Princ Burhaneddin-efendija 133. — Profesor Quirino Majorana, koji je unaprijedio telefon bez žica 133. — Senator Philander Knox, budući tajnik spoljašnosti Ujed. Država 133. — Duobus litigantibus... (Umjetnički prilog.)

Broj peti.

Selim-aga, općinski glavar u Vranici, dobiva srebreni krst za zasluge 140. — Pogreb vojevode Zimonjića u Gackom Polju 141. — Spljet: Portal kuće iz starije dobe; Ulaz u katedralu ispod zvonika; Porta aurea (nutarnji dio); Stube privatne kuće i starije dobe 144—148. Matilda Lesić 149. — Tošo Lesić 149. — Danica Matoš 152. — Vera pl. Hržić 153. — Novo austrijsko ministarstvo: Dr. Leon vitez Bilinski, financije; Dr. Allin Brat, poljodjelstva; Dr. Viktor Hochenberger, pravosudje; August Ritt, radnje; Grof Karlo Stürgkh, nastave; Dr. Rikard Weiskirchner, trgovina; Ludwig Wrba, željeznice 156. — Poplava u Njemačkoj; Poplava u Koburgu; Poplava u Nürnbergu; Glavni trg u Nürnbergu 157. — Kralj i kraljica Engleske 161. — Dr. Antun Režek 161. — Opat Aleksandar Karl 164. — Dr. Adolf Stöcker 164. — General grof Paar 165. — Catulle Mendèa 165. — Prof. Ernst Häckel 165. — Vasilij Pukirev: Nejednaki brak. (Umjetnički prilog.)

Broj šesti.

Pavao Gugler u mladosti. Pavao Gugler kao kanonik. Biskup Pavao Gugler. Biskup Pavao Gugler na odru. Sprovod biskupa Guglera: Kola s mrtvim tijelom; Svećenstvo i klerici; Narod 172—177. — Nikola pl. Faller 180. — Bozadžija 181. — Bosansko guvno 185. — Sa crnogorske granice: Štrafuni; Pod Lovćenom; Austrijski časnik u novoj uniformi; Podčasnik od štrafuna; Crnogorska straža; Na medji 188 do 192. — Presv. gospodja Olga Hörmann 193. — Presv. gospoja Gizela Kobinger 193. — Dr. Josip Rieger 193. — Dinko Domić 193. — Srpski minstar predsjednik Novaković 196. — Vladimir vitez Gniewosz 196. — Dr. Toma Czerny 196. — Veliki knez Vladimir 196. — A. P. Izvolskij, ruski ministar spoljašnosti 197. — Prof. Julij Thomsen 197. — Coquelin ml. 197. — Abbé Pierre Chanoux 197. — Cvjetna flotila u Kantonu; Jedan cvjetni brod 200. — Jezero Plive krai Jajca. (Umjetnički prilog.)

Broj sedmi.

Janko Jurković 204. — Prelat prof. dr. Cerebotani i njegov stroj 205. — Banjaluka 208. — Kula uz staru ćupriju u Mostaru 209. — Vranduk 213. — Ruševine Manastira Tvrdoše kraj Trebinja 217. — Trebinje 221. — 125-godišnja baka Vosilka i njezin 100-godišnji sin Teodor 224. — Novi torpedo francuskog inžinira Gabeta 224. — G. P. Marijan Varešanin Vareški 225. — Podmaršal pl. Winzor 225. — O. Fr. X. Slavić D. J. 228. — Gustav af Geijerstam 228. — D. Leonhard Pientak 228. Prof. Otokar Sevčik 228. — Državni savjetnik Lukjanov, novi pročelnik ruskoga sv. sinoda 229. — Kardinal Sancha 229. — Princ Jusuf Izzedin 229. — General Nazim-paša 229. Ernest Reyer

232. — Dr. jur. Anna Schultz 232 — Fridrik Spielhagen 232. — Luigi Nono: Gospodin župnik. (Umjetnički prilog.)

Broj osmi.

N. I. Žoščenko: Pred seoskim sudom 237. — Bečki carski dvor sa zrakoplova 244. — Kraljeva osoba u bečkom dvoru 244. — Kraljičina soba 245. — Na žalu 248. — Hagar 253. — Teža na Jadranskom moru: 1. Izogeobare 257. — Teža na Jadranskom moru: 2. Izogame 261. — Len: Zalaz sunca. (Umjetnički prilog.)

Broj deveti.

Nizozemska kraljica Vilhelmina 268. — Novi sultan Mahmud V. izlazi poslije selamlika iz džamije 269. — Pogled na luku Jaffu 272. — Jerusolim: Maslinova gora; Pogled na Jerusolim; Vrt Getsemani; Dolina Cedron 273 do 281. — Beatifikacija Djevice Orleanske: Svečano urešeni žrtvenik; Papa moli pred žrtvenikom; Audijencija francuskih hodočasnika kod sv. Oca 284—288 — Sultan Mahmud V. 289. — Srpski kraljević Aleksandar 289. — Madonna del' Orto od Giovanni-a Bellini-a 292. — Jean Aicard 292. — René Doumic 292. — Vatikanska pinakoteka: Rafaelovo „Preobraženje"; Dvorana umbrijske škole 293. — Josip Brandt: Prelaz preko rijeke. (Umjetnički prilog.)

Broj deseti.

Najstarije odgojilište djevojaka u Hrvatskoj: Crkva; Soba, u kojoj sestre primaju posjete; Kod sestara; Blagovalište sestara; Zavodska ljekarna; U vrtu; U školi; Kod ručnog rada; Spavaonica internata 300 do 309. — U sv. zemlju: Bazilika sv. groba; Sv. grob; Betlehem; Jordan; Mrtvo more; Jeriko 312—317. — Rokovačka zidina 320. — Bitka kod Asperna: Napoleon prije bitke; Juriš na groblje; Nadvojvoda Karlo u bici 321—324. — Solun: boravište Abdul-Hamidovo 325. — Stare carigradske utvrde 325. — Brdo Karmel sa svjetionikom (umjetnički prilog.)

Broj jedanaesti.

Josip Kašman 333. — Podmaršal Ivan vitez Tomičić od Gorice 337. — Miše: Suton (po uljenoj škici) 341. — Kr. sveuč. biblioteka: Jedan od hodnika; Čitaonica profesora; Revizija; Niz dvorana; Jedna dvorana; Katalozi; Čitaonica djačka 345—349. — Marcel Prevost 352. — Gjuro pl. Neumayer 352. — Novi šeik-ul-islam Sahib Molah 353. — Frédéric Mistral 353. — Patuljak (po slici g. Franje Jovanovca) 357. — Alg. A. Swinburne 357. — George Meredith 357. — Veliki i Mali Malovan u Velebitu. (Umj. prilog.)

Broj dvanaesti.

Trgovište Pakrac 365. — Josip Haydn (1809.—1909.) 369. — Jean Paul Laurens: Djevica orleanska 373. — Vijeće mladoturskih časnika 377. — Bugarski car Ferdinand u Opatiji 380. — Moda I. i II. 381. — Potres u južnoj Francuskoj: Porušena ulica u Vernegu; Postradali u mrtvačnici; Ponutrica porušene crkve u Vernegu; Ruševine u gradu Lambescu 385—388. — Novi život na berlinskim ulicama: Klizanje na koturicacama 389. — Constans, francuski poslanik u Carigradu 389. — Bitka kod Znojma (Znaim) 11. srpnja 1809.: Nadvojvoda Karlo proti francuskoj vojsci pod vodstvom Marmonta i Masséna. (Umjetnički prilog.)

Broj trinaesti.

Fr. X. Winterhalter: Francuska carica Eugenija i njezine dvorske gospodje 397. — Tipovi i narodna nošnja u Macedoniji. 401. — J. P. Alizard: Kralj Ljudevit i sv. Franjo de Paula 405. — Na južnom stožeru: Shakleton i njedovi drugovi Adams i Franck Wild utaknuli 178 km. pred južnim zemaljskim stožerom englesku zastavu 409. — Tijelovski ophod u Carigradu (2 slike) 412. — Spomenik caru Aleksandru III. u Petrogradu 416. — Sadržina vode u raznim hranivima 417. — Podmorska rasvjeta morskih puteva 421. — Podmorska svijetiljka 421. — Corbett: Na samotnoj pustari. (Umjetnički prilog.)

Broj četrnaesti.

A. Weczerzick: Lisica i jež 429. — Epp. Rud.: Voliš li me? 433. — Louyot E.: Novi kupališni gost 437. — U Alpama 441. — Luka u La Valetti na otoku Malti 444. — Utvrde luke La Valette na otoku Malti 445. — Gospodja Bullock Workman, putnica na Himalaji, prelazi rijeku na mostu, spletenom od vrbove kore 448. — Okoliš Nagara na granici kitajskoga Turkestana 449. — Knez Büllow 453. — Bethmann-Hollweg 453. — Pavao Meyerheim: Žetva. (Umjetnički prilog).

Broj petnaesti.

Nadgrobni spomenik spanjskih žrtava na Mirogoju 460. — I. Monte: Zatečen u činu 461. — Kartaševa žena 465. — Granica leda u sjevernom moru 468. — Naseljivanje galebova (Larus) 469. — Vrh Popokatepetla 473. — Teheran: Topnički trg; Po ustašama zauzeta gradska vrata Kaswin; Po ustašama zauzeta gradska vrata Gutalek 476—477. — Gradnja novoga zvonika crkve sv. Marka u Veneciji 480. — „Ponedjeljak pranja" u New-Yorku 481. — Slike starog groblja u Velikoj Gorici 484.—485. — J. Zuber: Kozačke pjesme. (Umjetnički prilog.)

Broj šestnaesti.

Poljodjelski tečaj na franjevačkoj gimnaziji u Sinju 493. — Orač 497. — C. G. Kielburne: Zgodna prilika 501. — Leteći stroj Francuza Bleriota, na putu preko Kanala u Englesku 505. — Leteći stroj aeronauta Lathama na neuspjelom putu preko Kanala 505. — Kamenolom kod Šestina 508. — Predsjednik Fallières sa palim ministrom Clemenceauom 508. — Hraščinski meteor 509. — Plemićki dvor na Plesu 509. — Rat u Maroku: Odlazak španjolske vojske na ratište 513. — — Španjoska utvrda Melilla 517. — Španjolska vojna pruga u navali 517. — Španjolsko topništvo u boju 516. — W. Kossak: Za kralja i dom. (Umjetnički prilog.)

Broj sedamnaesti.

Dr. Ljudevit Gaj 521. — Majka Gajeva: Ljubosava Gaj 524. — Otac Gajev: Ivan Gaj 524. — Rodna kuća Gajeva u Krapini 525. — Gajev spomenik u Krapini 525. — Rodno mjesto dra. Ljudevita Gaja: Krapina 529. — Gajeva karta Ilirije 533. — Kapela u Velikoj Mlaki 536. — Interier kapele u Velikoj Mlaki 537. — H. Kümmerniss kapela u Velikoj Mlaki 537. — U Londonu izloženi Bleriotov aeroplan 540. — Predsjednik franc. republike pozdravlja rusku caricu 540. — Amerikanske brzogradnje: Početak gradnje; Gradnja nakon 4 sata i 45 časova 541. — Revolucija u Španiji 545. — Novo francusko ministarstvo (5 slika) 548. — Delcassé, negdanji ministar izvanjskih posala, koji je srušio Clemenceaua 548. — Franc. aeronaut Bleriot 549. — Hayez: Razorenje Jerusolima. (Umj. prilog.)

Broj osamnaesti.

Gajevo slavlje u Zagrebu (3 slike) 556—560. — Spomenik Petra Preradovića u Zagrebu 561. — M. A. Rondenay: Rad, odmor i san 565. — P. Dügffeke: U prijekoj nuždi 569. — Rat u Maroku 572. — Zepelin III. nad Berlinom 573. — Leteći stroj Francuza Farmana I. angrada 576. — Leteći stroj Francuza Paulhana 576. — Leteći stroj Engleza Lathama 577. — Danska zemaljska izložba u Aalborgu 577. — Na vašaru o kraljevu u Zagrebu (6 slika) 580—581. — Comton E.: Pogled na Gross-Glockner (Umjetnički prilog.)

Broj devetnaesti.

Bivši dvorac dra. Ljudevita Gaja na Mirogoju u Zagrebu 588. — Gajevo slavje u Zagrebu (4 slike) 588—5 — Hrvatski pjesnik Petar Preradović. 596. — Rodni dom Petra Preradovića u Grabrovnici: Stara graničarska „oficirska kuća" 597. — Zrakoplovac Orville Wright 601. — Leteći stro Wrightov 602. — Orwille Wright leti 42 amer. milje i time zadovoljava uslovima, što ih je Stjev. Uj. Amerika postavila 605. — Violina phonolist 609. — Tollette sa utrke u Logchampsu 609. — Konjska utrka u Sarajevu 612. — Halve Maan, Hudsonova ladja 612. — O. Maccioni 613. — Aparat O. Maccionia za proricanje potresa 613. — J. Leempools: Kod jutarnjeg čaja. (Umj. prilog.)

Broj dvadeseti.

U Preradovu zavičaju: Svečano otkriće spomen-ploče na rodnoj kući Petra Preradovića u Grabrovnici 29. VII. 1909. 620. — Zastupnici književnih društava i govornici pri otkriću spomen-ploče Petru Preradoviću pred pjesnikovim rodnim domom u Grabrovnici 621. — Spomen-ploča Petru Preradoviću postavljena na rodni dom pjesnikov u Grabrovnici 29. VIII. 1909. 625. — † Dr. Fran Vrbanić 625. Moreau-Vauthier: Stijena 629. — Kapela u Kuču 633. — Interier kapele u Kuču 633. — Kuća grofa Petra Zrinskoga u Karlovcu 636. — U zoru: Jelen na vrelu 637. — Pucanje na zrakoplove 641. — Novi električni prevoz u Marseljskoj luci 644. — Sprava, koja omodućuje tjeranje strojeva iz daljine, pomoću

električnih valova 645. — Šešir sa gnijezdom 645. — Miše Leopold: Ostrvo mirtvih. (Umj. prilog.)

Broj dvadeset i prvi.

Dubovac godine 1848. 652. — Grad Karlovac: Pogled sa Dubovca 653. Ostanci karlovačke tvrdjave 656. — Seljačka narodna nošnja 657. — Dubovac sa sjeverozapadne strane 657. — Edmund Palume: Moć zvukova 660. — Artur C. Elsteg: Majčini divljani 661. — Kreta: Logorište medjunarodnih četa kod Herakleiona 665. — Parno dizalo 668. — Carske vojne vježbe u Moravskoj: Carski štop u Vel. Meseržiči 660. — Dr. Cooka pozdravljaju kod njegovog dolaska u Kopenhagen 669. — Polarni brod „Hans Egede" u kojem je dr. Cook preplovio veliki dio svog puta na sjeverni stožer 672. — Dva Eskimca: Jedini pratioci dr. Cooka na njegovom zadnjem putu na sjeverni stožer 672. — Zrakoplovac Paulhan sa svojim strojem 673. — Zrakoplov Waltera Wellmana, kojim kani prodrijeti do sjevernog pola. 673. — Francuski zrakoplov „Republique" prije katastrofe (2 slike) 676. — Natjecanje letećih strojeva u Berlinu (5 slika) 677. — Narodna nošnja u župi žakanjskoj 680. — Artur Hoffman: Sv. Juraj sa zmajem. (Umjetnički prilog.)

Broj dvadeset i drugi.

Dušni dan u Rusiji 684. — Eksotična lovina na otoku Javi 685. — Početak Lujzinske ceste u Karlovcu 689. — Turopolje: Potpaljeni hrast 692. Turopolje: „Žirna komešija" 693. Oaza u Sahari 696. — Sanatorij u Zagrebu (10 slika) 697—701. — † Gjuro Klarić 701. — Moderna tortura za uzdržanje ljepote 704. — Vel. Meseržiči: Vojnička pošta prije odlaska 705. — Uporaba automobila u vojsci: Automobil i motor na rekongosciranju 708. — Uporaba automobila u vojsci: Zapovjednici dobrovoljačkih automobilista 709. — Samuel Heinecke, osnovatelj poduke za gluhonijeme 709. — Marija Rutkowska, sa pozorišta u sudnicu 709. — Dr. Limbini 709. — Buduća kraljica portugalska: princesa Fife 709. — Zrakoplovna ženska oprema 712. — John Knill: novi londonski Lordmayor 712. — Automatički telefon 712. — Jean Louis Marcel Cosson: Na obali morskoj. (Umjetnički prilog.)

Broj dvadeset i treći.

Grad njemačkoga reda u Metliki 716. — Povratak blaga sa gospićkog polja 717. — Blago na gospićkom polju 717. — Hudson-Fulton-Jonatan slavlje (6 slika) 721. — O seizmografima (12 slika) 729. — Knez Ito 741. — Grčki pukovnik Zorfas 741. — Miss Johela Seymour 741. — Mosivatunja-Victoria slap rijeke Zambezi u Južnoj Africi. (Umjetnički prilog.)

Broj dvadeset i četvrti.

E. Sturtevant: Badnja večer neženje 748. — A. Piccini: Na božićnom sjamu 749. — Ferdinand Wagner: Bandjak 753. — E. Sturtevant: Amerikanski badnjak. (St. Louis.) 756. — E. Cucuel: Badnjak u željezničkim salonskim kolima 757. — Start medjunarodne utrke zrakoplova u Zürichu 760. — Grčki otok Salamis 761. — Posebno izaslanstvo turskoga sabora, koje putuje po Evropi 764. — Spomendan proglašenja aneksije Bosne i Hercegovine 764. — Nekadanja francuska carica žena Napoleona III. kod engleskoga aviatičara kapetana Cody-a 765. — Kadume iz sultanova harema, kao orfeumske plesačice 765. — Rasvjeta brodova u New-Yorku za slave Hudsona i Fultona 768. — Slika sv. Kümmernisse u Griesu (Pinzgau) 769. — Slika sv. Kümmernisse u Nontalu u Solnogradu 769. — Vojnička revolucija u Grčkoj 772. — Španjolski i maurski poslanici pregovaraju o miru kraj Melille 772. — Gospodja Eleonora pl. Siemens 776. — Francuski general d' Amade 776. — Znameniti recitator Strakosch 776. — M. Stokes: Betlehemska zvijezda. (Umjetnički prilog.)

Listak. — Pogled po svijetu. — Književnost. — Umjetnost. — Svaštice u svakom broju.

PROSVJETA

BROJ 24 o o o o o
15. PROSINCA 1909.

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski. — Stj. Širola.

Historijski roman iz dobe cara Marka Aurelija.

Prije nego što ga je uspavao žubor Dunava, promatraše on zvijezde na nebu, one iste poznate zvijezde u koje je i Tusnelda tako rado gledala. Svoju ženu ostavio je kao sretnu majku jednoga dječaka na slobodnome tlu pod zaštitom mnogobrojne družine. Možda i ona gleda sada u nebo, te šalje svome ljubljenom čovjeku po mjesečevim zrakama tihe jecaje svoga čeznuća. Ona je htjela poći s njime u boj, kako je to bio običaj germanskih žena, no on toga nije dopustio. Dijete ne bi bilo podnijelo tegoba puta, a njemu bijaše stalo, da mali Radbob naslijedi jednoć ne samo zemaljsku već i duševnu baštinu svoga oca, pa da je proširi. A najodličnija dužnost majčina jest, da čuva i uzgaja svoje dijete.

A on?... Njega čeka sudbina svakoga vojnika. Nagla smrt mu je za vratom, ali se je on ne plaši. Hoće li poginuti danas, ili sutra — jedared mora pasti. Hotio bi bio skončati rimsku gospodu. No nepoznati vladar svih svjetova krzmao je još s njihovim svršetkom. Ispala sutrašnja odlučna bitka kako mu drago, orlovi imperatorski dugo će još opsjenjivati mnoge narode...

Jednoglasni žubor dunavskih valova pomogao je izmorenom tijelu Servijevu do svoga prava i prije, nego bi to dopustio njegov duh. Njegove misli, nastojao ih on kako mu drago srediti, zaplovile su najšarenijim snovima. Velikom mukom otvorio je još jedared sklopljene vjeđe. Još jedan pogled baci na zvijezde, a rukom pozdravi daleki sjever, onda prevuče kabanicu preko glave i odmah čvrsto zaspi.

28.

Bez ikakve radosti pozdraviše idućega jutra rimski vojnici sjajno sunce, koje je razlilo nad zemlju sav svoj sjaj i svu svoju toplinu, koja bijaše tim nepočudnija, što ih sparna noć nije ni malo okrepila. Što je marnoga poljodjelca veselilo, to je mučilo i onako izmučenoga vojnika.

Zabrinutim okom tražili tribuni po nebu ma i najmanji znak kiše; no ni najmanjega oblačka ne bijaše na visokom svodu nebeskom, a ni najmanji povjetarac nije im rashladjivao lica. Sve je odavalo, da će i taj dan biti vruć i sparan.

Nesretnim je slučajem Marko Aurelij pošao iz Vindobone bez osnove prama jugoistoku i dopustio, da ga barbari preteku na nekoliko milja, pa sad nije mogao izmijeniti svoga položaja.

Germani su pretekli rimsku vojsku, te su zaposjeli tri strane nepravilnoga četverokuta, koji su zatvarale od zapada, sjevera i istoka rijeke Arabo i Dunav, a svoja su mjesta zauzeli uz vodu. Ravninu, koja bijaše s juga zatvorena gorskom kosom, prepustiše oni rimskim legijama tako, da su bile zatvorene, pa se nijesu mogle ni razviti.

Zapanjen i sav preplašen opazio je imperator-filozof pri osvitku sunca čitavu šumu koplja i konjaničkih kaciga, kudagod je krenuo svojim okom. Barbari nijesu ni prespali noć, već su se na dvije rimske milje (tri kilometra) prikučili rimskome taboru. Ravno pred Dunavom stajao je Servij sa svojim narodom i Jasigima, lijevo Markomani kralja Vadomara, a desno Kvadi.

Već su se stali pomicati prama rimskome logoru i kad je taj bio zatvoren velikim polukrugom, zanijemiše zvukovi njihovih rogova.

Marko Aurelij je dobro vidjeo, da se nalazi u stupici, jer su mu otraga zatvarala put brda. U mjesto da sastavi razboritu osnovu operacija, koja bi odgovarala stanju stvari, dao je dovesti bijeloga vola, kojemu je uz svečane ceremonije sam zabo nož u vrat, moleći se Marsu, bogu ratniku, da mu dade spasonosnu misao.

U naokolo stajali stariji tribuni i prefekti šuteći kao da su onijemili. Iskusni ratnici samo se pogledavali, sležući ramenima, kao da će reći: Nije dosta da bude čovjek potpun, mudar i snažan mislilac, koji hoće da ravna jednom vojskom!

To je isto osjećao i Marko Aurelij, jer kad je već prinjeo žrtvu, stao je gledati u svoje vojvode pogledima, kao da ih nešto pita. Svaki je od njih dobro znao, što je valjalo činiti, ali ni jedan nije imao pravo da svjetuje vojskovodji, ako ga ovaj ne pozove na to. Ta plašljivi taj sanjar bijaše njihov imperator; na njegovu su sliku prisegli vjernost.

Kad se niko nije oglasio, uze imperator drhtavim glasom:

„Svanuo nam teški dan. Kome je od vas bog rata dao dobru i sretnu misao, neka je ne krije preda mnom". I okrenuvši se Publiju nastavi: „Počni ti, tribune!"

Publij uze odmah riječ.

„Naši vojnici moraju doći do vode, inače će ih pobijediti ovo vruće sunce. Oni se moraju i raširiti na većem prostoru, da se mogu slobodno kretati. Obje ilirske legije neka se postave u obliku klina sa šiljkom prama Dunavu, jer će neprijatelj udariti istodopce s dviju strana sa istoka i sa zapada. Treća melitinijska legija neka krene na lijevo prama Arabu [1]), da zatvori površinu med gorama i koritom i da nam otvori put, ako nas i danas ostave bogovi. Pomoćna konjica neka stane s obih strana melitinijske legije..." I Publij razvije potpunu ratnu osnovu.

Tek kad je dovršio svoj govor, primjeti on, da je govorio, kao da je sam vrhovni vojskovodja. On nije savjetovao, već zapovijedao. No Marka Aurelija je sadržaj njegovih riječi tako osvojio, da se nije ni osvrtao na grubu vojničku formu. Gledao je samo okolo: tribuni

[1]) Današnji Raab u Ugarskoj.

i prefekti su mukom mučali, bijahu dakle sporazumni s Publijevom ratnom osnovom.

Imperator domahnu maloj četici okonjenih centuriia, što stajahu nedaleko. Oni dolete, a Marko Aurelij im ponovi glasno i jasno Publijeve odredbe.

Zemlja se potresla pod kopitima kapadoških kobila: centuriji su raznijeli mladjim tribunima zapovijed imperatorovu.

Za četvrt sata oglasile se na raznim mjestima istodopce tube: vojska se spremala na bitku.

A bijaše već i skrajnje vrijeme, jer se je od Strigoniuma dizala taka oblačina prašine, da je zakrila cijelu sjevernu stranu četverokuta. U širokoj fronti navalili Jasigi na Rimljane. U najbližoj blizini razdijeliše se oni na svoj način u dvije polovice a ove opet u manje skupine i započeše navalu.

— Štitite se! zagrmiše tube, a čitava tuča strjelica odbi se sa rimskih štitova.

Brzo se razviše strijelci i metaoci s obih strana pješadije, a njihovi su udarci prilično uhladjivali nezaštićene vratove i glave Jasiga i noge njihovih konja od volje za napadanje. Napadači su doduše pokušavali ponovno udarati svojim strjelicama, ali su uzmicali tako, da je prostor izmedju njih i imperatorove vojske bivao sve veći.

Dva para orlujskih očiju promatrahu sa suprotnih strana napetim pogledima okršaj Jasiga sa rimskim strijelcima, koji se iz daljine pričinjao kao obična igra.

Publij, koji stajaše iza imperatora, promatrao je pozorno kretanja legija, pa se zadovoljno smiješio, jer su ilirske čete, sve da su i nove, u redu izvadjale njegovu osnovu.

Pod zaštitom strijelaca i metalaca, koji su Jasige držali tako daleko, da su njihove strjelice padale na zemlju, stvarahu Iliri ogromni klin. Zapovijed tribuna i centurija nije se više čula, a i znakovi tuba onijemiše. I sad stajahu obje legije u željenom redu neko vrijeme nepomično, a onda zaori koračnica i ta preogromna masa ljudskih tjelesa stade se gibati u zatvorenim redovima, kao da je jedna cjelina. Istodopce pružila se uzduž kose na sunčanom sjaju gorostasna zmija: melitinijska legija stupala je prema gradu Arabu.

I Servij nije skidao svoga oka s neprijatelja. Okružen poglavicama svojih plemena, jašio je pred svojom vojskom, te se približio Rimljanima do dvogube daljine metala. Sunčane zrake odražavale se sa zapučaka njegovoga srebrnoga oklopa, te ga svega osvijetlile. Bilo ga je vidjeti iz daleka nad glavama pješaka.

On je razgledao sve kretnje i kad su se Iliri stali micati, okrenu se on svojoj pratnji i viknu: „Jasigi će složno udariti sa svom svojom snagom!"

Odmah su zapovjednici poletili na protivne strane.

Servij zapovijedi dalje: „Konjica kralja Vadomara odbit će šiljak rimskoga klina, a kvadska udariti po srijedi! Istodobno neka oba prva odjela pješaka krenu napred i provale lijevo i desno od konjanika!"

I opet poleti nekoliko gospode iz njegove pratnje, da germanskim narodima ponese zapovijedi svoga vojskovodje.

Medjutim je imperatorova vojska kretala napred, dobivajući svake minute sve više prostora. I sad zatrubiše barbarski rogovi, a Jasigi se sve više skupljahu. Signali se ponoviše, a gusti oblaci prašine prekriše sunce. Prava tuča strjelica pade na Rimljane.

Zapovijed rimske tube: „Skupite se!" bijaše dokazom, da je navala djelovala: očevidno bijaše, da su u redovima nastale rupe.

No i s rimske strane uzvratilo se navali. Zrakom se širilo zujanje i pijukanje. Borba nije više bila pusto kreševo; prve lješine trzale se na pijesku.

Po drugi se put strese zemlja pod konjskim kopitima. Sa dvih strana navali germanska konjica na Ilire. Jedan odjel konjice pade tako oštro u šiljak klina, da ga je otrgao. Drugi zakasa u sredinu i prije nego što su se legijonaši mogli skupiti, da zatvore otvor, probušili su konjanici do druge strane široku, krvavu cestu, ostaviv je otvorenu iza svojih ledja.

„Skupite se! Skupite se!" ječile tribunske tube.

„Okrenite se! Okrenite se!" odzivali se germanski rogovi.

I oba se konjanička odjela okrenuše, te kao žive strijele probijahu rimske redove na drugim mjestima, dočim su Jasigi opkolili kao dosadni komarci imperatorovu vojsku, zadavajući golema posla njegovim strijelcima i metaocima. S obih strana se bacalo sve jače. A sad je stupila i germanska pješadija u boj; koplja i mačevi stali raditi. Na brdašcu, s kojega je Marko Aurelij kušao voditi bitku, vladala je duboka tišina. Suzdržavajući svoj dah, gledali su vrhovni tribuni i prefekti razvoj bitke. Oni su odmah pogodili Servijevu osnovu. German je hotio da rastepe rimski bojni red, strijelce i metaoce izmoriti, kopljanike razoružati prije, nego stignu mačevaoci. On je žrtvovao konjicu za pješaštvo.

Sve manji bijahu konjanički odjeli, koji su uznemirivali Ilire. Doduše veliki bijahu i rimski gubici, ipak su se legionaši sklapali i skupljali tako, da je bojni red bio doskora opet uspostavljen.

Sunce je već visoko odskočilo na nebu, kadno se pojaviše dvije nove germanske vojske, lijevo s markomanskim orlom i desno s kvadskim zmajem.

Publij se sagnuo nad glavu svoga konja i pogledom gavrana, koji je opazio svoga pogibeljnoga protivnika zadubi se u dvije orijaške sive zmije, što su se kosim pravcem lagano pomicale k sredini obih strana rimskoga trokutu. Očevidno su čekale, dok strijelci istroše svoje strijeljivo.

A to je doskora i bilo, pa sad su živahno zaječili germanski rogovi. Štit udari o štit, mač o mač, a užasna bojna krika razlijegnu se svom ravnicom, dva oblaka prašine zaogrnuvši imperatorovu vojsku. A onda se dulje vremena nije moglo ništa vidjeti...

Kad se je prašina nešto slegla, problijedi imperatorova okolina.

„Bojni red je poremećen!" viknu Marko Aurelij. Strašan prizor pružio se pred njegovim očima. Legionaši i barbari izmiješali se medjusobno i tisuće boraca hrvalo se na život i smrt. Momak se uhvatio s momkom. Sad će pobijediti oni, kojih je više.

Premoć ne bijaše na rimskoj strani. Već su nadošle nove markomanske i kvadske sile, a za njima se vuklo lagano sva sila četa. Novi se oblaci prašine podigoše i pokriše po drugi put cijelo razbojište. A za tom koprenom brujila je još veća bitka nego prije. Zanijemile su zapovijedi, trube i rogovi. Mjesto njih čuo se zveket mačeva, krhanje slomljenih štitova, kratka, istrgana vika ranjenika, jaukanje umirućih i zgaženih — sve se je to stopilo u jedan jedini strašni i grozni bolni zvek. I zemlja sama kao da je jecala i plakala...

Sa neba padali žarki sunčani traci, te se je vidjelo valovito podrhtavanje zraka. Već je drugi dan što rimski vojnik nije ni s kapljom vode okvasio svoje usne. Pogibao je od žedje, gušio se u prašini, a oprema ranjavala

je njegovo isprženo tijelo. A germani u lakom svom ogrtaču, osvježen sa hladnim dunavskim valovima, pošao je u boj kao na bojnu igru.

I svedjer su pridolazili novi odjeli barbara s lijeva i desna i kad su iščeznuli u oblacima prašine, razlijegla se veća vika i bolniji jauk.

Priklonjene glave, nijem i blijed prisluškivao je Marko Aurelij pjesmu, koju su zapjevali demoni na toj krvavoj gozbi. Pjesma bijaše jednoglasna ali strašna. Pri tom je imperator-filozof zaboravio sve svoje vjerske dvojbe. On je obavio svoje ruke oko vrata konju i toplo iz sve duše molio se rimskim bogovima, obećavajući im najrazličnije žrtve. Najjače se molio Marsu: da kazni Servija, što je učinio izdajstvo na rimsku vojsku.

Sa razbojišta dojurio jedan centurio ravno k imperatoru. Došavši pred gospodara svijeta, podiže on svoje oči i promuca: „Vode, božanski gospodaru, vode!"

Uhvativši se za glavu, pade mrtav u prah.

„Božanski gospodar" sidje s konja, pokleče i stade klicati spram nebu: „Jupiteru, oče bogova, pogledaj amo na moje ruke! Nema na njima ni kapi nedužne krvi, ni asa, koji bi bio otet ubogarima! Čuj me, i smiluj se Rimu, tebi vazda vjernome gradu!"

I čelom se dodirnu zemlje, moleći kao najprostiji čovjek.

Prefekti šućahu, pogledavajući se samo značajnim pogledima...

Sa sjeverne strane podigla se nova oblačina prašine. Servijevo pješačtvo stupalo napred, da dovrši krvavo djelo.

Publij prišapnu prefektima: „Sad će potisnuti Ilire do brda, a onda će otpočeti pokolj, koji ne će poštediti ni vas ovdje."

Nije bilo gubiti ni časka. Prefekti i tribuni, videći imperatorovu nemoć, opkoliše Publija.

„Zapovjedaj!" viknu najstariji od njih Publiju.

„Izvedi nas iz te stupice!" reče drugi. „Povjeravamo se tvome iskustvu!"

Publij pogledje Marka Aurelija, koji je još uvijek klečao duboko sagnut. Odlučivši se, reče poluglasno: „Pomoćna konjica neka zadrži Servijeve Markomane, a melitinijska legija neka priskoči u pomoć Ilirima. Svaki od nas neka preuzme zapovijedi jednoj četi; ja ću da vodim Armence. Tjelesna straža neka se povuče s imperatorom natrag prema Arabu, ako nas barbari potisnu do brda!"

Rekavši to odjuri on u najvećem kasu na svoje mjesto. Isto učiniše i ostali zapovjednici legija. Uz imperatora ostadoše samo jedan odjel pretorijanaca, proroci i astrolozi.

Upravo u zgodni čas osvanuše vrhovni tribuni na razbojištu, jer su se već čitavi čopori istrgli iz cjeline i bježali prema brdinama. Opazivši svoje vodje, stadoše i podjoše natrag na bojište.

Čim je Publij stigao do melitinijske legije, koja se pomalo pomicala po vrućem pijesku, otposla pomoćnu konjicu pred Servijeve ljude, i složi svoje pješake u bojni red.

Već su zaječile trube, koje su naložile lijevom krilu legije, da krene napred, a odmah za tim čula se bojna koračnica.

No uza sve jasne signale nije se makla a ma ni jedna noga. Znojem i prašinom pokriveni vojnici nijesu se ni makli s mjesta. Zar da je to pobuna? Pobuna u oči neprijatelja?... Publij je nehotice svojom desnicom posegnuo za mač.

Pa ipak ne!... Armenija pošilje vazda poslušne legije. Avidij Kasij naučio je stanovnike Male Azije redu i poslušnosti... Siromasi bijahu se ukočili od sunčane žege i omare. No trebalo je da vide, da ne stradaju oni sami.

Publij sidje sa svoga konja, ljevicom skine svoju kacigu s glave, a desnicom uhvati zastavu najbližega barjaktara i poviče: „Za mnom, drugovi!"

I on zagazi u pijesak.

Prigušeno mrmljanje, koje se čulo iz sve legije, bijaše odgovor na njegovu zapovjed.

Publij se okrene i poblijedi.

Nitko ga ne slijedi!... Sudbina Rima stoji na vršku mača i oni ne će da krvare za slavu i čast svetoga grada?!

I on podiže ruke, u kojima je držao kacigu i barjak, koliko je mogao više prama nebu, kličući silnim glasom: „O Jupitru, o Jupitru!"

Kao na zapovijed pade sva legija na koljena i neka strana himna razlijegnu se žarkim nebeskim svodom. Armenci su u svom jeziku molili nekoga za pomoć.

Publij je to slušao u najvećem čudu. Molitva ne bijaše upravljena Olimpskim bogovima. On se je sjećao, da je slične glasove već čuo negdje... Da, da, takim su se pjesmama rastajali Kršćani sa svojim životom u amfiteatru.

Jest, Kršćani su... ime „Krist" ponavlja se u himni toli često. Nauka galilejskoga proroka našla je dakle i na istoku mnogo privrženika.

Publij samo da nije pobijesnio. Cijelu je legiju proždrlo to orijentalno praznovjerje, taj najpogibeljniji neprijatelj Rima!... Strašno!...

Kršćanska himna razlijegla se daleko, te se slila s onom groznom vikom bitke, koja se je sve više bližala brdinama.

Kad je pjesma prestala, ogleda se opet Publij: legija se digla.

On se gorko nasmiješi, istegne svoj mač i povikne: „Za čast svetoga Rima!"

„Za volju Krista Gospodina!" odvratiše tisuće glasova — i lijevo se krilo stade micati.

Na krvavom razbojištu odlučivala se međutim bitka. Servijevo pješačtvo porazilo je već pomoćnu konjicu melitinijske legije, potiskujući Ilire sve više prama jugu.

U taj po Rim zlokobni čas dogodilo se nešto tako čudnovata, da je od toga zapela i sama borba. Rimljani i barbari spustiše svoje oružje, pogledavši svi na bregove. Nad bregovima je odjedamput potamnjelo nebo, pojavili se crni oblaci. Jedan je gurao drugoga i s ovstran brda sjediniše se u veliku gromadu. Navalila je iznenada silna oluja, koja je bacala Germanima u oči ogromne mase pijeska. A onda se čuo u zraku neki šum i jaka pljuštavica pade na žednu zemlju.

Dugotrajno klicanje radosti pozdravi taj žudjeni dar nebeski. I ne misleći na to, da im stoji nad glavom germanski mač, stadoše rimski vojnici hvatati vodu svojim kacigama, štitovima i rukama, da se napiju vode, koja im je došla kao lijek, što produljuje život.

I već su se Germani osvijestili, te nastavili svoj krvavi rad, a legijonaši su još uvijek srkali vodu. Tek kad su ugasili svoju žedju, pograbiše oni ojačanom rukom oružje i navališe bijesno na neprijatelje.

„Živio imperator!" viknuše dobrano već prorijedjene rimske legije.

„Za volju Krista Gospodina!" odzivalu im se Armenci, koji su brzali na bojište.

Rasplamtila se ljuta borba med obim vojskama. I opet se zatalasale poljanom glave čitave vojske, opet

proburaziše redove, ali ovaj put ne bijahu to Germani. Iznutra navališe na Kvade Iliri, a spolja udariše Armenci na Markomane.

Tube, koji su za sve vrijeme neredovitoga kreševa zanijemile, javiše se sada opet, pozivajući legijonaše, da se slože u red. Zapovjednici sastavljalioprezno svoje kohorte, a vojnici slušali signale. Raskinuti odjeli složili se opet. ma da su se morali probijati kroz neprijateljske redove. I tako se rimske vojska opet složila u bojni red. Što je rimskoga vojnika za sunčane žege mučilo, to mu je sada dobro došlo i to ga je štitilo ...

Za jedan sat preobrnuo se položaj posvema Armenci su potisnuli Markomance iz njihovih mjesta, Iliri su pognali Kvade pred sobom. Servij je opazio, da se je vaga nagnula u prilog Rimljanima. Stoga se okrenu preostalim još svojim konjanicima, te im dovikne: „Žene i djeca markomanskih šuma mole sada za vas. Branite svoju slobodu!“

E. Sturterant: Badnja večer neženje.

A. Piccini: Na božićnom sajmu.

On trgne svoj mač, nagne se nad konja, pokaže rukom pravac i pojuri napred.

Dok je još letio na čelu svoje zadnje konjice sa orlom na kacigi, obavit u bijeli ogrtač kao kaki bog rata, dogodi se po drugi put pravo čudo. Nad brdinama potamnjelo je nebo po drugi put. Odanle navali nova ogromna i tmasta oblačina. Upravo nad germanskim glavama zatutnji ova gromom i olujom, kao da se je nebo prolomilo. Oluja je navalila tako silno naproti konjanicima, da im je sapinjala i dah. Za prvim gromom stao bljesak i udaranje strijela. Konji se propinjali i skakali sad lijevo, sad desno i natrag. Servij se puno mučio, da uzdrži i svoga inače pitomoga konja.[1])

„Budite muževi! Ta to je tek oluja!" vikaše on. Ali mukli tresak gromova nadjačao je njegov glas.

Uzalud je davao znakove i rogom — u Germane zašao strah jači od njihove volje. Oni su vidjeli, kako su bogovi bili skloniji Rimljanima, nego njima, a to ih je nagnalo i u bijeg. Ostanci germanske konjice pojurili prama Dunavu, uz Servija su ostali samo oni konjanici koje je on poveo iz Batavijskoga logora.

Sa razbojišta pako jurilo pješačtvo u čoporima i u divljem bijegu, a proganjala ih melitinijska legija.

„Bogovi su uz Rimljane!" vikahu Germani.

„U ime Krista!" vikali Armenci.

Škripajući zubima diže Servij svoje oči u onu zlokobnu oblačinu. On je dobro znao, da više nije moguće istisnuti strah, što je obuzeo germanske narode.

U skupinama i čoporima bježali pješaci kraj njega, probijajući si put kroz redove njegovih konjanika.

„Zadržite tu marvu!" vikao Servij. „Složite se u redove, da udarimo!" dovikivao onima, što su bježali. „Ovi rimski psi ne smiju tako lako do pobjede! Našega imena treba da se boje i njihovi unuci!"

I prvomu Markomanu, koji mu je došao na dohvat, raskoli on mačem glavu.

„Stanite, kukavice!" vikaše podjedno. „Potući će vas kao zecove, budete li bježali!"

Negdašnji legijonaši složili se u redove, koliko su ih konji htjeli da slušaju, te se sa Servijem stali povlačiti. Zadržavanje pješaka moralo se napustiti.

No rimski odjeli opkoliše ih sa tri strane. Kao što bijesni valovi morski udaraju o kamene pećine, tako su Armenci udarili na ostanke Servijeve konjice, koju su brzo rastepli.

Kao snopovi padali su rimski vojnici pod mačevima germanskim, ali je svedjer bivalo manje ruku, koje su sjekle.

Već je šumio i Dunav u blizini. Servij pogledje na vodeni pojas, za kojim se crnile tamne šume, posljednja nada bjegunaca. Tisuće ljudskih i konjskih glava virilo iz vode — koje su sad uronile, sad izronile. Grozna gužva, u kojoj je gurao jedan drugoga samo da ostane na površini. „Prelaz treba da branimo do zadnjega daha!" dovikne Servij svojim konjanicima. „Svaki trenutak može da uništi stotine tih ruku, koje će trebati u idućem boju".

Zaustaviv se na obali rijeke, reče: „Sigaru pazi!"

Ostatak bivših ligijonaša boraše se nadčovječnom snagom, gledajući smrti u oči s prezirom. Poskakali su s konja i stvorili živu stijenu, na kojoj je još mnogo rimskih vojnika našlo svoju smrt. Sam Servij kretao je svojim mačem strjelovitom brzinom, no bivalo je sve manje ruku, koje su ga podupirale u boju za nekoliko časova života. Doskora branio je svoga vojskovodju Sigar sam.

„Ulovatimo ga živa!" vikali Armenci. „Imperator će nam biti zahvalan."

I stotinu štitova potisnulo se k Serviju.

Brzo skoči on do obale, pokleče, čekajući napadaj. Orijaš Sigar obatali još nekoliko Armenaca, a onda se i on povuče natrag.

Sad zazuje tri koplja u zraku; jedno ga udari u oklop, drugo mu skine kacigu s glave, a treće slomi kopču oklopa na desnom ramenu, u koje se zabolo. Servijeva desnica klonula kao cvijetak, kad mu slomiš korjen.

„Sigaru, izvrši svoju dužnost!" zapovijedi vojvoda

Orijaš uzdahne teško.

„Sigaru, plati svoj dug!" zapovijedi Servij oštrijim glasom.

Uprepašćeni i okamenjeni stadoše Armenci otvorivši oči i usta. Krvava lješina germanskoga vojskovodje otkotrljala se u dubinu rijeke...

No jedva što su se nad njim sklopili valovi, zapjeni se voda po drugi put. Sigar se je probo svojim mačem i skočio za svojim gospodarom u taj — mokri grob.

*

Sunce je već zašlo tako crveno, kao da se je napilo krvi, koje je danas toliko vidjelo. Večernja tišina pala je i preko razbojišta, zaogrnuvši žrtve ove bitke u tamnu tkanicu sumraka.

Od Servijeve vjerne konjice nije ostao ni jedan čovjek. Negdašnji legijonaši iz Batavijskoga logora pali su svi, ali su strašno osvetili smrt svoga vojskovodje. Pod njihovom zaštitom mogli su markomanski i kvadski vojnici prijeći preko Dunava, da se ondje sklonu u tamne šume.

Germani su se zaludu plašili, da će ih rimska vojska progoniti preko Dunava, jer je imperatorova vojska bila tako izmučena i izmoždena višesatnom borbom, da je radosno pozdravljala signale tube, koji su ju pozivali na mir...

*

Oko ponoći došlo je na ovo mjesto, gdje je Servijeva konjica štitila prelaz preko Dunava više ljudi. Razsvijetlili su si put jakim bakljama, kao da prkose svijetlu mjesečevu. Dvojica su pošla napred, a četvorica pošla za njima, noseći nosila, postrance su stupali bakljonoše.

„Veliš, da je na lijevom krilu druge melitinijske kohorte pao Mucije?" upita Publij svoga druga.

„Druga kohorta je stajala ovdje."

„Poslijednji sam put vidjeo liječnika tamo kraj onoga osamljenoga drva", reče neki centurio armenskog porijekla. „Na početku pomicanja naše legije zadržavao se nešto otraga, a kad je druga kohorta prodrla naprijed, pomiješao se i on med nju, da pomaže ranjenicima, kao da mu ne prijeti pogibao. Ja sam se divio njegovoj hrabrosti i za to znadem sve podrobno. Dugo su mu se ugibale strjelice i mačevi, tek kraj obale rijeke stigla ga je sudbina svakoga ratnika. Liječnik Mucij tražio je sam smrt, slavni tribune, i nije se nimalo čuvao!"

Publij ga slušao priklonjene glave, ali je lice otkrenuo, da mu nitko ne opazi crta.

Kad je centurio dovršio svoje kazivanje, za povjedi on običajnim oštrim glasom: „Posvjetlite po zemlji!"

Baklje se prikučiše zemlji.

„Ovdje!" javi za neko vrijeme centurio.

Publij iskorači nekoliko koračaja, ali onda odjedamput stade i pokri rukama svoje oči. Obični ljudi bili bi opazili njegovo ganuće, no patricij ne smije da pokaže svoja uzbudjena čustva.

Samo da se svlada, upita jedva čujno: „Gdje?" —

[1]) Sve ovo je historijska činjenica, koju su zabilježili pisc one dobe, dapače poslije u Rimu i slikovito prikazali na stupu Marka Aurelija (kasnije Antonina zvanog), kako se još vidi na piazzi Colonna.

„Nijesam se prevario", reče centurio. „Liječnik je pao pod ovim drvetom."

Publij zatomi bol svoje duše, jer su ga ljudi stali već promatrati. On podje dalje, te se sagne nad Mucijinu lješinu.

Ležala je smrvljenih ramena i široko otvorenim staklenim očima, iz kojih se je čitala tiha i duboka bol, nijema tužba na to, što je nedužno trpjela.

Dugo je Publij slušao tu tužbu iz poluotvorenih ustiju, ali je nitko drugi nije mogao ni čuti, ni razumjeti: bijaše to tužba duše, koju je život razočarao. I njegove se usne rastvoriše, šapćući na rastanku nježne riječi. Srce mu je udaralo tako lako, kao da će zamrijeti.

Onda on podigne Mucijino truplo svojim rukama, pritisne njezinu glavu na svojim prsima i cjelune je u ledeno čelo. Položi je na nosila, reče hrapavim glasom, u kome se borahu ganuće i snaga volje: „Skinite kape i kleknite! U tom tijelu boravila je velika duša. Poklonite se junaštvu rimske patricijke! Ovo nije obični liječnik, već Mucija Kornelija, koja je njegovala naše ranjenike."

Publij poklekne prvi, a ostali za njim.

Kad su Muciju podigli, ispade iz njenih haljina drveni križić; armenski je to centurio opazio i križić neopazice podigao. Ovo kao i tribunovo tumačenje bilo je dovoljno, da je znao, zašto je patricijka činila djela milosrdja. I kao što je prije cijela melitinijska legija ispovijedila svoje kršćansko, tako je sada i centurio tiho molio za svoju sestru kršćanskom molitvom, iz koje se čulo samo ime Isusa Krista. A i svi ostali — bakljonoše i nosioci ponavljali su centurijevu molitvu.

Publij se je prvi mah gotovo ukočio. No brzo se sabere; njegov rimski ponos ne smije da je povrijedjen danas, na dan, kad se je „orijentalno praznovjerje" borilo za Rim i izvojštilo pobjedu.

Još jedared pogleda on Muciju u lice, i pričini mu se, da je na njemu treperio smiješak mira i zadovoljstva.

„Neka ti bogovi naših djedova ne bune taj vječni san!" govoraše Publij drhtavim glasom, zatvarajući Mucijine oči.

29.

Na Marsovom polju u Rimu podignut je visoki, okrugli toranj u tri boja, od kojih je svaki gornji uži od donjega. Sve je obavijeno orijentalnim sagovima i lovorovim granama.

Oko tornja skupilo se mnoštvo svjetine, koja se tuj gura i tura. Pretorijanci drže svjetinu, da ne dodje preblizu ovoj krasnoj gradjevini, što je dogradjena pred nekoliko dana. A svjetina i fukara htjela, da je svojim poruglјivim opaskama malo ne sruši.

„Ponašajte se pristojno!... Čuvajte čast svečanosti!... Bojte se smrti!... Sprovod već kreće sa foruma!" — Takim i sličnim opomenama nastojaše carska straža da uzdrži mir i red.

Ipak fukara glavnoga grada, koja je vazda željna novih doživljaja, gurala je sa svih strna samo da dodje što bliže. Svako je htio da vidi iz najbliže blizine igrokaz, koji je priredjivao Rimljanima Marko Aurelij. Ostatci jabuka i luka letjeli pretorijancima u glavu, udarajuć po njihovim kacigama.

„Bogovi ne gone nikoga ispred svoga lica!" vikne netko iz mnoštva.

„Mi hoćemo da se poklonimo novomu bogu!!" dovikne neki drugi gradjanin.

Odmah se čuo hihot.

„Šta je rekao?" pitali znatiželjnici. „Dajte da čujemo, da se utješimo u tai žalobni čas!"

Smijeh bivaše glasniji.

„On hoće da se tamo prvi žrtvuje novome bogu!" podvikne drugi.

I sad zagrmi jači smijeh s novim šalama, a sve to nije htjelo da prestane.

„Mir!" začu se najzad s više strana.

Iz daljine se čuli glasovi frule.

Sve se okrenulo prama širokoj ulici, a polovica je napela svoje uši i oči.

„Dolaze! Dolaze!"

Glasovi frule iščeznuli, a odmah za tim čulo se ozbiljno, mekano i bolno plevanje, koje je bilo čuti onamo iz široke ulice do Marsova polja, na kome bijaše podignut taj čudnovati toranj.

Na zavoju ulice ukazaše se iznajprije okonjeni pretorijanci u zlatnim oklopima sa crvenim perjanicama na sjajnim kacigama. Vodio ih je prefekt glavom. Iza carske straže dolazio dugi red triumfnih kola sa voštanim kipovima pokojnih imperatora i štatuama bogova i božica. Odmah iza ovih zaštitnika Rima slijedila velika nosila sa hvataljkama iz slonove kosti, pokrivena teškim grimizom, a nosilo ih šest patricija. Na njoj je ležalo truplo imperatora Lucija Vera.

Za lješinom svoga brata stupao je Marko Aurelij u dugoj i nabranoj odori nadsvećenika, okružen senatorima.

Cijela ta sjajna povorka obašla je tri puta oko tornja, a onda uzeše svećenici pjevati opjelo uz pratnju frula. Zapališe mnogobrojne baklje, a pretorijanci iskazaše mačevima počast.

Marko Aurelij dao si glavu pokriti crnom koprenom, pruži za tim obje ruke nad truplom i moljaše. Kad je dovršio molitvu, uzeše senatori nosila na svoja ramena i kroz velika vrata unidjoše u toranj i poniješe truplo na najviši tavan.

Jedva što su senatori opet izašli, zaječi bojna koračnica. Pretorijanci podigoše oči spram najvišega vrha tornja i spustiše mačeve. Bijaše to rastanak vojnika od imperatora.

Marko Aurelij uze na to iz ruku jednoga svećenika goruću baklju, te je baci kroz oveći otvor u nutrinju tornja, gdje se je nalazio veliki kup lako upaljiva iverja.

Domala se čulo praskanje i pucketanje ognja, dim je prodirao kroz tkanine i za nekoliko časaka stajaše cijeli toranj u plamenu. Oblaci dima zastriješe truplo Lucija Vera.

Odjedamput zagrmi Marsovim poljem strašan krik iz više tisuća grla: „Duh boga Lucija!" — A iz najvišega boja tornja dignu se sve kroz oblake dima i poleti visoko u vis — orao, simbol imperatora.

Svećenici Antoninove kuće padoše na koljena kličući: „Slava i dika tebi, bože Luciju!"

Svjetina stade pljeskati rukama, kao da je u cirku ili amfiteatru, vičući: „Bog Lucij! — Bog Lucij!"

Orao zamine nagdje u visinama.

Vraćajući se s markomanskoga boja u Rim, zaustavio se Lucij Vero u Altinumu[1]), gdje je ispio toliko vina i naužio se drugih slasti, da mu više nikoje ljekarije nijesu mogle osvježiti izmoždena tijela. Udaren od kapi završio je svoj gadni život na dalekom putu u Rim.

Da je „bog Lucij" vidio svoju apoteozu, on bi se bio sjegurno veselio tome — on, koji je toliko za života prezirao svijet, da je dapače mrzio i sam sebe. Pa eto i u smrti svojoj zaludjivao je žive. On se je rugao „gospodarima svijeta" isto tako kao i bogovima, kojima je po zapovijesti Marka Aurelija pribrojen. Sagradit će mu

[1]) U blizini današnjih Mletaka.

hram i žrtvenike, molit će mu se, pozivat će ga, da bude zagovornikom kod gromovnika Jupitra. Na to se je morao sam Lucije Vero smijati demonski u tamnome carstvu sjena!...

Svećenici padali u prah pred tim novim božanstvom, a svjetina je veselo pljeskala ali se i rugala toj varci, doklegod je na lomači tinjala i žeravica.

S lovorom obrasle kuće, kraj Ara Pacis Augustae, promatrala su obožavanje carskoga divljana tri čovjeka. Publij Kvinktilij Varo, koji je upotrijebio priliku, pa je izašao iz pogrebne povorke, jer je držao ispod svoje časti, da prisustvuje ovakoj komediji, promatraše onaj toranj u plamenu mračnim pogledima. Nedaleko njega stajaše Minucij Feliks u društvu s nekim drugim čovjekom.

Kad je puk pozdravio krilatoga orla, pokaza glasoviti afrički retor rukom na vrh lomače i reče svojim drugovima: „Takovi su rimski bogovi!... Iz pepela truloga tijela jednoga rimskoga imperatora ne postane ni fenič-ptica, već obična grabilica. No za cijelo će iz krvi kršćana, koju su prolili rimski imperatori, truli taj Rim procvasti pomladjen i za cijelo će se ovdje zasjati prijestolje svemu svijetu, pred kojim će kapitolijski Jupiter pasti u prah. Pred njim će se klanjati imperatori i kraljevi zemaljske kruglje do na kraj svijeta..."

Publij je to čuo i sav se zgrozio. On se lagano udalji, a iz njegovih grudi vinu se uzdah: „Rime, o Rime!.. moj Rime!"

(Konac.)

Pjesme u prozi.

Rudolf barun Maldini Vildenhainski.

Šetali su perivojem tiho, lagano ispod ruke.

Jedno je očijukalo na jednu, a drugo na drugu stranu.

Bili su si jednaki.

A opet su živili u neslozi.

*

Svako je htjelo da uživa.

On je trošio po kavanama, a ona smješkala se u naručaju drugih.

I oboje su uživali.

*

Bio je službenikom.

Tlačio je podčinjene, a pred višima sagibao šiju i ulizivao mi se.

I stekao je krst za zasluge s krunom.

Čestiti čovječe!?

*

Sve je utukao do helera, a onda se ubio.

Da, onda se ubio, mjesto da se je prije odrekao svih strasti i pošteno počeo živjeti.

Kukavni stvoru!

*

Bio je otadžbenikom.

Sav svoj život žrtvovao je za dobro svoga naroda i za svoj mili dom. Nije trpio nasilja i nepravde, te je uznositim i žarkim riječima ustao protiv tiranstva i zlostavljanja svoga bijednog naroda.

Zato bje oklevetan i jednoga dana strpan u tamnicu iz koje se više živ nije povratio.

Bijedni otadžbeniče!

*

Potucao se svijetom od nemila do nedraga. Obišao je sve krajeve svijeta. Bio je i u Americi, u tom novom eldoradu ljudskih nada. Zasluživao je dosta, a nigdje nije ništa uštedio. Sve je prokartao i propio. A kako je nekoć valjan i uvažen zanatlija bio. A sad bogalj, potucalo i rugoba. Upao u zla društva i nastradao. Jednoga jutra našli ga mrtva ukraj plota. Ubila ga rakija. Tako mu valjda sudjeno bilo.

*

Očijukao s njome na korsu.

Sutradan nadjoše se u perivoju, a već drugi dan u njenom boudoiru.

A muž joj? U znoju svoga lica zasluživao svagdašnji krušac u nekoj pisarni.

*

Bila je lijepa i mlada.

Sto prosaca ju snubilo, nu ona je svakoga odbila.

Čeznula je za ljubavlju i za nečim izvanrednim.

I postala je starom partom.

*

Bio je u šestom plaćevnom razredu. Klanjao se i ulizivao svojim predpostavljenima, dok je tlačio podčinjene i oduzimao im posljednju koricu hljeba. Zato se i visoko popeo. Sad leži bez svijesti. Pate ga neopisive boli i muke. Ukočio se i izdiše i bez svijeće i bez svećenika. Udarila ga kap.

Sutradan ga položili na odar. Uz plamsajuće svijeće okitili ga lovor vijencima. Tada ga sjajno otpratili do posljednjeg stana. A sutra dan naišli u njegovom uredu na mnoge prljavštine, koje je još počinio za života, dok su drugi nevini po njemu stradali.

Pravdo, božice, hoćeš li ih se sjetiti!

*

Dijele se časti, dijele se znakovi, dijele se naslovi. Jednima, što se od jutra do mraka vrzaju oko ženskih halja; drugima, što sastavljaju debele i velike knjige i trećima, što svaki dan po nekoliko alkoholista strpaju u buturnicu; četvrtima, što se iskazali na polju političke lukavštine; petima, što su svojem podredjenom činovništvu umanjili ili uskratili povišicu plaće; šestima, što su sasjekli nekoliko stotinu ljudskih života itd. itd. I dijele se časti, dijele se znakovi, dijele se naslovi svaki dan i u svako doba. A kako i ne! Zar se ne nalazimo u dvadeseto prosvjećeno doba.

Ferdinand Wagner: Badnjak.

Poradi života slatkoga.

Milka Šuflaj.

Krčma je mala, mračna, zadušljiva u koju je uljezlo dvoje mužkaraca. Jedan je od njih visok, a na mršavom mu tijelu visi odijelo gotovo u dronjcima. Obraza je podbuhla, žuta kao voštenica svijeća, oči su mu mutne a pogled mrk, brada mu kuštrava i brci neuredni, cvokoće zubima, i ruke mu od zime drhću. Na glavi mu šešir slamnat premda je ljeto već davno minulo. A tako je neopredijeljena izgleda, da mu ne bi najboljom voljom mogao ustanoviti broj godina.

Taj drugi srednja je uzrasta, oko četrdesetih godina, bez brade i brkova, no ne možda da je lica obrijana, — sama mu narav taj muškarački ures uskratila. Nabor izmedju očiju duboko mu se u čelo utisnuo, oči velike crne a pogled otvoren, kano da će ti sad na razgaliti svoju dušu. Po cijeloj njegovoj vanjštini moglo se suditi, da je računao boljom prošlosti, nego li mu je sadašnjost. Odijelo na njem nekada fino, izlizano je i na mjestima otrcano. Vrat mu je umotan u musav vuneni rubac.

— Oh, kakova je to zima, — hukne u zamrle od studeni prste, — sav sam se ukočio!

— Imaš li novaca, — upita mršavi, — treba da nas ugrije rakija?

— Imadem! — smrsi kroz zube.

— Govori pošteno! — nahrupi mršavi. Sjesti ćemo tu do peći. A gdje si ih izmamio? — uporno pogleda u druga.

— Ona mi ih poslala.

— Tko ona?

— Mati, prevarih ju. Pisao sam joj: Mila moja mati! Nevolja i zlo je pod mojim krovom! Moja lastavica moja sokolica, moj mali angjelak, moja Ružica razbolila se na smrt i prhnula njena dušica pred prijestolje božje. Nije baš srca milostiva, ali se ipak smilovala, — poslala mi novaca.

— Briga te, — mahne mršavi rukom, — samo neka je novaca! Što ćemo večerati, — upita, — bi li slanine pečene i kiselih krastavaca?

— Što hoćeš ti, meni je svejedno.

— Pa dobro, hoćemo tako, kako sam rekao. Hej krčmaru, donesi slanine pečene i krastavaca kiselih! Što otežeš?

— Kod mene se unaprijed plaća. Tko plati taj prima, inače nikako.

— Platit ćemo, samo donesi, ti dušo sotonska!

— Koliko zapovijedate? — zapita krčmar.

— Toliko da se nasitimo, — izdere se onaj bez brkovi i baci deseticu na stol, — a sada poteci! Vidiš, kako se žuri, kada su u čovjeka novci.

— Na, jedi! — rine tanjur pred mršavoga, kada ih je krčmar podvorio.

— Je l ti žena znade, da si novac primio?

— Kako ne bi znala! Sirota sva je od radosti zadrhtala, a kad me vidjela da odlazim s novcima, zaplakala jadnica nevoljna. Požuri kući Gjuro, — rekla mi, a i djeca dotrčala — tatice, tatice! — uzvikala se. Da ih vidiš, kako su miljušna, a bosa su i otrcana.

— Govori pošteno! — izdere se mršavi. Što će mi te tvoje kućne prljavštine? Na, segni za mesom, evo cmrkni rakije, biti ćeš odmah bolje volje.

— Čuješ, žališ li života? — zapita Gjuro mršavoga, nakon što nekoliko puta gutnuo rakije.

— Žališ, ne žališ, svejednako ti. Nije se ni meni u koljevci zapjevalo, da ću ovako, kakav sam danas. U moje matere bila je kuća od tri kata, pa vinograda dva, polja, šuma, a samo dva sina, ja sam bio stariji. Mati me mazila, Bože, kad se sjetim, ni muha nije smjela na me sjesti, bila je to gospodja, baš za pravo gospodja. Slikar je slikao uljenim bojama, a kakova je izgledala — ko kraljica! Čuvala se ta slika dok bies nije sve odnio, da — a — a, — zar ne slušaš?

— Slušam, slušam! — hukne Gjuro.

— Šta onda zaklapaš očima, kano da ti se na san daje, ako me ti ne slušaš valjda ne ću zidu pripovijedati. Da — a — a, sada sam crv zgaženi, psi na me reže, a i ljudi mi se ugibliju. I žena u mene bila ljepotica — produljio ponovno — a po kući nije ništa radila, sjedila samo kod glasovira i prebirala prstima po tipkama. Oh, Gospode, kako smo lijepo živjeli! I onda, ko da je iz puške puklo, svega je nestalo, a sada sam crv sgaženi.

— A kako se slučilo?

— Vidiš, tako je bilo. Kako ti rekoh, imao sam brata mladjega, ali mati mene više milovala i kao starijem ostavila mi veći dio, a to mladjega razljutilo i on se pustio u parnicu. Nevolja me namjerila na odvjetnika besdušnika, koji nije znao, što je savjest, već, kad mu je tko spomenuo, nasmijao se i znao bi reći: Šta savjest, čudne mi frke! Neka za vragom bježi, ako joj od volje, a ja ću s njom ovako — stisnuo prste u šaku — zgniječit ću je, da će od muke cviljeti. Da, tako ću, pod svoju ću je vlast strpati, ni pisnuti ne smije, a ja ću se s njome poigrati po volji.

— Vidiš, takav čovjek zastupao moju stvar. Ta parnica progutala hiljade i kad se svršila, ja sam je izgubio. Mene bijes zahvati, odem k njemu, da ga se onako ljudski napsujem. Gle lupeža, u obraz mi se nasmijao. U rukama mi štap, svaka žila drhće u meni od ljutine, zamahnem s njim svom silom preko njegove glave, štap se prekine, on se stropošta — usmrtio sam ga. Mene zatvorili i dosudili mi pet godina tamnice. Htio sam se izvući, da ne odem u zatvor, i opet progutalo nekoliko hiljada, a ja ipak moram svoje odsjediti, samo mi jednu godinu snizili. Vidiš, tako je bilo.

Kad sam svoje namirio, dodjem kući. Eh, da, bilo je to kukavno! Žena nije znala upravljati gospodarstvom, i ono što je ostalo, propalo je, a mi ostali bez ičega. Žena nije mogla priviknuti siromaštvu, ginula, venula, vječno smrknuta zamišljena, i kanda u svijeću puhneš, nestalo je. Ostao sam sa dvoje djece, rečem ti, a Boga mi, ne lažem, ko angjelići, samo da ih gledaš. Razboljeli se jedan za drugim, bdijem noći uz nje, da im život spasim, ah, da, bilo uzahman, — smrt ih kosom pokosila. U kući sve pusto, ostao sam kao odsječen panj. Svu nalazim utjehu, kada snivam o ženi i djeci, — i u rakiji, kad se nje naljoskam zahvati me šum u glavi, zaboravljam, al opet zlo, kada se u jutro budim, — gori, gori u prsima, u grlu žari, a u želudcu zavija, i eto tako propadam.

Zahvati za bocom i nagnu ju na usta, — gluk — gluk — gluk — teče u grlo rakija, a sve ga više oživljuje.

— Šta ti, bosonogi ždral! — vikne odloživši bocu. Ne znaš pošteno govoriti, da riječima požališ čovjeka, ti vještac, znaš li barem zapjevati? — i zapjeva:

Mjesečina divno sja,
Iz mehane idem ja,
A, ha, ha, ta nisam ja
Najveća bekrija!

— Vidiš, tako je, kada se razgrijem. Na, povuci! — rine bocu pred druga. Stari smo mi znanci, duboko smo si u oči gledali i u dušu zirnuli. Sve mislim, što će ti žena reći, ne dodješ li?

— Zaplakati će, zaplakati, — zaihta glasom Gjuro, — i djeca će plakati, a njihove suze padaju na moju dušu. Donijela mi žena novaca i ja sam otvorio tiskaru,

izdavao novine, bilo nam dobro i lijepo živjeti, živio i tast uz nas, dobar starac, da je milota. Ni sam ne znam od čega dolazi, da je takav nemir u meni, morao sam se tom nevoljom roditi, ne mogu ustrajati na jednom mjestu, pa da u dobrom plivam, kano bubreg u loju. Prodam tiskaru, poberem ženu, tasta, djecu, — ajde u drugo mjesto. Nije meni do bogatstva, samo mi se promjene hoće, a kada me to zahvati, ne pitam, kuda ću i u što ću.

— Mjesto je maleno, kamo smo došli, tiskara na prodaju, ja je kupim. Posao slab, jedva da za najnužnije zaslužiš, a obitelj priviknula dobru. Sve više padam u dugove, neima izlaza, prodaj tiskaru po što po to, samo da se izbavim. Tast mi spočituje nemar, ja šutim, vidim se krivcem. Tast se od nas odijelio, prošao je sinu, koji je činovnik, a ja pošao sa ženom i djecom u obližnji gradić i ondje se nastanili. Najmim se u posao, ali ipak zapali smo u siromaštvo. Ja se ne bojim ni svojih ruku ni svoje pameti, radim za dvojicu, al vrag odnio te gospodare, nikada im za dosta ne radiš, znadu ti čovjeka izrabiti, a teško se pokoravaš, kad si već bio sam svoj gazda. Znao sam i prkositi, ali me ipak otjerali nisu, jer su me mogli dobro upotrijebiti, bio sam ja, koj sam posao bez otkaza napustio, samo me ko sablasti nestalo. Ha, ha, ha! — nasmije se i udari pijestnicom po stolu, da su čaše otskočile.

— Vladaj se pošteno — hripne mršavi — pasja ti mati, gle, razlijeva se rakija! Sve možeš u svijetu dočekati neočekivano, nenadano: strah, radost, tugu i nevolju, i kada si se svim tim upoznao, onda ti život zaintači, da je krasota! Sve uzdišeš, a taj svijet, dok ga upoznaš, pričinja ti se ko mirisni vjetrić, koj struji oko tebe, da je milota. Ah, da, meni je sada već deseta godina, što se ovako svijetom prebijam, izgubljen mi je život, crv sam zgaženi, — zahvati za čašom, potegne i iskapi je na dušak. Ah, kako me ugrijala!

— Ah, da — nastavi — ti moćni dadu nad slabijim osjetit svoju vlast, ali ih koj puta ipak prevari, da ti pripovijedam.

— U tamnici bilo nas je deset u jednoj sobi zatvoreno, laglje se snaša, kada ljudi oko čovjeka životom dišu. Ima ih, koji više suza proliju, nego li vode ispiju, a ima ih, koji su i veseli, sve nekako lagano primaju. Nekoji šute, obraza su blijeda, sumorna, i samo očima pilje u jednu stranu, da ne znaš, jesu li živi, tako izgledaju, ko da su zamrli od muke životne.

— Jednog izmedj njih, zvali ga Perica, bilo mu oko dvadeset i šest godina, mamilo bogatstvo i orob blagajnu, čovjek odlučan, smion a veseo, kada je zapjevao, orio mu glas zidinama zatvora. Od nekuda namjerio se gavran u dvorište kaznione, jedno mu krilo slomljeno tako, da nije mogao dalje letjeti, Perica ga uhvati. Hrani on toga gavrana i tako nježno s njim postupa, kano da je ta ptica djevojče miljušno. Gavran priviknuo, i kad mu krilo ozdravilo ni da se makne, živi medju nama. Hrani se otpatci, šeće dvorištem kao kakav spahija, i svi uznici ljubili i milovali ga, zaboravljali na svoju nevolju, postao on sveopćim miljenikom. Prošla godina, a došao novi nadzornik mrk, zagrižljiv čovjek, nikada na njem ne vidiš dobra lica — pomogao sam Bog — rekli uznici. Nadzor uvadja razne novice, al nijedne u polakšicu uznika. Sakrivamo mi našeg gavrana, da ga ne opazi, čudna je bila ta ptica, rečem ti, a Boga mi, ne lažem. Kad bi ga htio pomilovati stražar uza ili koji činovnik, neda se, raširi krilima i udari kljunom, da je krv šiknula, bilo je za smijati, a kad bi ga pomilovao uznik, raspoznaje, sav je razdragan, i što goder mu uznik učini, sve on to prima. Uzahman ga nastojali zatajiti, opazi ga nadzornik baš u času, kada se nekoliko uznika s njim zabavljalo.

— Šta vi tu? — odgurnuo uznike, da bolje vidi, zapazi pticu i samo da ne pobijesni.

Uznici raštrkali se brzo i tiho, i opet se našli da vijećaju, što će učiniti, ako im nadzornik oduzme gavrana.

— On to ne smije — vikne Perica — al ako učini vratom ću mu samo ovako! — zaokrene rukama.

Već drugog dana nije bilo nigdje naći ptice, svi mi šutimo, ko da se plaši jedan pred drugim u to dirnuti. I Perica šuti, ni da pisne, jedino u pogledu mu plamen, da se plašiš, kad ga pogledaš, razjaren je u dnu srca, samo što riječima ništa ne iskazuje. Zašli mi u dvorište, Perica sjeo na veliki kamen, sjedi nikog ne gleda.

Izašao nadzornik iz hodnika na dvorište, mrk mu pogled segnuo Pericu, zašto baš njega, tko bi znao. Vidimo mi Pericu sav zadrhtao, naglo se digne, pristupi k njemu i zapita:

— Kuda ste krenuli gavranom, on je naša svojina i nikom ne smeta?

— Šuti, zar ću ja tebi računa polagati, tatska dušo! — omjeri ga nadzornik prezirno. Ako ne ćeš da osjetiš batina, makni se sputa, marš, šta stojiš pred menom!

U tren se oka slučilo. Perica obujmio jednom rukom nadzornika, a drugom zarinuo mu nož u prsa, kako se noža domogao, Bog bi ga znao.

— Na, evo ti, satano! — rukne i udari krvavom lješinom o zemlju, da je samo ljosnula.

Takav je bio čovjek taj Perica.

Uznici se skupili, nevjeruju, što se dogodilo, na zemlji leži nadzornik, a iz prsiju cijedi mu se krv. Nekoliko časaka potrajala mrtva tišina, a onda se svi uzvikali. Nahrupili stražari, pograbili Pericu, a on medju njima koraca nijem i blijed. Nikad ga od poslije nisam vidio, samo smo doznali, da su mu sudili tamnicu doživotnu, a sve to poradi sile ljudske. Gle, takav je život ko iz kamena težak, dok smo živi, zlo nas ne mine, takova je već sudbina čovjeka, a nama je ipak večeras ugodno i lijepo, tako nam je Bog dao.

Tu se prekine i iznenada zapita:

— Al čuješ ti, što će ti reći mati dozna li, da ti dijete živi?

— Znam li ja, ni briga me nije, podržao ju Bog u veselju i ptičice joj cvrkutale! Brate moj mili, nužda me ostarila, uništila i svako čustvovanje u meni ubila, zaigra mu sjetan smiješak oko ustiju, koja se kano na plač izkrivila.

— Šta se izkrivljuješ, kojeg ćeš vraga isplakati? Gle, malo je rakije, zovni ti, u tebe su novci.

— Rakije! — vikne Gjuro. Pijmo, — natoči ponovno — što si se zgurio? U tvoje zdravlje, bilo te na veselje! Oj djevojko, o—o—oj, — zapjeva, — pijmo!

Lupi čašom o stol, udarilo mu piće u glavu, i ruke mu stale drhtati. Zašuti, zamišljeno krene pogledom po mračnim zadimljenim zidovima sobe.

— Eto, — vikne mršavi, — slušaj samo, nekom pred kućom zaigrali kolo veselo, tra — la — la — la, — maše rukama po zraku — slušaj samo!

— Šta pjevaju, šta sviraju, gdje sviraju? — sune Gjuro u vis, nakresan je dobrahno i sada je s njim zavladao nehaj i zaborav za sve. Hej, krčmaru — vikne — pozovi muzikaše, da nam zaigraju kolo veselo, poradi života slatkoga, pozovi, šta zuriš u mene, pozovi! Ajde brate u vis, da zaplešemo — eto muzikaša. Zaigrajte, zaigrajte kolo veselo, brže, evo vam petice, neka bude veselo! Još me nisu iz života bacili. Daj, prijatelju siroto moja, tvoja me nevolja ganula, razgalio si sav svoj život pred menom, zaboravi, zaboravi, što ćemo

— to ćemo, he — he — ljubit ćemo djevojčice rumene, rumene . . .!

— Pa, što ne igrate? Poći ću svijetom dalekim, poći ću svijetom dalekim! Oj vi ptice lastavice, što ste putem tako nagle, — zapjeva. Natoči rakije, podaj muzikašem, brate moj mileni, svakoj je žalosti kraj, vrijeme hitro leti. Dok sam bio momak mladjahni, ljubile me djevojčice, djevojčice ko ružice, a sada me nužda ostarila, uništila, daj da zaigramo brate mileni!

— Odlazi, vladaj se pošteno, vrši ludorijam, ne mlati jezikom! — razljućeno gundra mršavi, a onda obori glavu, prodje rukom preko vlažna od znoja čela, i najednom postao je sav raztužen.

Okreće se, okreće i najednom bubne blijed usopljen na pod. Pridigli ga, a on im već u rukama hrče ko u dubokom snu. Al to nije dugo potrajalo, zamalo se osvijesti, poskoči:

— Već neima pomoći, — dahne, — ljudi, — zastenje, — glava me boli, sve mi u njoj šumi!

— Idi, — vikne i zahvati za rukav mršavoga, — šta si iz kamena, da se ne mičeš, svu sam pamet od veselja izgubio! Što si se rastužio i smrknuo tako teško, oš-oš-oš-diži se! — glasom sopti i zubim ceri. Diži se, krmežljivče prokleti, divljačina jedna, stara babetina! — počne vikati i drmati ga.

E. Sturtevant: Amerikanski badnjak. (St. Louis.)

— Luda prokleta, nikada ne ću više, da se s tobom opijam! — zavikne hrapavim glasom i zatihne. Lice mu iskrivljeno, oči nabrekle, žestokim kretnjama dizao ruke u vise i kano u očaju ih širio.

A tamburaši zaigrali, ko da su na svatbi veseloj, razigrala ih primljena petica i ispita rakija. Žice na tamburam zveče, a Gjuro podcikuje, vrti se po sobi ko pomaman. Ostali gosti u krčmi bockaju ga poklicima na sve to veću mahnitost, sav se zažario, izgleda kano kuhani rak, lasi mu raskrštrani, oči nabrekle, ko da će iz čela pofrcati.

— Djeco, djeco moja, krasno je pjevati medj veselima, — dere mu se hrapav glas, — a ništa mi do srca ne dohodi, nego što je svirka vesela!

A ostali u krčmi obješenjački žmirkali, a na ustima im zloradi smijeh, — zabavlja ih.

— Preuzvišeni izvoli! — nastavlja Gjuro nutkati mršavoga, koj u nj pogleda dugim pogledom, nešto prošapće i podigne se.

Oboje primili se ispod ruke, pomiču se spram vratiju praćeni razuzdanim smijehom ostalih. Tamburaši zaigrali koračnicu, ali ova se dvojica ne obaziru više na ništa,— isturali se na ulicu — — —

Nebo zastrto je na dijelove oblacima, za kojima se mjesec sakriva i srebri rubove tmastih oblaka, a to dvoje, vodeć se sveudilj ispod ruke, posrtavaju, poletavaju, — onda se srušili licem na zemlju i nosovima ruju po blatnom tlu — — —

Posljednja.

Jan. Klecanda. — Pavao M. Rakoš.

Ermilina! Ermilina!

Vrata se naglo otvorila. Istrčao je starac visokog stasa. Raširenih ruku tiskao se zidu terase. Rašírena noćna haljina i duga srebrna kosa lepršala je po zraku. Opro se o ogradu i nagnuo se, kao da je htio da bolje vidi u daljinu. Čas je mirno slušao, za tim metnuo je obje ruke na usta i viknuo je jakim glasom.

Ermelina, Ermelina!

Opet se ništa čulo nije. Svud unaokolo bješe tiho. Topli lipanjski vjetrić pirio je s juga i šumio je s granama drveća. Iz obližnje šume čulo se pjevanje ptica, a starac ih nije čuo.

— Prevario sam se— govorio je starac. — Nije bilo ništa. Zalupili su negdje s vratima! A gdje je to dijete?

U tom se uzljuljao zrak. Iz daljine čuo se topovski hitac, za njim naskoro drugi — treći —

— Ermelina! — viknuo je starac.

— Djede, već idem, idem! — odgovorio je neko. Na terasi pojavila se mlada djevojčica. Brzo je pretrčala i zagrlila starca, koji je širio ruke prema njojzi. Vruće se zagrlili —

— Dijete moje, zjenico oka moga! — govorio je starac i strasno je ljubio lice djevojčici. — Tri puta zvao sam te, a ti nisi došla! korio ju. — Zar ne čuješ, da se bije boj kod Vicenze? Odi, odi ovamo, da vidiš na svoje oči!

Djevojčica skočila je na niski zid i gledala je u daljinu.

— Nu, što vidiš? — zapitao je starac nestrpljivo.

— Ništa, djede. Cijeli kraj nalazi se u dimu. Tek kadkad vidi se nešto, ali ništa ne mogu da raspoznam!

— Napni pogled nesrećna djevojko! — klicao je djed. Zar ne vidiš, gdje su? Zauzimaju li gradi? Ustupaju li ili

E. Cucuel: Badnjak u željezničkim salonskim kolima.

— Dakle ipak! Pucaju! — kliknuo je starac pobjedonosno i opet se popeo na zid. — Vicenza se drži! Čuj, čuj, to je posve ojbiljno! Ne štede ni barut, ni našu krv. Dobro, dobro. Samo pucajte, palite i ubijajte! Palite i rušite naše gradove i naša sela, ubijajte našu djecu. I da cijela Italija postane ruševina, da bi se cijela nesrećna zemlja pretvorila u plamen, bilo bi bolje. Bit će svjetlo onoj nekolicini, koji vam se opirali, novim djelima, novoj borbi.

Starac se zamislio. Iz daljine čula se grozna pucnjava topova. Vjetrić, koji ljupkim daškom dragao starcu sljepočice, donosio je amo glas trublja i redovitog pucanja. Kod svakog hitca zadrhtao je starac i uspeo se više, kao da je htio bolje da vidi. Grčevito je stiskao ruke, kao čovjek, koji bi rado navalio na neprijatelja, a ne može.

— O Italijo! Božja ti zemljo, svjetski raju — jadikovao je starac. Za što te kleta sudbina učinila vječnim bojištem? Zar ne može plodna tvoja zemlja roditi bez zalivanja s krvlju? Zar nikad ne će ukorjeniti se u tebi drvo slobode i jedinstva našeg?

Čuli se koraci.

napreduju? Puzaju li na bedeme, ili se brane od napadaja naših? Govori, govori!

— Ne vidim!

— Ne vidi! Ima zdrave oči a ne vidi! I ja jadni slijepac, vidim kroz taj dim. Vidim ih — te hrabre naše junake; stoje čvrsto, kao nepomične stijene u kiši taneta i medju udarcima mačeva. — Vidim, kako umiru kličući zadnjim dahom slavu domovini svojoj! Vidiš vodje? Onaj najgušći red bodeža? Ondje je on, naš junački lav, hrabri Divando. Mačem u ruci leti s mjesta na mjesto, hrabri riječima i primjerom i ieti onamo, gdje smrt najviše gospodari! —

Djevojče je odskočilo i silom je natjerala starca, da sjedne kraj nje. Zagrlila ga, stiščući se k njemu, kano malo dijete. Ali starac je turao od sebe.

— Djede, ljutiš se! Umiri se!

— Umiri se — rekao je još ljuće. — Umiri se, kad čuješ, da nedaleko umiru braća, a ti im ne možeš pomoći! Bože moj! Zašto si me oslijepio, za što si mi iznakazio tijelo, davši mi to vruće srce? Kroz sav život išao sam za

jednim ciljem — težio sam za tim, da vidim sunce zlatne slobode. A sad —

— Djede moj! Ti si učinio dosta! Ta ti si pripravio sve to, što se dogadja. Bio si tomu glava, misao. Prepusti izvršenje mladjim silama. Djede dragi — prosilo ga djevojče, umiljavajući se k njemu — pusti sve to, budi miran. Vidiš, svaka ti uzrujanost veoma škodi. Ta znaš, što veli liječnik!

— Znam, znam! To isto, što i ti. Svi mi neprestano govorite samo: budi miran, čuvaj se! Starče, čuvaj se! Ne misli ni na što, samo na sebe. Što ti stalo do tog, što umiru tvoja braća. Samo da te kap ne udari. Dobra dušo! Što ti do domovine, do naroda? Čuvaj se za tih nekoliko dana, koji ti još preostaju! Za što bi se brinuo? Ti sam ne ćeš umrijeti od gladi, za što se dakle ljutiš!

— Djede, sjećaš se, što si uvijek rekao? Dobra stvar mora nekad pobijediti. A drugi put opet: Sloboda je stvar, koja se može otkupiti i isplatiti samo s krvlju! Vidiš, kako se sjećam svake tvoje riječi, dočim ti zaboravljaš i podaješ se tuzi!

— Pravo imaš, Ermelina — odgovorio je starac mirnije i nježno je pogladio djevojčicu po licu. — A kako da budem miran, kad sam osudjen na ovakovu besposlicu? Kako bi rado išao medju njih; Ah, Ermelina, bio je to san moje mladosti — i ma da mi osijedila kosa, još uvijek sačuvao sam to vruće, ognjeno srce. Blizu sam smrti. Mogu li želiti što ljepšega, nego smrt na bedemima Vicenze, svog rodnog mjesta. Rana s mačem, tane u srcu — eviva l' Italia! — Ah, kakova smrt, kakva je krasna to smrt!

— I mene bi napustio!

— Jadno dijete! Stojiš tako sama na svijetu. Što sam ti ja? Slijepac, jadnik, koji katkad ne može ni tijelo micati, razvaline čovjeka — rekao je starac sažalno. Ali odmah za tim srdit podigao je glavu. — Ermelina, ne ćeš dugo biti sama! Samo da se svrši taj rat, da budu opet naši mladići gospodari svojih misli, svojih srdaca — onda će se naći neko, koji će ti nadoknaditi oca, mater i mene!

Djevojka gledala je u zemlju. Starac, i ako nije vidio rumenilo na njezinom licu, ipak je poznao njezinu zabunu. — Ermelina — nježno joj šaptao. — Sjedi amo bliže meni. Hoću da te pitam nešto, o čemu najradije šapućemo. Tako, lijepo kraj mene, i savi ruku oko mojeg vrata, da čujem kucaje tvojega srca. Gledaj mi u oči, milo dijete! Gledaj, jer tad mi se čini, da ti gledam u dušu!

Djevojka je uzdrhtala, kad je upro starac u nju svoje ugasle oči.

— Ermelinka, ljubice moja! Zar ne, da je tvoje srce dosele slobodno?

Ermelina se nasmijala. Smijeh bio je nešto prisiljen, a djed nije to primjetio.

— Djede, ta niko ga dosele još nije molio! — odgovorila je šaljivo.

— Nije ga molio! — uzkliknuo je starac, poplašen od pomisli, da niko nije zamolio unukinu ruku. — Što misliš, da je naša omladina izgubila smisao za krasotice i dobrotu. A u vrijeme, kakvo je sad, ne misli pravi muž samo na sebe. Ovo osjećanje, sve mišljenje mora biti žrtvovano jednoj misli — oslobodjenju i ujedinjenju naše domovine! Ti si dakle još uvijek slobodna?

— Slobodna, djede!

— Kako me to veseli! — govorio je starac radujući se kao dijete. — Kad se dovrši rat izabrat ću ti najslavnijeg izmedju naših junaka. Ne ću gledati na rod i položaj. Nek mu samo glava lovorom ovjenčana. Samnom bi izumrlo moje prezime, ali naš budući kralj mora dozvoliti, da se prenese na mojeg nasljednika, tvojeg muža!

Djevojče se nasmijalo ovom sanjanju.

— Dijete, ne smij se! — dodao joi starac. — Ti si krasna i dobra kao Madona; kći si jedne od najslavnijih porodica, a i bogata si. Koji čovjek oduševljeno ne bi primio tvoju ruku? Moja Ermelino, ti si biser, kojim bi sam kralj lako mogao ukrasiti svoju krunu!

Nastala je tišina. Ermelina je sanjarski gledala pred sebe, a djed je šaptao nešto.

— A čuj — počeo je starac iznenadno promjenjenim glasom govoriti. Čelo mu se smrklo, niko ne bi vjerovao, da je to onaj prijazni starac, koji je pred kratko vrijeme govorio sa svojom unukom. — Stari Petar mi rekao, da te vidio sinoć govoriti s časnikom! Je li istina?

— Jest djede — odlučno je rekla djevojčica. Jest, ovdje je medju opsadnicima Vicenze. Išao je okolo s četom svojih draguna. Slučajno sam bila kod vrtne ograde, spazio me i dojahao je ogradi!

— I ti si govorila s njim?

— Jesam li mogla pobjeći Govorio je posve pristojno.

— Govorio ti o svojoj ljubavi.

— Ne! Rekao je, da mu teško boriti se proti nama!

— Za što se bori?!

— Mora, vojnik je!

— I je li danas bio opet ovdje? — ispitivao je starac. — Ermelinko, ti se ljubakaš meni za ledjima s neprijateljom svoje domovine!

— Djede, krivo mi činiš! — odgovorila je djevojčica mirno. — Rekla sam, da je dosad srce moje slobodno. Jesam li te kad prevarila? Jahali su danas ovuda —

— Danas opet slučajno? — prekinuo je starac.

— Jest! I ja sam bila kod ograde.

— Slučajno?

— Ne! Radoznalost me gonila, da sam išla onamo. Jašili su nekamo radi razgledanja!

— I opet ti rekao, da mu nije milo, što se bori proti nama? uzrujano ispitkivao je starac.

— Rekao je, da je Vicenza tvrd orah.

— Slomit će si zube na njemu! A dalje?

— Rekao je, da se u okolici skupljaju čete ustaša!

— Da ih je više!

— Svjetovao mi je, da im ne otvorimo vrata svojega grada!

— Otvorit ćemo vrata, čim dodju!

— Moramo ih istrijebiti.

— Pozdravimo ih kao braću i saveznike.

— A dodje li amo carska vojska.

— Zatvorimo vrata i borit ćemo se — rekao je starac hladno.

— Ovdje sama s Petrom! Bilo bi ludo! — prigovarala je djevojka.

— Vršiti dužnost nije ludost! To je dužnost! — klicao je starac i napokon skočio je. — Ermelino, slijepac sam! Ne mogu ići, da ih potražim, a dodju li amo, branit ću čast svojeg doma do zadnje kaplje krvi.

— Jest, do zadnje kapi krvi! — dodala je djevojka. Zato, jer mi se ne ćemo moći oduprijet?!

— Pa što onda? Umiremo kao mučenici!

— Umrt ćemo bez koristi za našu stvar.

— Svaki mučenik stiče svojom smrću — jačim glasom govorio je starac. — Učimo druge umirati za dobru stvar.

— Jadno dijete— počeo je naskoro opet djed a nešto mirnije. Zaboravljam, da ti nije toliko do odmora, koliko meni. Pa nisi još ni živjela!

— A ipak umrt ću rado, ustreba li!

— Dobro dijete, ovo rado čujem i sad sam miran! Bojao sam se, da će te odmamiti onaj časnik. Ne trebam se ničesa bojati, Ermelino — zar ne da ne trebam!

— Ne, djede!

— Bog te zato blagoslovio! — A sad me odvedi u moju ložnicu. Umorila me uzrujanost! Osjećam, da će opet nastati boli. Moram u krevet. — Čuješ li?! — Ondje

se još uvjek bore! Ah — Vicenza se drži — tvrda je ta utvrda naše slobode!

Grad grofa Cavalcante stajao je na podnožju brda svetog Lovre, neka dva sata hoda od Vicenze.

Bješe to jedno od najkrasnijih plemićkih obitavališta. Za doba feudalizma bila je mala utvrda. A tekom vijekova uništili se njegovi bedemi, koji sad ne bjehu ni za što, osim tog, što su podavali gradu slikovitije lice.

U prostranoj zgradi stanovao je stari grof sa svojom unukom Ermelinom, posljednjim djetetom svoje porodice. Ljubio je tako vruće, kako samo djed znade da ljubi unuku. Bila je zjenica njegova oka, jedina potpora i jedina radost njegove starosti. Živio je samo u njoj i po njoj. Svojom mu nježnošću podržavala život. Sliepi starac često je trpio od grčeva. Svako uzrujavanje i svaki strah spremio ga u krevet. Otvrdnuo je. Nastojao je, da se otme bolesti, a nije mogao ustati. U takovim časovima, kad bi svako pobjegao od srditog starca, sjedila je Ermelina kod njega, tješila ga i davala mu snage za život.

Grof je u gradu držao mnogo službenika. A kad je počeo ustanak, dozvolio je svojim ljudima, da odu na bojište. Mnogi ga poslušali. A kad je početkom lipnja išla austrijska vojska na Vicenzu, da umiri to ognjište mletačkog ustanka, tad je grof pustio i ostale sve službenike.

Zadržao je samo jednog slugu Petra i svoju unuku Ermelinu. Ostale je poslao, da se bore na bedemima Vicenze.

Bio je to očajan boj, koji je bijesnio oko tog krasnog grada. Već su dva puta pokušali Austrijanci da osvoje Vicenzu, ali uvijek bjehu odbijeni. Otišli su, da drugdje režu glave toj stoglavoj hidri, koja se zove revolucija. Ali čemu ako se pokori cijela Mletačka pokrajina, ako se ne može osvojiti Vicenzu, tvrdju, koja je za ledjima austrijske vojske davala sigurno zatišje ustaškim četama, da ih u času odlaska vojske opet razašalje na sve strane s odušcvljenjem ustaškim.

Radecki je uvidio, da je neophodno nužno zauzeće Vicenze. Njegova vojska nije bila tako brojna, da bi mogla pokoriti vojsku kralja Karla Alberta. Morao se riješiti opasnog neprijatelja za svojim ledjima, da lahko uzmogne sve zborove iz mletačke pokrajine dovesti u svoj glavni tabor.

Ratovao je baš izmedju Verone i Mantove. Za odlučnu navalu manjkalo mu sila.

Htijući prevariti neprijatelja, komu se u to vrijeme nije mogao približiti, povukao se sa svom vojskom od Mantove prema Veroni. Tamo je ostavio jedan zbor vojske, a sam s otalom vojskom žurio se prema Vicenzi.

Zauzeće Vicenze moralo je biti prije dovršeno, nego bi Karlo Alberto uvidio, da je Verona slabo opsjednuta. A tad Vicenza, opkoljena s austrijskom vojskom sa svih strana, ne bi se mogla održati. Divando, branilac opkoljenog grada, imao je dobre vojnike, ali nije imao dovoljno strjeljiva. Znao je, da ne će održati Vicenzu proti mnogo silnijem neprijatelju. Njegovi vojnici mogli su postaviti svoja prsa za cilj neprijateljskim tanetima, ali nisu se mogli boriti.

A kakva bi onda sudbina čekala nesrećni grad, kad bi carski vonici, opojeni svojom pobjedom, konačno zauzeli utvrde?

Bjehu ovdje samo dvije mogućnosti: ili umrijeti i žrtvovati grad posvemašnjem uništenju, ili predati se i sačuvati budućim bojevima šesnaest hiljada hrabrih ljudi. Blaga promišljenost svladala je hrabrost i častohlepje. Durando je kapitulirao a maršal, bojeći se, da bi teškim pogodbama prisilio neprijatelja na očajan boj, dozvolio im je, da odu sa svim oružjem i vojničkom čašću. Samo jedan težak uvjet bio je stavljen pobjedjenima — naime, da za tri mjeseca napuste svako neprijateljstvo.

Pobijedjeni ustaše otišli su u uzornom redu, držeći se juga, da na neutralnom zemljištu dočekaju, da prodje doba primirja. Samo neki bojovniji nisu se htjeli obvezati svojim vodjama i odjelili se, da mogu u brdima voditi rat na svoju ruku.

Jedna takva četa naišla je na grad Cavalcante. Bilo je to proti ugovorenim pogodbama, radi čega je bio odmah poslan odio vojske, koji je počeo s velikim bijesom progoniti vjerolomne ustaše.

Ustaše stigli su u zgodno vrijeme u grad. Vojnici im već bili za petama. Stari Petar, držeći se zapovjedi svojeg gospodara, pustio ih u grad. Ali zajedno s njima ušli su u dvor i ogorčeni vojnici.

Otpočela je borba — kratka, ali bijesna.

Ustaši borili se očajno, a vojnici, srditi radi tog, što nisu mogli kao i ostali drugovi otpočinuti u zidinama osvojene Vicenze. Nikomu nisu davali milosti.

Jeste li kad već osjetili, što je to, biti u mraku, čuti oko sebe glasove, viku i buku, a da ne možete to vidjeti?

Grof Cavalcante probudio se u svom krevetu iz tvrdog sna, u kakav je obično zapadao, nakon svoje bolesti.

Čuo je puščane hice, zaglušnu buku, očajne uzvike — a to sve kao strašno zavijanje bure. Pomislio je na Vicenzu.

Ali odmah je uvidio, da je to bliže. Nije znao, što se dogadja, a razabrao je da je boj u njegovom dvorištu.

Čudnovato je vrisnuo. Bješe to od radosti, koju je bojovni starac osjetio pri pomisli, da je neprijatelj tako blizu. A uzrujanost oslabila je njegova uda. Htio je ustati, ali nije mogao. Očajno je stiskao grčevito zatvorene pesnice. Uzalud je pokušao da se digne, noge ga nisu slušale.

S dvorišta se amo još više čula buka boraca.

— Ermelina! — vikao je starac krešteći.

Nema odgovora.

— Petre, Petre! — vikao je iz svih sila.

Divlja buka s dvorišta bio mu jedini odgovor.

Hladan mu znoj probijao čelo.

— Bože moj — stenjao je starac, lamajući rukama nad glavom. — Zar ne smijem da idem, da branim svoj dom od neprijatelja. — Ermelina! — Petre!

Buka je utihnula, i gubila se u daljini. Čuli se samo još pojedini hici — a za tim umuklo je sve.

Starac svijao se na krevetu u bolima, a još ga više mučila grozna sumnja.

Ko je pobjedio? — Gdje je Ermelina a gdje Petar? Zašto ih nema? Htio je vikati, a nije mogao, izdao ga glas. Očajno se valjao na krevetu. Trgao je kosu, noktima je trgao prsa, zubima je grizao vanjkuše. Zatim je prisluškivao. Vani je bila grobna tišina, a ta tišina bješe strašnija od pucnjave pušaka.

Najednom počela se opet vika javljati — škripanje i praskanje. Bješe kao kad se grančice razgorevaju u peći.

Starac je lamao po zraku. Osjetio je vatru, uvidio je, da gori grad. Zrak je bivao topliji, nesnosan. Grof si obrisao znoj s čela. Zadnji put odupro se svom očajnošću rukama o krevet.

Njegov dom je gorio, a on je bio ovdje prikovan.

Osjećao je, da se već oko njega širi vatra. Glas njegov iščezavao je u buci tramova, koji se rušili.

Naglo se digao povratile mu se sile. U tom času bio je grozan.

Istrčao je iz zapaljene zgrade. Svježi zrak ga okrijepi.

— Ermelina! Petre! — klicao je očajno, trgajući prsa.

— Ovdje sam, ovdje! čuo se slab glas.

Starac je išao po glasu, spotaknuo se o nešto na podu. Sagnuo se i napipao je svog slugu.

— Je si li ti Petre? Što se dogodilo?

— Došli su naši — teško je izgovorio umirući sluga — za njima vojnici — uništili ih, i zapalili su grad. Sad su otišli svi!

— A Ermelina? — zapitao je grof.

— Ne znam!

— Govori, govori, starče. Htio sam vama gospodine, ali ustavilo me tane. — Ne znam, gdje je.

— Lažeš, Petre! kriknuo je grof. — Da je umrla, rekao bi mi! A ona je pobjegla, pobjegla s Austrijancima. Bio je on medju njima!

— Ne znam — ništa — ništa — mrak je — zastenjao je sluga.

— Čuješ, Petre? Dali je bio medju njima i onaj časnik? Ali Petar nije odgovorio — bio je mrtav.

si, — ostala si kod mene — vjerna svojoj krvi. Ermelino, Ermelino! Probudi se, ta otišli su već odavde. Progovori, da čujem tvoj mili glas. — Pogledaj! Ti dakle nisi otišla! I ja, nepametni starac, ja sam te prokleo! Mislio sam, da si otišla za njim, za onim tudjincem. Da si zaboravila na svoje obećanje. Ti, Edmelino, moja unuko, moj andjelu!

Starac se sagnuo djevojčici i pritiskao je raspaljene usne na nezino čelo.

— Ermelino! — klicao je kao da moli. — Ermelino!

A ona nije se probudila od njegovih poljubaca. Osjetio je, da je njezino čelo hladno kao led.

Očajno se podigao starac i s obje ruke uhvatio se za glavu. Ukočio se...

Nije se srušio na zemlju, grčevito je mahao po zraku.

— Mrtva, mrtva! — kriknuo je i potišten srušio se na lješinu.

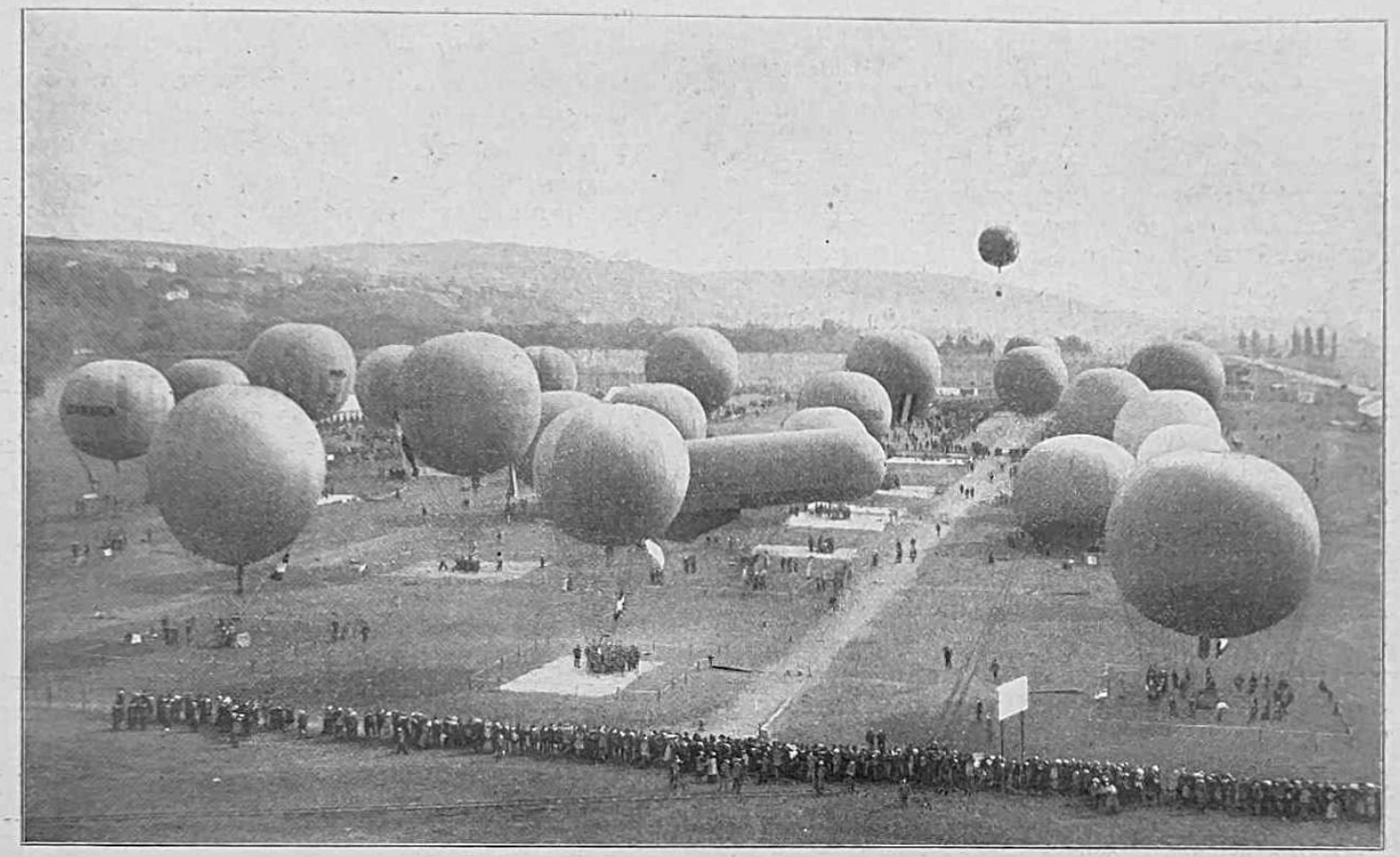

Start medjunarodne utrke zrakoplova u Zürichu.

Grof je ustao sa zemlje. Uspravio se u svoj svojoj visini. Činilo se, da je gorostas. Ermelino! viknuo je tako, da je odjekivalo od šume. — Dijete moje — vikao je drhtavim glasom.

Rašidenih ruku, razbašurene kose trčao je na terasu. Bio je više sličan kakvoj sablasti nego čovjeku.

Opet je vikao, ali opet badava.

— Dakle ipak — ipak! — bolno je zajecao. — Pobjegla je, ostavila je dom svojih otaca, ostavila mene! — Otišla je s neprijateljem naše slobode.

— Jadnica — nesramnica! Nek bude prokleta —

Iznemogao srušio se na zemlju. Osjetio je nešto pod svojim rukama. Prignuo se kao da ga ujela zmija. Bilo je odijelo, žensko odijelo.

Pipao je koštanim rukama po tijelu, koje je ležalo. Pipao je lice.

— Ermelino! Dijete moje, nado moja! — uskliknuo je i bacio se na lješinu. — Nisi otišla! Hvala Bogu. Ovdje

Kao bez svijesti ležao je na zemlji. Njegove usne ljubile su djevojčine usne, rukama pipao je po odijelu, kao da se htio osvjedočiti, da li je to ona. — Šaptao je njezino ime.

Zatim se naglo podigao, i, sjevši na pod, uzeo je djevojku u naručaj.

— Otišla si mi, ti zlatno dijete — govorio je s neizrecivo milim glasom. Otišla si i ostavila si ovdje ubogog, zapuštenog starca. Unštila si sve moje krasen snove, moje osnove za budućnost! Htio sam, da te usrećim, htio sam, da ti dadem sve, što može blažiti. Ta ti si posljednja mladica, na starom drvetu, kojem sam i ja uvela grana! — Ermelino! Zar ne, da nisi umrla? Progovori, šapni samo, i ulit ćeš nov život u moje tijelo. Ne odlazi — vrati se. Što te čeka ovdje? Život pun miline, pun raskoši. Bit ćeš ženom, Ermelino, ženom najslavnijeg čovjeka! Bit ćeš mati, Ermelino, najmilijoj, najljepšoj dieci. Uzgojit ćeš ih u ljebavi prema domovini, povest ćeš ih k slavi. I ja,

srećni starac, čuvat ću ih. Zibat ću na koljenu svoje praunuke, kao sad tebe.

I pričat ću im o tom, kako se junački branila njihova mati proti tudjincima. On je bio ovdje, zar ne, da je bio? Htio je, da odeš s njim, a ti nisi htjela. Radije si volila smrt nego izdaju. Ta i nisi mogla drukče, jer si moja unuka, jer si kćerka Italije. I Italija bit će velika, kad ima takovih žena, kao što si ti, Ermelino moja!

Starac se igrao s djevojčinom kosom, privijao ju i stiskao ju sebi, šaptao joj slatke riječi i zadovoljno se nasmiješio. Poludio je!

Naklonio je glavu njezinim prsima. Slušao je. Nije čuo udaranje srca.

Bila je dakle mrtva.

— Ermelino, već znam, da si umrla! Ovdje je krv, tvoja krv! I gle rana — kod samog srca!

paljene šume, da mu teški dim i vrući zrak ne daju da diše...

U tom čuo se u daljini bubanj, trublja i odmjereni vojnički korak. Bila je to austrijska vojska, koja se iza kratskog odmora vraćala iz pokorene Vicenze Veroni.

Starac je naglo ustao. S nadčovječnom snagom podigao je mrtvu djevojku u naručju. Plašljivo je okretao glavu na stranu, otkud je čuo te zvuke. Lice mu se izopačilo.

— Dolaze! — uskliknuo je — Hoće, da mi uzmu tebe! Ermelino, ali ne dam te njima, ne dam! Ti si posljednje dijete iz roda Cavalcanta! Posljednje! — Bit ćeš sahranjena u domu svojih otaca i tvoj djed bit će ti grobar!

Čvrstim korakom uputio se starac sa svojim bremenom običnim putem vratima svoje ložnice. Nije se srušio, ni spotaknuo. Kao da mu se brzo povratio vid, obišao je lješinu starog Petra, koja mu bila na putu.

Grčki otok Salamis.

I ja sam sam. Posljednji od svojeg roda, ne više čovjek, samo ruševina, spomenik prošle slave. A zamnom ondje gori naš dom. Ne ću odhranjivati unučad. S nama su izumrli Cavalcanti.

Slijepac je spustio glavu na prsa i tiho je plakao.

Nije ni spazio, da letaju njemu komadi varnica iz za-

Topli zrak i dim udarao mu u lice, ali starac je, ne obazirući se na to, išao dalje.

Nestao je u dimu.

Izgoreli strop nad ložnicom sa strašnom bukom srušio se. Čula se vika — a za tim umuklo je sve.

Posljednji članovi roda Cavalcanta bjehu pokopani.

Na razvalinama sreće.

Milutin Mayer.

Povjest jednoga učitelja.

VII.

Ivica je polazio tek drugi razred gimnazije, kada se desila ona katastrofa s njegovim ocem. On je mislio, da će smrću njegovoga oca prestati i njegove nauke. Već je siromašni dječak smišljao na stotinu načina, kako će od sada živjeti i što će biti iz njega? Ali dobri Bog, koji nikada nikoga ne ostavlja, pobrinuo se i za njega. Skrbna majka, koja je vidjela neizbježivu propast svoga imetka, ipak je u zadnji čas spasila od svoje očevine nekih dvije, tri tisuće forinta iz šaka lakomih i bezdušnih vjerovnika, i pohranila ih na sjegurno mjesto za svoga sina.

Po smrti Nikolinoj bude sav njegov lijepi posjed

rasprodan putem javne dražbe. A s nešto pokućtva i s malo novca preselila se Ljubica u Zagreb, gdje joj je sin bio u školi. Uzela si je u „Opatovini" malenu sobicu u najam, i u nju smjestila ono nešto preostaloga pokućtva. Tu je živjela osamljena i zaboravljena sa svojim Ivicom, koji joj bijaše jedina radost i nada u životu. Kako je znala lijepo šiti, to si je u brzo stekla mušterija, za koje je imala mnogo posla, te je tako poštenim načinom zaragjivala svagdašnji krušac za sebe i sina. A sin joj na veliko zadovoljstvo učio vrlo dobro i bio vazda jedan izmegju prvih gjaka na zavodu. Njegov odlični napredak povećao je njezinu radost i ona je bila vrlo ponosna s njime.

A kada je svršio s odličnim uspjehom četiri razreda nižje gimnazije, izjavi majci, da je voljan poći u učiteljsku školu.

— Toga ti ne mogu dozvoliti, sine, — reče ona.

— A zašto ne?

— Preslab si za učitelja.

— Nijesam, majko. Ja se ćutim dosta jakim za taj lijepi stališ.

— Ali promisli drago dijete, kako je težak život siromašnoga učitelja! Vječita borba, prezir i omalovaženje prati ga... Ti se možeš drugome posvetiti. Majka će tvoja za tebe imati i zaraditi.

— Znadem ja to majko, ali oprosti, ja imadem volje samo za taj stališ.

— Sinko, i opet ponovno ti velim: da to nije za tebe...

— Ali mamice draga, — uze ju Ivica cjelivati i grliti — nemoj se tako opirati momu naumu. Pusti mi na volju. Ti ćeš s vremenom uvidjeti, da će tvoj Ivica biti sretan i zadovoljan... Zar ne majčice, da mi puštaš na volju?

Ona se zamislila... Nije joj bio mio sinov izbor.

— No, govori mamice, — dragao ju Ivica neprestano. — Reci!

— I ti si se zbilja odlučio za učitelja?

— Da.

— Dobro, moje dijete. Ali ako budeš moguće kada zbog toga nezadovoljan i nesretan — što ne dao Bog, — to ne krivi svoju majku! Sjeti se tada, da te je ona dapače odgovarala od toga.

— Nemaj bojazni. Tvoj Ivica biti će sretan, kada postigne svoj cilj.

— Dao dobri Bog! — zaželi majka.

VIII.

U tri je godine Ivica svršio nauke na učiteljištu i tako postigao svoj cilj, za kojim je toliko težio. — Dobivši jedno od boljih mjesta u gornjoj Podravini poveo je sobom i svoju ljubljenu majku, da mu bude prvom savjetnicom i pomagačicom u njegovom gospodarstvu, samo, da on uzmogne što više posvetiti svoje sile radu u školi. Majka, koja je i onako strepila nad svojim sinom, dragovoljno je prihvatila njegovu ponudu i pošla s njime u njegovo novo službovno mjesto.

Ukućiv se onako po siromaški. osjećali su se oboje sretnima i zadovoljnima. Dobra se majka brinula za gospodarstvo, a sin je marljivo radio u školi. Ona se vani na ladanju sasvim oporavila i bila je mnogo krepčija, nego li kroz onih nekoliko godina, što je sprovela u gradu. Stare uspomene na njezino negdašnje veliko gospodarstvo oživješe ponovno u njezinoj duši. Spomen na te prošle dane probudio je u njoj i opet onu staru ljubav za gospodarstvo, i ona je sabrala sve svoje sile, da što uzornije može voditi Ivičino početniško gospodarstvo. Nastojala je, da mu što više privrijedi i prišteđi. A Ivica je zadovoljstvom pratio majčin rad i s veseljem je ulagao od svoje malene gotovine u gospodarstvo, koje mu je jeseni donašalo lijepa ploda i koristi.

I tako je on s dobrom majkom proživjeo pune četiri godine, a onda se desilo nešto nova u njegovom tihom i skromnom životu. Njegovo oko zagledalo se u lijepu Minku, kćerku obližnjega posjednika (recte propaloga aristokratića). Minka bila zorno djevojče. Rumena ko krv, živa kao vjeverica, a svojeglava do skrajnosti. Ali ljubav ne pazi na ovo poslednje, već gleda samo ponajviše na lijepa lišca i rumena ustanca, sa kojih se siše slatki ljubavni nektar.

Prigodom glavnoga godišnjeg proštenja (na dan sv. Ane) upoznali se oni kod domaćeg župnika, kamo je znao katkada zalaziti i Minkin otac, ukočeni plemić, koji je kraj svega lošega materijalnog stanja vrlo mnogo (i previše) držao do svoga grba i svoje plemićke krune sa pet trakova. Isto tako je bila i njegova žena rodjena barunica. U svojoj prevelikoj oholosti premalo su se brinuli za uzgoj svoje kćerke „Mimice", (tako ju zvahu od nježnosti) i popuštali joj do skrajnosti, što je imalo za njezin budući život zlih i pogubnih posljedica. Drugi ljudi govorili javno, da je Minka vrlo lahkoumna i da rado očijuka i vodi ljubavne pustolovine s raznim mladićima.. Dapače nije bilo ni to tajno, da je imala prije nekoliko godina snošaj s nekim domobranskim časnikom. — Roditelji su dakako to najodrešitije pobijali, ali ljudi su ipak tvrdili, da je istina....

No Ivan Petrović u svojoj prevelikoj ljubavi nije ni opažao, da je Minka u istinu razuzdano djevojče. On ju ljubio i upravo obožavao, pa nije vjerovao riječima svojih prijatelja, koji su ga bili na to upozorili. On je mislio, da oni to govore samo iz zlobe i zavisti, da ga odvrnu od nje.

IX.

Nekoga jesenskog popodneva (bila upravo nedjelja) sjedio je Ivica s majkom u vrtu pod ogromnim krošnjatim orahom, sa kojega je već opadalo požutjelo suho lišće i sunčao se o toplini blagoga sunašca.

— Majko, ja sam se nakanio ženiti, — poče Petrović.

Majka se ne malo začudila.

— A koju misliš uzeti?

— Minku...

— Tako?... Minku?... — začugjeno će mati. — Moje dijete, nijesi odabrao najbolje.

— Zašto ne?

— To nije žena za tebe.

— Zar i ti majko tako veliš! A što vam je skrivila ta djevojka, da ste svi tako kivni na nju.

— Dijete, zar ne vidiš, da je ona odviše svojeglava. Tu ne će biti dobra...

— Ne vjeruj! Zli jezici izmisle svašta.

— Sinko, sinko, pazi dobro, što činiš!

— Majko, ali ja ju i odviše ljubim... Bez nje mi nema života!

— To su dijete moje, samo prvi ljubavni čari, koji će brzo uminuti.

— Nikada!...

— Nemoj tako sinko! Majka je tvoja iskusna, proživjela je mnogo dobra, ali i još više nesreće, pa je imala zgode, da se sa svim upozna. Ne prenagluj se, jer ćeš se još kajati.... Premlad si za ženitbu! Počekaj još koju godinu!....

— Ne mogu!...

— E, onda čini što te volja. Želim ti, da budeš u braku sretan i zadovoljan.

— Hvala ti, jer sam uvjeren, da mi iskreno i od srca želiš.

— To znade i Bog! Jedinac si mi i previše te ljubim... Ti si mi sva nada i utjeha u mojoj tuzi i boli, te želim, da budeš samo sretan, — završi majka i otare si nekoliko suza, koje se pojaviše u očima....

— Ne plači dobra majko, — reče učitelj i poljubi joj ruku...

I tako se svršio razgovor megju majkom i sinom o ženitbi. Više nijesu govorili o tome. Majka je uvidjela, da joj je svaki nagovor uzaludan. Sin, koji joj je uvijek i u svakomu pogledu bio upravo slijepo poslušan, nije se ovom zgodom obazirao na majčine riječi. Ljubav ga svega zaslijepila i on je samo snivao i maštao o svojoj lijepoj Minci...

Konačno se odvažio, da moli za Minkinu ruku. Njezini roditelji primiše ga hladno, upravo prezirno, puni svoje „plemićke samosvijesti". Porugljivi smiješak pojavio se oko usana debele Minkine majke, kada je dostojanstveno saslušala smjernu prošnju mladoga učitelja.

— Ne možemo vam ništa stalno obećati, gospodine Petroviću, jer to sve ovisi o Mimici. Mi joj puštamo na volju...

— Ja sam uvjeren, da me gospojica Minka ne će odbiti — plaho će Petrović.

— Šta?... Mon Dieu!... — nervozno će gospogja.

— Da milostiva, — potvrdi učitelj.

— Pa sve bez našega znanja!... Schrecklich!... Herr Lehrer das ist unmöglich!... — zalomi ona gojnim rukama.

— U ostalom gospodine Petroviću, javi se sada i Minkin otac, koji je dosele prepuštao svu vlast i odluku svojoj ženi, — mi možemo i drugi put tu stvar urediti... Vidite, moja je gospogja vrlo uzrujana... Molim, molim drugi put...

Petrović je bio zbunjen na te riječi, pa se brzo od njih oprostio. Prvi korak u kuću njezinih roditelja učinio je na njega dosta neugodan utisak. Ali on je odlučio, da ustraje na toj stazi. — Minka mora biti moja — govorio Petrović, — pa ma što bilo.

A čim se udaljio Petrović iz njihove kuće bi Minka odmah pozvana k roditeljima. Ona je dobro znala o čemu se radi, jer je cijelu stvar nasluškivala iza vratijuh u drugoj sobi, te je bila odmah pripravna na svaku neugodnost.

— Mimi — poče majka nervozno — mi smo čuli iz ustiju „ovoga učitelja" (izrečeno dakako posebnim naglaskom i prezirom), koji je malo prije bio ovdje, da si ti u neku ruku voljna poći za njega... Ist das wahr Mimi?... Was?...

— Jawohl! — odvrati jogunasto djevojka.

— Mimi, za ime božje!...

— No, što je?

— On je prosti učitelj! (riječ „prosti" izrečena s osobitim prezirom). Znadeš, učitelj, i ništa više!...

— No?...

— Čovjek bez slavnoga imena, bez dičnoga grba, bez prošlosti!... Mimi, to je grozno!... To ne smije da bude!...

— Ali ako ja hoću tako? — prpošno će djevojka.

— Nikada! — planu gnjevna mati. — Zar ćeš za učitelja poći?... Nikada!... Sve prije samo za učitelja ne!...

A zašto ne za učitelja?

— Jer to je bogalj! Otkale će on uzeti novaca za tvoje toalete, za zabave i za ljetovanje po kupkama?

— Morat će biti! Ako me hoće imati, neka i troši na me, jer ću inače učiniti kratak račun s njime. Imadem kamo doći...

— Ali to će biti samo tvoja nesreća. Zašto da se nesretno udaš?... Čeka te još ljepša budućnost...

— Hahaha! — nasmija se djevojka porugljivo. — Koliko je već bilo prosaca? Govorite! Zar da vama za volju ostanem stara usidjelica? Jeli? Godine prolaze, a ja sam sve starija. Tu nema više čekanja, valja se pokriti. Razumijete maman i papa?... Ja hoću tako i basta!... — zalupi Minka nogom i pogleda oštro roditelje...

Roditelji se na to zgledaše. „Što sada?" — pitahu se. Minka je jednom rekla svoje i to je imalo u njihovoj kući vrijediti. Protusloviti se nijesu usudili. Morali su unatoč svojoj najboljoj volji uzmaknuti pred Milkinom odlukom i dati joj svoju privolu.

A jogunasta je Minka još iste večeri sama pisala Petroviću, da pristaje na njegovu ponudu...

X.

Minka je dobila za miraz nešto pokućstva u staronjemačkom slogu i dvije tisuće gotova novca, kao „za početak". Ostalo je imalo slijediti po smrti roditelja. Dakako, da je to sve bila samo obmana. I one dvije tisuće gotovine bio je njezin otac prisiljen podići u nekoj zagrebačkoj banci. Za taj novac bilo je i onako dosta trke i okapanja, dok ga dobiše. Roditelji su htjeli silom, da će kasnije dobiti više, ali Minka i opet lupila nogom o pod i odlučno zahtjevala te „pišive" dvije tisuće forinta...

— Ja ne ću, — reče ona gnjevno, — da mi muž predbacuje, da sam sirota, i da mu nijesam baš ništa donijela. Ovako će morati šutjeti"...

I majka Minkina takogjer je vidila „opravdanost" Minkinih navoda, te je navalila složno s kćerkom na muža si, da pribavi bilo otkale novaca.

Odmah poslije vjenčanja (početkom kolovoza) otputovao je sretni Petrović s mladom ženkom u gorovitl Tirol i čarobnu Italiju, gdje su ostali cio mjesec dana. Tu si je Minka nakupovala raznih nepotrebnih sitnica, te se skoro prazna džepa povratila u svoj novi dom.

Petrović joj nije htio ništa prigovarati zbog njezine rastrošnosti, jer je to i onako bio njezin miraz, te si je mislio: neka se njegova dražesna Minkica malo proveseli i nagleda čara i ljepote lijepe, ali gladne Italije.

Vrativši se kući sa svadbenoga putovanja, prolazili im „prvi medni dani" dosta mirno i zadovoljno. Minka se na oko priljubila svomu mužu i pokazivala se pred drugima zadovoljnom. Ali ta tobožnja bračna sreća nije bila dugoga vijeka. Monotonost zimskoga ladanjskog života i druge razne skrbi dosadiše nemirnoj i razmaženoj Petrovićevoj ženi. I ona uze muža mučiti, napastovati, izjedati i predbacivati mu, da je ne vodi nikuda na zabave i da želi od nje načiniti „mužaču". Ivanu se Petroviću dalo to na žao. Neosnovana predbacivanja njegove žene zaboliše ga i dirnuše u srce. On je činio svojoj ženi sve moguće za volju, samo da ju udobrovolji i razveseli, a ona ipak nije bila nikada zadovoljna, ni sita zabava. On je otkidao od svojih ustijuh, sam je išao dosta jednostavno, skoro loše obučen, pa je davao sve njoj, samo da bude zadovoljnija. Dapače je i njezinim roditeljima na dva maha, kada su bili u „momentanoj" neprilici, posudio novaca od majčine prištednje. I to sve nije bilo dosta. Uza svu njegovu plemenitost i samopregor on nije bio niti od svoje žene, a još manje od njezinih roditelja susretan kao muž, odnosno zet, onom ljubavlju i štovanjem, kojim bi morao biti. — Ukočenom hladnokrvnošću i ludim prezirom pratili su oni svaku kretnju svoga zeta, koji im nije nikada bio dosta elegantan i fin. — „Vidi se da je plebejske krvi, da je prosti školnik" — govorila je gnjevno i zlovoljno „dobra" punica. Ali kada je trebalo novaca od Petrovića izmamiti ili potpis na kakovu mjenicu (na male svote), onda je bio dobar. Dapače onda je tast bio i previše ljubezan s njime, tako, da ga je ta neo-

čekivana ljubežljivost ženinih roditelja iznenadila i umekšala, i on je u prevelikoj plemenitosti svoga srca brzo zaboravljao njihov dosadašnji postupak i ponašanje, i razdragan činio sve što mu je samo bilo moguće. I istu svoju košulju bio bi za nje dao. A pred svojom majkom — pred kojom nije imao uopće tajni — znao bi ipak prešutjeti da im je posudio novaca, a što se tiče onoga omalovažavanja, o tome se nije pred njome nikada potužio, već je sve u sebi krio i tajio.

Posebno izaslanstvo članova turskoga sabora, koje putuje po Evropi.

U jedanaestom mjesecu braka rodio mu se sin Vladimir. Sretni je Petrović neizrecivim veseljem pozdravio porogjaj svoga prvijenca, i stao još većim žarom ljubiti ženu si, koja mu je rodila to milo čeđo. Minka je slabo ljubila dijete, i te neljubavi nije tajila pred svojim roditeljima. — „Meni je mrsko to dijete, jer je njegovo", — govorila ona. — „Oh, zašto sam bila toli luda, da sam pristala na taj brak" — kajala se ona.

I svoju odvratnost spram njegovoga djeteta nije mogla ni pred njime da sakrije. A bilo je časova, da je bila i previše surova sa svojim vlastitim djetetom. Osobito je to bivalo u vrijeme, kada je mali Vladimir dobivao zubiće. Ona je to činila, što iz nestrpljivosti, a još više, da pokaže svomu mužu, kako mrzi u njegovom djetetu i njega s kojim nije sretna.

Siromašnoga se Petrovića bolno dojimao taj nelijepi postupak, i on je znao više puta mirno, ali ipak ogorčeno spočitnuti ženi njezin postupak. A takovom zgodom znalo je doći do vrlo neugodnih obiteljskih prizora.

— A što ti je krivo dijete, da si tako surova s njime? — zapitao ju on ogorčeno.

— Ja volim slobodu, jer sam ja plemićko dijete, svojim položajem daleko nad tobom prostače! — odvratila mu ona prezirno.

— Ženo! — Zar tako? — jarosno će učitelj. — Ne izazivaj me! Zašto si onda pošla za mene, ako me nijesi mislila ljubiti?... Pogazila si svoju prisegu. Lagala si pred Bogom i ljudima!...

— Oh, stalo meni do koga!

— Govori, zašto si onda pošla za me, ako sam ti prost?...

— Zašto?... Hahaha!... Ludoga li pitanja... Htjela sam da budem gospodja, da dobijem to ime... Razumiješ li me Petroviću?...

— Besramnice! — planu on još jače — Ti si besramnik, koji si me prevario, da će mi biti dobro...

— Lažeš!... Toga nijesam nikada rekao! Petrović ne laže.

— Tiho! — zalupi Minka gnjevno nogom...

— Zar da ja šutim u svojoj kući? — poviče ogorčeni učitelj, uzdigne desnicu i poleti prema ženi...

— Udri! — ustoboči se ona i pogleda ga izazovnim pogledom u kom je počivao sav njezin prezir...

Petrović stane, predomisli se, i spusti desnicu...

— Nije vrijedno, da si kaljam ruke na tebi, — odvrati hladno i okrene se od nje...

Bilo mu odmah žao, da se prenaglio. — Sramota je i kukavluk dizati ruku na slabu ženu! — predbaci sam sebi.

— Minko, — okrene se opet k njoj. — Oprosti mi moju naglost... Žena ga ni ne posluša.

— Oprosti — nastavi on. — Znadeš, da sam uzrujan, pa me nemoj izazivati... Minkice, dušo, oprosti mi!

I Petrović prigje nježno k njoj i pruži ruku, da ju primi za desnicu, ali ona se otkrene gnjevno i prezirno od njega, gurnuv ga prostački od sebe...

Petroviću ukaza se u oku suza...

— Zar i to još? — bijahu njegove riječi. — O, moj Bože!... progovori on glasom punim tuge i boli... — Majko, oh majko, zašto te nijesam poslušao!...

Minka poprati taj zdvojni povik sa prezirnim smiješkom...

A Petrović se sada — u taj nesretni trenutak — sjetio majčinih riječi, kojima ga je odvraćala od te ženidbe — — — — — — — — — —

Spomendan proglašenja aneksije Bosne i Hercegovine. (Pred kraljevim konakom sakupljena svjetina prosvjeduje protiv aneksije.)

A čim su zaredali opet lijepi dani blagoga mladoga proljeća, ona bi jednostavno ostavila dijete na brizi Petrovićevoj majci, i sama išla u posjete k susjednim prijateljicama ili svojim roditeljima, gdje bi izbivala često i po više tjedana, a da nije o tome ni riječi rekla svomu mužu. Petrović nije mogao uvijek s njome, jer ga u tome priječila služba. A sve da je i mogao ne bi ona toga ni snašala.

Uz takove nepovoljne obiteljske okolnosti moralo je ili prije ili poslije doći do preloma. Ženin nehaj za muža, za dijete i dom, dozlogrdio je tomu blagomu patniku i on je strogo naložio Minki, da se drži doma.

— Nijesam se oženio zato, da mi se žena okolo klatari, već zato, da živi uz mene i uz svoje dijete — govorio on.

Kada joj tobože bilo previše tih njegovih moralnih prodika i predbacivanja, ona ga jednostavno ostavila i povratila se u roditeljsku kuću, gdje je za kratko vrijeme stupila u odnošaj s nekim susjednim barunom.

U zalud ju je Petrović u svojim listovima molio i zakljinjao, da se vrati k njemu, ona mu nije dala ni odovora. S prezirom bacila bi njegova nepročitana pisma. A kada je uzalud dulje vremena čekao na odgovor, zakanio se poći k njoj, ne bi li se izmirili. Ali sve u zalud. Upravo mu pred nosom zatvoriše vrata i tako ne obavi ništa. O izmirenju ne bijaše ni govora. Uvidjeo je konačno i sam, da mu je svako nastojanje uzaludno, i podao se mirno svomu udesu, čuvao svoju bol, i živio za svoga sina. Poslije toga nije se nikada ni jednom riječju pred nikim potužio na svoj udes. Sjećao se dobro onoga popodneva, kada ga je majka odvraćala od te ženidbe, a on ju nije htio da slijedi... Crv unutarnjega nezadovoljstva grizao ga sve više i više, a to mu se jasno opažalo na upalim licima i isušenom tijelu... Velika bol podgrizala mu pomalo najljepše dane života...

I Petrović se sve više sušio i podavao tuzi...

XI.

On je osjećao, da mu ne će biti spasa od sušice. Rapidno je padao s dana u dan u bolest. Obrazi mu poprimiše skroz žutu voštanu boju, a lične se kosti izbočiše,

1 2
Nekadanja francuska carica (1) žena Napoleona III. kod engleskog aviatičara kapetana Cody-a (2).

dočim se i najtanje žile krvice lako raspoznavale ispod blijedo-žute kože. Uha postadoše skroz prozirna.

Majka je s najvećim strahom motrila svoga bolnog sina, a to joj je samo još uvećavalo njezine boli i rane, koje od smrti pokojnoga muža nijesu nikada pravo zacijelile. Bijedno njezino materinsko srce krvarilo je s prevelike žalosti gledajući jedinca, kako se muči i žurno primiče grobu...

I ona mu nije mogla, da zamjera nervoznost i srdžbu, s koje je onako bolestan patio. Često puta ju ljuto uvrijedio i ražalostio, ali ona mu to sve praštala i strpljivo snašala, bojeći se, da ga ne bi ma samo s jednom riječju uzrujala i ražalostila. Ona je umjela, da za ljubav svoga djeteta i više toga snaša, a kamo li ne njegove prenagle riječi, koje su bile samo izlijev njegove bolesne unutarnjosti, njegove ražalošćene duše. Bilo je i takovih časova, da je Petrović sam uvidjeo svoju naglost i molio majku za oprostenje, molio ju za obzir i smilovanje...: — „Sam sam majko“ govorio je bolno — „nemam nikoga do tebe i onog crvića, što tako bezazleno gleda u ovaj gadni i meni mrski svijet... Žena me ostavila, odbjegla me, a ja joj nisam bio nikada zao!... Zar ne, da sam joj bio dobar?... Jel'de, da ju nijesam zlostavljao? O, zašto me ostavila? Na sve to ne bi ništa rekao, ali mi je za dijete!... Što će ono, ako ja umrem?... Joj, kako je to grozna pomisao za me!... Majko!“ — zavapio je on bolno i uhvatio se rukama za glavu... Glas mu je bio prazan, bez timbra.... Taj glas ga je dano-

Kadume iz sultanova harema, kao orfeumske plesačice.

mice sve više strašio, jer on mu je bio najbolji jamac, da unutarnjost njegovih prsiju biva sve praznija i šuplja, i da nije daleko čas, kada će i zadnji komadić sagnjilih plućiju izbaciti i time dovršiti svoj gorki život — — —

A onda bi ga spopala na tu pomisao neka vrtoglavica, grudi mu kao nabrekle, a jaki suhi kašalj, provalio i opet na usta i mučio ga dugo — dugo....

I opet je sirota majka imala posla, dok ga je umirila, i svratila mu pretužne i bolne misli na što drugo. Samoj bi u takovim zgodama zasuzilo oko teškim suzama, koje bi znala onako kradomice utrti, samo da ju ne vidi on, koji bi se s toga bio još i više rastužio i pao u još dublju melankoliju...

I Ivan bi Petrović bio u istinu još sav svoj udes lako snašao, samo da ga nije neprestano mučila pomisao na budućnost njegovoga sina. Za odbjeglu ženu, bio je i preduboko uvjeren, da je tvrda srca, a da bi se smilovala i imala obzir s onim stvorom, koga je nosila pod svojim srcem, i komu je podala život. Da je imala smilovanja ne bi ga bila još onako nejačka zapustila. Petrović nije tražio za sebe ni trunka smilovanja i obzira. On toga nije trebao, jer je osjećao, da mu nema spasa... A i nije mu ga nitko mogao ni iskazati (osim majke)... Njegovoj boli nije bilo lijeka i ljudska znanost nije još prozrijela, da pomogne takovim bijednicima. On je tražio smilovanja samo za svoje dijete!... I rado bi oprostio svojoj ženi sav njezin dosadašnji lahkoumni život, rado bi ju privinuo istom onom nepromjenjenom ljubavlju — kao i nekoć — na svoje izmučene bolesne grudi... Sve bi zaboravio, sve, za volju svoga sinčića. Koliko bi lakše i ljepše sproveo ovo nekoliko odmjerenih dana svoga života! I lijepo, spokojno, bez boli i tuge legao bi na vječni počinak kada bi znao, da svoje drago, ljubljeno dijete ostavlja na brizi majci njegovoj... Al ovako bilo mu strašno i pomišljati na blizi konac života... Imao je doduše svoju majku, kojoj bi mogao povjeriti svoje dijete, ali tko zna ne će li ona uslijed mnogih briga i prije njega leći u grob? U slučaju, ako ga i ona preživi, kako će dugo trajati njezin život?... Ona je već stara i izmučena, pa komu onda dijete?...

Ali udes htjede drugojačije. Petrović, morao je da prije svoga svršetka doživi još jedan strašan udarac. A taj bijaše smrt njegovoga Vladimira.

Već je bio mali u šestoj godini života, kada se nahladio, teško razbolio i konačno podlegao dugoj opasnoj bolesti... Nijemo, tupo, bez misli, bez ikoga osjećanja stojao je pokraj odra svoga djeteta, i divlje, da strašno buljio u mrtvoga sinka, koji je poput nebeskoga angjelka ukočen i ledan ležao izmegju vijenaca, cvijeća i voštanih svijeća, koje su davale plaho, žuto svijetlo po malomu mrtvacu i činile bol nesretnoga Petrovića još većom... Tek onda se prenuo, kada je vidjeo da mu zatvoriše lijes i kada je do njegovoga uha dopro onaj strašni i mukli udarac po pokrovcu... Tada se tek osvijestio i uvidio svu zbilju te katastrofe... Da mu je tko tisuću oštrih bodeža rinuo u taj par u ranjeno srce, on držaše da bi jamačno osjećao manju bol... Ali onaj mukli, onaj grozni udarac po pokrovcu lijesa, rastrgao je i uništio posvema njegovo očinsko srce... Srušio se polumrtav preko onoga maloga drvenog lijesa, koji je krio u sebi njegovu jedinu sreću, jedinu nadu, njegovo drago dijete...

I ukopaše mu ga, a da on nije bio svijestan, što se zbiva. Tek drugoga dana u jutro, kada se malo osvijestio, bilo mu prvo pitanje:

— Gdje je Vladimir?...

— Sine, mili sine, — tješila ga ucviljena majka — znadeš...

— Jao!... Nema ga!... — zavapi on gotovo sulud i uhvati se obim rukama za glavu. — Gdje je moj sin?... Moje dijete!... Dajte mi ga!... — i skočio vas mahnit s postelje, uze trčati sobama... A onda se opet samo bolno nasmijao, prevukao rukom preko žutoga čela i počeo govoriti nerazumljive riječi...

*

Tri tjedna poslije sinova ukopa ispustio je i Ivan Petrović u naručju zaplakane majke svoju plemenitu patničku dušu...

(Konac.)

Ljudevit Gaj.

Dr. Velimir Deželić.

U sjednici hrvatskog sabora 1848. dr. Ljudevit Gaj preporuča, da se Hrvatska ociiepi od Ugarske i pripoji austrijskim zemljama. Centralnomu ministarstvu neka se pridijeli posebni savjetnik s naslovom ministra — koji će biti sveza izmedju naroda i vladara. Visoke dostojanstvenike neka kandidira puk, ban će ih imenovati, a kralj potvrdjivati, odgovorni će biti samo saboru našemu.

To je bio i jedan od zadnjih njegovih političkih javnih čina.

Nekako sredinom maja 1848. dobi Gaj sa više strana, a naročito sa službene strane iz Srbije, molbu, da dade zatvoriti, odmah kako stigne u Zagreb — Miloša Obrenovića bivšega kneza srpskoga, te da mu otme novce i učini ga bezopasnim. Taj Miloš naime da je u savezu s Madjarima, te da je poslan u Hrvatsku sa svojim milijunima, da poradi o tome, kako da čitavu Krajinu za Madžare prisvoji, da bana Jelačića i Gaja zavadi, da ih uništi. Ako Miloš ishodi te Hrvatska, Slavonija i Dalmacija sa svom vojničkom Krajinom pripane Madžarskoj, onda će mu Madžari u poslu pomoći, kneza Karagjorgjevića iz Srbije izagnati, Bosnu od Turaka oteti i učiniti Miloša kraljem obiju zemalja. Mimo tih glasina došao je od srpske vlade u Zagreb i Milivoj Blaznavac.

Kad je 22. svibnja u 6 sati po podne Miloš Obrenović u istinu došao u Zagreb pohodiše ga najprije gratski sudac Kamauf i gratski kapetan u svratištu „k lovačkom rogu", gdje je bivši knez otsjeo. Ova dvojica naložiše mu, da se za jedan sat udalji iz Zagreba. Na molbu kneževu dopustiše mu ipak da ostane, rad nevremena i umornosti u Zagrebu do drugoga dana u 5 sati u jutro. Kad o ponoći opazi kneževa pratnja da pred hotelom lovačkim rogom i u njemu stoje straže i to narodna i vojnička, Opaziše da je knez interniran. U istinu ga dade dozvolom bana Jelačića Gaj zatvoriti, kao opasnog urotnika. Dozvolom je banovom Gaj već na večer drugog dana a onda po više puta pohodio kneza Miloša u njegovu zatvoru. Ostalo nam je tajnom, što su razgovarali, al knez potvori Gaja, da je od njega iznudio novaca, da mu pomogne do slobode, te da podmiti Jelačićeve doglavnike. Kad je iza toga Miloš pušten na slobodu razno je govorio o tom, jednoč da je dao Gaju 3000 forinti u banknotama, a 2000 u dukatima, drugi put je pako izjavio da je dao Gaju mnogo više.

Rad te stvari bude po nalogu bana Jelačića Gaj

stavljen u istragu pred posebni odbor, kojemu je Gaj kompetenciju poricao, dok je u pismu prozvao Miloša klevetnikom i najgorom ništarijom.

11. lipnja najme napisa Gaj pismo banu, u kojem pobija kompetenciju tog istražnog odbora. On veli: „Vaša Preuzvišenost zapovijedila je na moj kao upravitelja inostranih djela, predlog, pod oštru stražu staviti bezbožnog okrutnika i zulumčara Miloša Obrenovića, koga krvoločna i zvjerska hitrina poznata je cijeloj Evropi, kojom je stotine ljudi, koji su mu u čem god na putu bili, stranom vlastitom rukom, stranom po svojih krvnicih tajno i javno poubijao..." Gaj tvrdi u tom svom pismu, da je sve što je s Milošem govorio i radio učinio sa znanjem banovim i da sve to ne spada u drugi djelokrug, već u odsjek njemu povjerenog diplomatičnog posla inostranih djela.

Gaj dapače s ponosom ističe u tom pismu.

„Da je Miloš Obrenović svojim pretežnim uplivom ovdje obustavljen i pod stražu metnut, jest jedan od najznatnijih dogodjaja naše novije jugoslavjanske historije, u kolikoj mjeri je ovaj dogadjaj kojim smo Srbiju od velikih spletaka i od golemoga krvoproliča, našu pak hrvatsku i slavonsku domovinu od magjarskog i turskog s Milošem u sazakletje upletenog nasilja i dakle od najgroznijih posljedica sačuvali"...

Stvar se je i dalje vodila i sumnja je dalje ležala na Gaju, te je usljed toga izgubio svoj ugled, a i ban Jelačić je naprama njemu posve ohladnio. Zaglavna parnica vodila se 19. prosinca 1848. u vijećničkoj dvorani pred vijećem slob. kr. grada Zagreba.

Medjutim je Gaju ipak pošlo za rukom te se je iz te teške afere izvukao presudom od 27. ožujka 1849. kojom se riješava krivnje. Medjuto glasine o njegovoj krivnji nijesu umukle sve dok se nije izravnao sa samim Milošem, koji mu je napokon sam dao ovo očitovanje koje je bilo štampano u nekim službenim njemačkim glasilima.

Gajevo pismo, kojim moli kneza za očitovanje glasi:

Vaša Svjetlost.

Milostivi Gospodaru!

O nesporazumljenju i kavgi, koja je zametnuta godine 1848. izmedju mene i Vaše Svjetlosti, ja sam imao čast Vašu Svjetlost obavijestiti, i oddati Vam danas uverenje, koliko je predmet ove kavge nedostojan i mog i Vašeg, Gospodaru imena ne po kakvost no po nadslovu sjenom. Ako je budi kakvog medju nami razgovora bilo, svet nametne staro ime tome. Spletke su nas dakle zavadile, al u nameri svojoj nisu uspjele; jer je dovoljno bilo, da se lično vidimo i jedan drugom objasnenje damo, pa da se sve spletke neprijatelja koi su nas zavadili, padnu i da se u ništa pretvore.

Izravnavši tim načinom ovu stvar s Vašom Svjetlosti danas za svagda, sad još za tim stoji, da rdjav glas oprovrgnem, koji se je iz ove naše kavge rasprostreo. Ne da koga za to gonim, niti da tražim kakvo dostotvorenije od koga nibud, no samo da sebe od podozrjenja sačuvam, potrebujem Vaše Svjetlosti podporu.

Molim dakle, da bi Vaša vjetlost blagoizvolila na taj konac dati mi pismeno uvjerenje, kojim bi kadar bio, rdjavim ljudima usta zaklopiti. S istinitim visokopoštovanjem imam čast nazivati se:

U Beču, 7. Oktobra 1833.

Vaše Svjetlosti pokorni sluga

Dr. Ljudevit Gaj.

Miloševa izjava, kako je štampana u njemačkom službenom listu „Wienerzeitung" 1853. br. 244. glasi:

Nach Ueberzeugung meines Gewissens erkläre ich hiermit feierlich, das jenes Zerwürfnis, welches im Jahre 1848. zwischen mir und dem Herrn kais. Rat, Dr. Ljudevit Gaj, hervorgebracht war, nur eine Intrigue sein musste, welche meine und seine Feinde unterlegt haben, um mich und meine Familie mit ihm zu verfeinden und um seine Ehre und seinen Namen öffentlich vor der Welt zu verletzen. Um einmal für immer jede falsche Zumuthung und Verdächtigung, die vielleicht noch jetzt verbreitet wird, zu nichte zu machen, gebe ich ihm nach der heutigen Verständigung und aus Antrieb meiner eigenen Ueberzeugung zu seiner Rechtfertigung hiermit diesen öffentlichen Beweis meiner aufrichtigen Achtung und wahren Anerkennung seiner Ehrenhaftigkeit.

Wien, den 7. Oktober 1833.

L. S. Fürst Miloš Obrenović.
Im Auftrage Sr. Durchlaucht
Konstantin v. Hodia, m. p. Sekretär.

Wien, am 11. Oktober 1853.

L. S. Johann Dobran m. p.
Hofagent u. k. k. Dolmetsch.

Radikalna stranka u Zagrebu bila si je svijesna već 26. jula, da je Gaju iza njegova puta u Beč skrhala vrat.

U istinu kad je Gaj radio za ideju centralne vlade uz garanciju narodne autonomije svakog naroda, u koliko bi to dopuštali skupni interesi Austrije.

Gaj se je bojao, da će slabi narod moći sam uzdržati nove bure, zato je mislio da će narodu biti od spasa jedino na konzervativnom putu, pod zaštitom Austrije legalni razvoj.

Ipak je uvidio, da je ostavljen i napušten i zato se je povlačio sve većma u mir.

Ali i sad je još bilo ljudi, koji su znali cijeniti djela velikih prvih dana oca hrvatskog preporoda.

1851. izdao je Frane Jukić prvu knjigu „Bosanskog prijatelja" o svom trošku. Ime Gajevo medju Bošnjacima uzdržalo je slavu još i iza kobne po Gaja g. 1848.

Tako u drugoj svezi „Bosanskog prijatelja" pjeva fra Grga Martić (1851.) Gaju, da se je u Bosni stalo raditi na književnom polju prva i najveća hvala ide Ljudevitu Gaju:

Njegovom ljubavlju, štednotom
I naše se vatre iskra kaže,
I nas Tvoja obradova ptica.

1851. izdaje Jukić u Gajevoj tiskari svoj zemljopis i Gaju ga posvećuje „početniku narodnog života i književnosti. U posveti se nazivlje jednim od njegovih prvih učenika, koji ne bi ni bio, da nije Gajeva Danica zabijelila. Posvećuje djelo Gaju i zato jer Bosnu Gaj cijeni kao alem kamen dragi i jer je za nju mnogo brige i truda uložio. A onda nadovezuje: Zahvalnost je rajsko bilje, kako cijeli narodi, tako i pojedini ljudi dužni su svojim dobročincima, svojim spasiteljima uvjek biti zahvalni. Kad se samo spomenem natrag 16 godina, gdje je bila naša književnost, gdje slavjanska uzajamnost, koliko su braća Hrvati i Bošnjci medju sobom otudjeni bili, da se već ni za rod jedan nisu držali, gdje li narodno-politički život i gdje je sada, u komu je stanju; od milina prolijem suze, kad u Vama spoznam našeg probuditelja, našeg izbavitelji! Tko nam je dakle narodni put ukazao, nego Vi? Tko nam je prodro stazu nego Vi? Tko je na toj stazi 16 godina prednjačio? Opet niko drugi nego Vi!" [1])

I god. 1853. bila je kobna po Gaja. Još u oktobru iste godine tražio je Gaj u Beču pomoći. I čini se da, ako i nije mogao smoći materijalne pomoći, da je došavši u doticaj s mnogom visokom gospodom, bar moralno doživio nekoliko pobjeda, te su mu stali i viši krugovi priznavati zasluge.

[1]) Jukić M.: Zemljopis i povjestnica Bosne. Zagreb 1851. 8° strana 5.

Al mjesec studeni donesao mu ne samo gorko razočaranje već upravo katastrofalni dogadjaj od nedoglednih posljedica.

Na prijavu bana Jelačića, došli su iznenada iz Beča povjerenici u stan Gajev u Zagrebu i preuzeli premetačinu. Što god su našli pisama, zaplijeniše.

Staviše odmah Gaja u kola i s njime u Beč. Tu ga zatvoriše. Medju pismima našlo se je jedno od Knićanina, koje je krivo ili tendencijozno prevedeno bilo na njemački i radi toga je Gaj bio zatvoren.

Kad je Gaj dolazio u Beč, bavio se mali sinčić mu Svetoslav na stubama, i dao mu je malu olovku, s kojom se je igrao:

— Na tata olovku možda buš ju trebal. — Ovom olovkom pisao je Gaj prvo pismo kući iz Beča.

Ova pretraga došla tako nenadana, da Gaj nije mogao kad bi imao kakve njega kompromitujuće spise — ove spise spaliti, kako se je dosele mislilo i kako sam i ja sam na jednom mjestu zabilježio. Tako bar veli sin mu Svetislav, dok August Šenoa protivno tvrdi. Zatvorili Gaja u staru babenberšku gradinu. „Figaro" tiskao je onda na čelu rugalicu: „Es kommt der illyrische Papa prošli život drugim očima no drugi ljudi, za to mu preporuča Krizmanić lojalni iskreni ispit savjesti, te da se klone svega, što bi moglo pobuditi sumnju jednom riječju potpuno obraćenje. Kako je Gaj još uvijek pun iluzija dokazom je, što je sastavio „memoire" od kojeg je iščekivao, da će ga osloboditi tamnice. A baš taj bi mu ju mogao i jače zatvoriti.

Na večer u 5 sati dne 23. decembra 1853. dade mu u ime kr. vojnoga suda (Sekcija IV.) satnik-auditor Majer u Beču dozvolu na „temelju naredbe visokog c. k. vojnog zapovjedništva (od 22. XII. 1853. br. 5981 da se smije u Zagreb vratiti, iza kako je prestala njegova provizorna detencija, u koju je stavljen radi „politischer Bedenklicheit".

Majer mu u ostalom naložio, da mora još prije nego se vrati u Zagreb najaviti dan i sat povratka svog u Zagreb. Gaj reče, da će još ostati par dana u Beču, da obavi svoje poslove. Al se predomisli i nenajavivši se ode već 24. na sam badnji dan jutarnjim povozom iz Beča u Zagreb. Tim je dašto prekršio uvjet, te je radi toga morao Bunjevac, veliki župan po nalogu bana Jelačića preslušati Gaja.

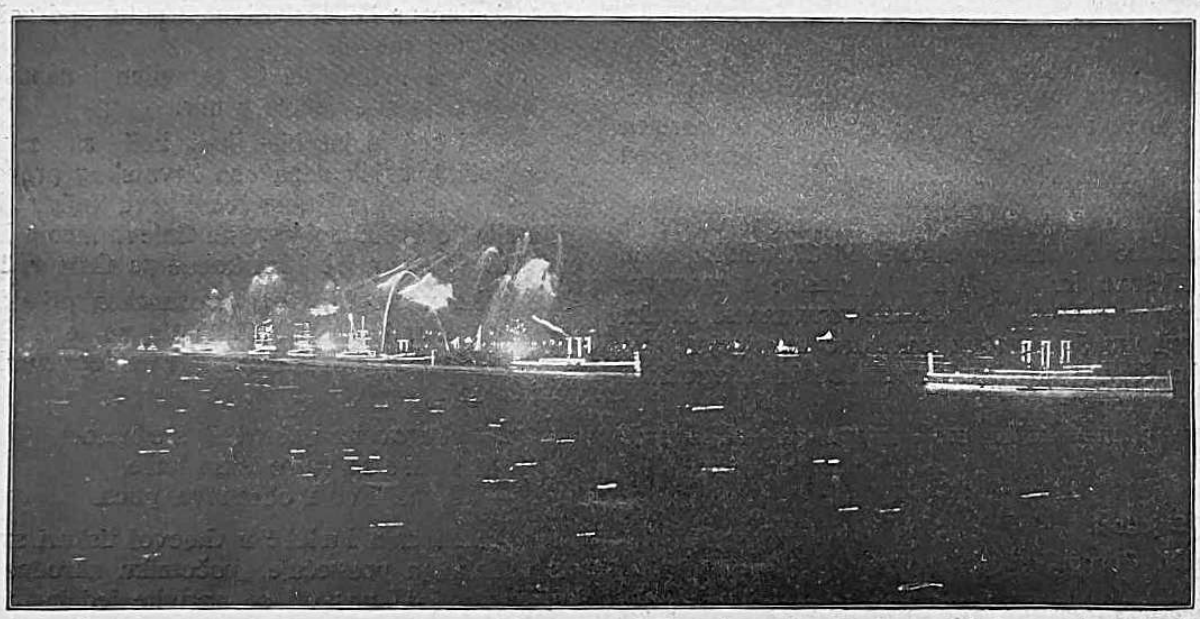

Rasvjeta brodova u Newy-Yorku za slave Hudsona i Fultona.

— Gay." Kad me je pozvao policajni ministar Kempen — reče Gaj Šenoi — udjoh u sobu, nu on me ostavio stojeć kod vrata kao dječaka. Drugdje se važnim muževima ponudja stolica i cigara, te se govori uljudno. Ja mu počeh govoriti o našim ljudima, o našem narodu, al Kempen otresnu se porugljivo: „Dajte mi mira! Znate li, što je ta hrpa papira na mojem stolu? Same denuncijacije iz Hrvatske! Jedan crni drugoga i gotovo mislim, da medju vama ne ima poštena čovjeka."

Stvar se je razvijala po Gaja iz početka vrlo zlo. On doduše piše svojoj ženi 1. dec. 1853. kad mu je jedva dozvoljeno da piše, da se ćuti posve nevinim i tješi se bezbrojem svojih zasluga, što ih je u dvadeset godina stekao. Al tuguje, što mu se je upravo protivno od onog dogodilo, što je iščekivao i još uvjek ne zna pravi razlog, zašto je zatvoren. Nada se u pravednost sudaca. Brat Gajičin pukovnik Krizmanić nije bio tako miran. On je oblijetao generale i visoku gospodu, da spasi svaka, al išlo je to polagano. Tek u decembru mogao je Krizmanić poslati svojoj sestri utješne vijesti, ali ju ozbiljno opominje, neka u buduće ozbiljno pripazi na Gaja, neka pazi što govori i radi. Gaj je još pun iluzija i gleda svoj

Gaj se ispričava, da ga je vijest oslobodjenja tako potresla, da nije znao što misli ni što govori i da nije čuo pravo, što mu je Majer naložio. Neizreciva čežnja da još božićne blagdane u svojoj porodici sprovede, prigna ga, te je pobrzao kući.

Gotovo čitave godine 1854. trajala je ipak istraga dalje. Medju ostalima preslušan je i Franjo pl. Tomasović u Alzeršpitalu u Beču, koji je 6. septembra javio Gaju o svom preslušavanju. Neko je iz Zagreba denuncirao, da je Tomasović bio upućen u to, kako Gaj radi u stvari panslavizma za cara ruskoga, a onda i za sebe, s velikim raširenim klubom, da postane kraljem hrvatskim. Tomašević je morao odgovarati i na pitanje, da li je Gaj u jednom zagrebačkom podrumu u istinu od moćnijih Slavena okrunjen krunom za hrvatskog kralja. Tu da je i Tomašević bio. Gaja su optužili, da je i godine 1848 k Srbima u Ugarsku slao svoje emisare za se, a ne za vladu. 5. septembra, došla je već tri mjeseca bolesnom Tomaševiću redarstvena komisija u bolnici, te ga je strogo ispitivala. On je odgovorio u korist Gaju.

10. aug. 1854. daje mu sam ban Jelačić sjajnu svje-

dodžbu i najtoplije mu priznaje zasluge za norod, a osobito za god. 1848.

Ali od toga doba bio je Gaj utučen. U njega se je zaista dogodilo preobraženje, kakovo je svjetovao Krizmanić i Gaj je odsele od straha vidio oko sebe same detektive, te je zato postao od ilirskoga Šavla austrijski Pavao. Taj psihološki proces, u koliko se može žaliti, vrlo je razumljiv.

Uzapćenje Gajevo u Beču imalo je za nj vrlo teške posljedice. Već od prije zaduženu, otkazaše mu vjerovnici glavnice te je morao, da se posve preda u ruke lihvarima i odsele ga vidimo dan na dan, do smrti, gdje ima posla sa mjenicama, gdje uzrujano žive i životari, kao progonjena divljač, ne mogući da plati svoje dugove.

Nastojao je na svaki način, da iskaže svoj imetak što veći. Tako je 28. travnja 1857 dao procjeniti svoju knjižnicu.

Ivan Kukuljević zem. arkivar i c. k. konservator gradjevnih spomenika u krunovinama Hrvat. i Slavon., Vjekoslav Babukić c. k. profesor „ilirskog" jezika i književnosti, dr. Demetrije Demeter, urednik „Narodnih Novina", perovodja i c. k. štatthalterije i D. Matija Smodek c. k. profesor na pravnoj akademiji i bibliotekar iste, ocijenili su knjižnicu Gajevu kao prevažnu za povjest, geografiju, statistiku, etnografiju i književnost Hrv., Slav., Dalmacije, Bosne i Srbije itd. Ističu vrijednost unika znamenitih rukopisa, rijetkosti i drugih važnih djela. Biblioteka broji 6000 djela, a vrijednost označuju na 40.000 for. c. n. Uz knjižnicu se nalazi i zbirka starina i novaca. Katalog da je remek djelo slavenske bibliografije.

Svoju knjižnicu sakupljao je Gaj od rane mladosti, te je tek davno iza njegove smrti kupljena zem. vladom, od njegova sina Velimira, za kr. sveuč. biblioteku u Zagrebu, gdje se i sada nalazi.

Mjeseca srpnja 1857 nalazimo Gaja u velikoj nuždi u Beču. On se nada po banovoj preporuci pomoći od kralja.

Izgledalo je iz prva, da su mu viši krugovi skloni.

Slika sv. Kümmernisse u Griesu (Pinzgau).

Primjetivši kad je Stratimirović po dva puta dobio 150 tisuća orinti t. j. jedanput 80, a drugi put 70— tisuća forinti dotacije, zašto da ne dobije Gaj, koji je toliko izgubio u zadnje vrijeme. Već godine 1847 uzeše mu novi-

Slika sv. Kümmernisse u Nonntalu u Solnogradu.

narsku subvenciju od 20.000 for. 1853 nestade subvencije za marke 40.000 for., na oglasima 15.000 for. a napokon zatvorom od godine 1853 i sada ožuraških kamata, štetovao je Gaj više od 40.000 for.

Gaj moli: Kako je 27 godina vjeran bio kralju, zavrijedio je hvalu i nagradu tim više, što nije u to doba primio nikakove plaće, nikakove novčane pomoći, a toliko je putovao i nače trošio u interesu kralja, vlade i domovine. Za sve te neprocjenljive zasluge zavrijedio bi sto tisuća forinti.

Tako se je Gaj preporučao, ali ne dobi ništa.

G. 1858 u skupštini 6. prosinca imenova ga zastupstvo grada Zagreba zavičajnikom.

Dugovi rasli sve više, vjerovnici postajali sve gori i tako je godine 1859 pao pod stečaj.

O tom mi je ruci spis kr. zem. suda u Zagrebu od 30. siječnja 1860. prs. 2056 crim.

Uslijed podneska c. k. državnog odvjetništva u Zagrebu od 19. juna 1860 br.: 867 protiv dra. Ljudevita Gaja i supruge mu Pavline u predmetu protiv istima podnešene tužbe radi skrivljenog stečaja (Crida) izdaje isti zem. sud: „Ablassungs-Beschluss respective Schuldlosigkeits-Zeugniss".

S razloga: Godine 1859. mjeseca jula prinuždeu bijaše Gaj obustaviti svoja plaćanja. Premda mu je unosno poduzeće (tiskarsko) pružalo čistu rentu od 16—20 tisuća forinti. Ali je on, više književnik no trgovac, upustio se u skupe gradnje svoje vile na Mirogoju, pak

da spriječi konkurenciju odluči kupiti Suppanovu knjižaru i tiskaru (Etablisement). To bi još bilo sve išlo, da nije godine 1853. spao pod ratno-sudnu istragu, koja ga ja znatno oštetila u njegovom poduzeću, i tako je pao u ruke lihvara (1857.) i morao plaćati silne kamate, pak tako došao u mrežu, iz koje se više izbaviti ne mogaše. Gaj u nadi,da će dobiti od državne vlade znatnu potporu kao subvenciju i za inserate, a svjestan svojih zasluga zamolio je kralja za pripomoć, na koju se je mogao sigurno nadati, kako je to i ustanovljeno bilo. Da ne gubi kredit, namirivao je potrebno i najvećim žrtvama, a zagrebački novčari su manje davali novca i tražili sve veće kamate. Sve to nije smutilo Gaja, pače kad mu je molba, podnesena na kralja, bila odbijena, tražio je od erara predujam od 80.000 for. a conto radnja za isti erar, (koje je po ugovoru obavljala njegova tiskara). Dok je to očekivao, opet je činio goleme žrtve, i opet pao u dugove, tako, da su u čas, kad mu je uskraćen traženi predujam iznašala pasiva 246.065 for. Tako su vjerovnici godine 1858. 17. jula stavili ga pod stečaj njega i suprugu mu. Aktiva iznosila su 315.899 for. 9 nč. prema tomu nije dokazano bilo, da ne bi mogao platiti svoje dugove. U aktivima bilo je tek 35,866 for. 49 nč. dvojbenog iznosa. S toga je godine 1860. 14. marta došlo do nagode, kojom se je digao stečaj. — A prema tomu dakle nema govora o kakovoj kridi.

Na temelju toga izdao je sud i ovu svjedodžbu s nedužnosti Gaja i njegove supruge.[1])

Šenoa opisuje te grozne dane: „Svakim danom doletili bi poput osa u njegovu kuću mešetari, solicitatori, odvjetnici, žiranti, svemu gradu poznate lihvarske pijavice, koje uzajmljuju novaca na mjenice uz 10 postotaka na mjesec. Gaj je u ono vrijeme zdvajao; taj negda slavljeni čovjek morao je podnositi više puta upravo prostačke uvrijede, morao je podnositi paklene muke. Njegovo je oko bilo potavnilo, oko se ukočilo, mišice lica drhtahu neprestano. Po cijeli dan znao bi hodati poniknute glave, straga složenih ruku po šumi mirogojskoj, katkad bi se zapanjio, izbuljio u čovjeka oči, te nije znao ni odgovoriti. Jadovite misli križale se toli živo po glavi, da nije čuo, što je svijet oko njega govorio. Šenoa ga je više puta ispod oka gledao i bojao se je, da će se sam ubiti.[2])

Ustavnu eru 1861. proslavio je Gaj originalnom pjesmom na čelu „Nar. Novina": „Davori braća!" „Narodne Novine" staviše hrvatski grb na čelo. Al neprimi mandata, kad je bio izabran u sabor.

G. 1860. sastao se u Beču zadnji put s pjesnikom Matijom Banom. Ovaj piše o tom sastanku u „Vijencu" g. 1872. (str. 332.) Gaj mu reče:

U ovo me blato baciše oni, od kojih se nisam tome nadao. Da sam samac, ubio bih se; ali moja bijedna porodica!... i njoj sam nešto dužan. Za Hrvate se ne bojim, reakcija im ne će moći nahuditi, dapače očeličit će ih." Tako je Gaj mislio, a nije se prevario.

U isto nekako doba tužio se je Gaj i mome ocu Gjuri: „Sudba me je ošinula u najgori čas, kao da me je udarila smrtonosna munja. Sudba se ne obazire na dobu niti na položaj. Trebao sam pomoći i znali su mnogi, da mi je bilo onda lako pomoći. U dogovoru i pregovoru prolazilo im vrijeme. Pomoć se ne može odgadjati, gdje je skoro u jednom trenu moguća.[3])

Kad je ustoličen ban Šokčević proveo je Gaj sjajno njegovu instalaciju premda su protiv nje bili isti Štrosmajer, Kukuljević i Vukotinović. O tom opširnije u Dragoljubu 1893. str. 55 i dalje.

24. ožujka 1862. potpisao je Gaj u nazočnosti dvorskoga savjetnika Utješenovića „Uebereinkommen" kojim se obvezuje, odbacivši službeni karakter „Nar. Novina" u buduće izdavati ih i uredjivati u vladinom smislu i inače svoj osobni utjecaj upotrijebiti za kralja, za vladu. Poradi toga ima uvijek biti u doticaju i sporazumu s banom. Za to će mu vlada dati subvencije odmah 25.000 for., osim toga će dobiti i redovitu subvenciju svake godine od 5000 for.

Da Gaj usprkos svojoj ovisnosti od vlade nije „Narodne Novine" uredjivao onako, kako su htjeli „vlastodršci" svjedoči nam više opomena, kojima mu se vlade prijete radi načina pisanja u novinama.

Tako mu medju ostalim piše kum Antun Rubido u Zagrebu 20. listopada 1862.: „U neiskazanoj razjarenosti nad uvodnim člankom današnjega broja „Narodnih Novinah" naloži mi svijetli ban, da ti odmah u njegovo ime izjavim, kako se on, nakon zadane po tebi lično prije 24 sata riječi — nemilice i naprasno zatečenim našao, kada je čitao danas pomenuti članak, od kojega po duhu koli bezobzirna napadaja, toli pogubna razdraživanja žešćega u nikakovom domaćem listu dosele čito nije, i kako je on za stalno, odvažio se odmah, čim mu jošter jedan onomu sličan članak u tih novinah do rukuh dodje, p r e k i n u t i s a v e z i postupati pravcem, koji mu zadava riječ i zavjetovana čast prama višjem krugu bezuvjetno naznačuje"...

Rubido mu još i to javlja, da je i od samoga hrv. kancelara stiglo pismo banu, u kojem se tuži na „Narodne Novine". Imao je dakle Gaj s jedne strane izdržati vatru odozgo, a odozdo kalmirati svoje nezadovoljne urednike i slušati psovke naroda. Možemo si misliti, kako mu je sa sviju strana pritisnutu od vjerovnika, ugroženu od vlade, ostavljenu od naroda bilo... Bio je to pravi put na Kalvariju. Tragedija velikog čovjeka, koji je poletivši Ikarov lijet, pao.

5. juna 1864. napisa Gaj „Pro memra". U ovom opisuje što je sve radio da uzdrži tiskaru za vrijeme od 1. januara 1863. do konca aprila 1864., od kako je preuzeo „upravu imovine" koja je bila dohocima namijenjena vjerovnicima. Naročito spominje veliku konkurenciju novih tiskara Albrechtove i Jakićeve, pak da su mnogi poslovi tiskare prešli k Albrechtu i u Beč. Gaj je pače da pokriva troškove na svoje se ime zaduživao i plaćao. Pače je uračunavao za vjerovnike stanarinu u Zagrebu i Mirogoju.

Iste godine pokuša se još u političkoj areni s dvije brošure: „Was wir wollen und was wir sollen" (anonimno) te „Gedanken zum Ausgleich Croatiens und Slavoniens mit der Regierung". On nije ni za centralizaciju ni za federalizaciju monarkije. On zagovara realnu uniju s Austrijom.

U svojoj strašnoj bijedi obratio se je Gaj i saboru hrvatskom za pomoć. Sabor mu 18. veljače 1866. i 10. svibnja 1867. izdao sjajnu svjedodžbu i dozvolio dobrovoljne prinose u njegovu korist. Ipak i od tog nije bilo ploda, jer su sabori bili u zao čas odgodjeni ili ukinuti.

11. svibnja otputovao je Gaj u Rusiju u etnografsku izložbu. Uščuvala nam se je putnica za njega i sina mu Svetoslava.

Vidirana po ruskom poslaništvu u Beču 14. maja 1867. u Granici 16. maja; Varšavi 19. 5. 2. 19. juna, 23.7. u Petrogradu i 11. 7. u Granici.

U Varšavi je odsio Gaj kako i štampilja na hrptu kaže u „Grand Hotel de l' Europe.

[1]) Potpis T. Thomssitsch. Jovic. (Orig).
[2]) Vienac 1874. br. 186.
[3]) Dragoljub 1895. str. 44.

U Rusiji se možda nadao pomoći, ali tuj doživi gorko razočaranje.

Kad je g. 4. IV. (po starom) 1867. čitao Pogodin[1]) „o Slavjanima" pred otkrićem slavenske etnografske izložbe pred slavenskim gostima reče medju ostalim: Ilirski Gaj, koji je bio u nas u Moskvi g. 1840. i zanosno pozdravljen, ušao je u tajinstveni sumrak."

Gaj, kad mu dojaviše riječi Pogodinove obrati se na nj otvorenim pismom od 10. juna 1867.

Mnogo uvaženi Miholju Petroviću!

Radi vaše primjedbe o meni na predavanju, čitanom po vama „O Slavjanima" u etnografskom društvu 4. aprila 1867.; izdat ću isprave, iz kojih ćete vi, štovani moj druže, uviditi sav moj rad i ocijeniti, jesam li zavrijedio, poslije dvadeset sedam godišnjega truda, žrtvi i stradanja i više, tu simpatiju i taj zanos, kako se sami izraziste, koji ste mi iskazali vi i vaši drugovi u Moskvi g. 1840. kao prvom izmedju zapadnih i južnih Slavena blagovjesniku sveslavjanskoga bratstva."

Ovo pismo s priloženim dokumentima bilo je štampano u br. 21. „Savremenog ljetopisa".

U siječnju g. 1868. podnesena je hrvatskom saboru opet molba Gajeva, kojom moli sabor, da odredi na njegovu korist sabiranje novčanih priloga u narodu. Tako ubrana svota imala bi biti narodni dar, kojom bi se Gaju priznale zasluge za hrvatsku prosvjetu. Prošli sabor nije mogao, premda je nakanio, to ispuniti, a ovaj sabor i opet jednodušno zaključi, da se molba Gajeva uvaži. Ujedno pozove sabor namjesničko vijeće, da ono uzme u svoje ruke sabiranje. No stvar je i opet zapela. Jedino zastupstvo grada Zagreba votiralo je u to ime odmah iznos od 1000 for.

Gajeva se želja, da se tako riješi financijalne mizerije nije ispunila.

Kad su imenovani prvi članovi jugosl. akademije pobudiše ta imenovanja zlovolju u starih Iliraca. Mnogi njihovi drugovi bili su ignorirani. Za to ustade Ivan Kukuljević protiv tog imenovanja i premda sam izabran za člana, ipak se zahvali na časti akademika. Za njim učini isto: Antun Mažuranić. Naročito istaknu u svojoj izjavi Kukuljević, da nije u redu što su izostavljeni Gaj, Ivan Mažuranić, Demeter itd. Što je Gaj bio ispušten, on kao tvorac preporoda, to se je u istinu svima činilo čudno. Ako se i Gaj nije istaknuo kao osobit i plodan književnik, nego je u pokretu više djelovao snagom inicijative i rada, tih slavnih obilježja ženijalnoga i izvrsnoga duha, ova njegova zasluga potamnjuje slavu tolikih drugih književnika, pa se je moglo i njega predložiti za člana akademije. Na Kukuljevićev članak izašao je odgovor u „Pozoru", u kojem se priznaje Gajeve zasluge, tek se primjećuje, da su oni, koji su predlagali Gaja ispustili njegovo ime s razloga privatne naravi. Da se ta polemika svrši izjavi sam Gaj, da ne reflektira na čast akademika, jer ga zadovoljuje posve saborski zaključak od g. 1867. kojim mu je kuća jednodušno priznala zasluge te mu odredila i narodnu nagradu.[2])

4. travnja g. 1869. izgubi još Gaj i svoju suprugu Paulu, iza dulje bolesti.

Umrla je u 49. godini života. Od djece su joj u to doba živjeli kći Ljubosava, udata Bedeković te tri sina Velimir, Svetoslav i Milivoj. Danas je još u životu samo Svetoslav Gaj, predsjednik sudbenoga stola u Zagrebu. On ima dva sina i četiri kćeri.

Sada je Gaj postao još samotniji. Pod konac godine nakanio se ipak još jednom podati u jaram braka. Neka Ansa Pokora, Slovenka, kao da je ušla u dušu i misli njegove.

Šenoa tvrdi da je Gaj do konca života imao uvjerenje, da će još jednom postati kolovodjom narodnog pokreta. Kad je Šenoa u Beču g. 1865. uredjivao „Glasonošu" i „Slavische Blätter" jednoga dana otvore se naglo vrata i u sobu stupi naglo Gaj. Želio je sa Šenoom govoriti. Proboravio je s njim puna dva sata. Govorili su o politici književnosti i dr. Bio je najžešći boj izmedju dvoranaške i fuzionaške stranke. „Nesudite me, kako se piše u mojim novinama. Nas je sada vražji vjetar zavitlao. Mladi svijet mora se skupit i izići sa nečim trećim, šta nije ni madžarsko ni njemačko. Bože! Gdje su naše ideje, naš zanos? Dodjite u Zagreb. I ja ću biti medju vama. Još nije stari vuk zadrijemao. Još će mi doći hora." Ali ta hora nije nikada došla. Lijepo veli Šenoa o toj dobi: Nije se čudit Gajevoj gorčini. Slavljen posvuda, stvoritelj pokreta, življaše sada u zabiti potisnut u kut. Prijatelji se okrenuše od njega. Ne ću ispitivat razloga, ali svakako se je griješilo proti njemu više, nego je zaslužio! Gajeva živahna fantazija, s kojom je vazda bila skopčana želja za radom, bijaše osudjena na nerad, a bijaše zaista za njega muka i sto puta mi je to u razgovoru natuknuo." Šenoa je bio učiteljem Gajeva sina. On i moj otac Gjuro mnogo su znali o njemu pričati. Gaj je svoju tugu htio da utopi u krasoti bujne prirode u divnoj okolici svojeg Mirogoja, koji je silnim novcem uredio u perivoj, pak si i tim svojim fantastičkim gospodarstvom još većma povećao svoje financijalne nevolje. Još u staroj dobi žestio se na one, koji nijesu vjerovali, da su Iliri Slavjani. Ljutio se rad toga na Kopitara i na Šafaržika. On je vjerovao, da je Sisek, susjek a Tergeste Tržište. Vidjelo se, da je bio u Kolarovoj školi u Stare Italije Slavjanske. Imao je neki stari grčki novac sa mjesecom i zvijezdom, imao je rimskih novaca sa imenom ilirskim, novaca slavonskih i ugarskih, na kojima je bilo mjeseca i zvijezda. „Pa tu da čovjek dvoji!" govorio bi on Šenoi i mojem ocu Gjuri.

Gaj je bio vrlo praznovjeran. Imao je zlatan prsten iskopan u krapinskim ruševinama. U tom prstenu bila su tri kamena. „Sam ga je krstio „annulus fatalis" (kobni prsten). Njegova fantazija nadje odma, da su tri kamena Čeh, Leh i Meh, a obruč prstena, da smo mi „Iliri" odakle ta tri brata potekoše, a Iliri da moraju Slavenstvo svezati.[1])

Sa svog Mirogoja došao je Gaj i u subotu 20. travnja 1872., kao obično u Zagreb u gornji grad u svoju tiskaru, da pregleda sve poslove. Došao je i ovaj put pješice oko 9 sati u jutro i sve je obavio, kako je naumio. Ako se i nije nikomu potužio zamjetiše svi, da je neobično slab. Disao je teško, a teško je i hodio. Oko podne pošao je na hodnik, gdje ga je susreo urednik „Narodnih Novina" Miloš Zec. Taj ga zamoli, da podje s njim u njegov stan, da mu pokaže neke stvari, te da pogleda neke novosti i promijene. Gaj ga posluša. Urednik ga je proveo kroz dvije sobe, pokazao mu namještaj i neke nove slike. Promatrao je to Gaj, smiješio se je pri tom ljubezno, ali jedva da je rekao riječ dvije. Progledavši sve, što mu je urednik pokazao izadje iz sobe. Nekako u jedan i po poslije podne došao je k njemu neki podvornik s pismom. Neko ga je vrijeme čekao pred vratima, al napokon mu je bilo predugo tog čekanja i on podje u sobu. Al tuj nije našao Gaja. Kako je bio neustrpljiv reče Gajevom sluzi, neka potraži gospodara. Taj u istinu ode.. Napokon ga nadje na zahodu, al nije mogao unutra. Pozva na to brzo Gajevoga sina Velimira i

[1]) М. П. Погодин. Собраніе статей, писем и рѣчей по поводу Славянскаго вопроса Москва 1878. str. 38.

[2]) Polić M. Parlamentarna povjest Zgb. 1899. str. 209. 210.

[1]) Šenoa August: Književna pisma. Vijenac 1879. str. 186.

s njegovom pomoću otvori vrata. Kako grozan prizor javi im se pred očima! Starac je ležao na pločniku mrtav, ogreznuvši u krvi, uprvši noge o vrata. Shvatila ga plućna kap. Nesretno je pao, prebio si čelo nad desnim okom. Još je disao i nekoliko put pogledao. Odnesoše ga s nesretnoga mjesta u sobu i dok nije nadošla liječnička pomoć polievali mu glavu hladnom vodom. Sada nastupi teška smrtna borba — agonija. Pune četiri ure mučio se je Gaj. Nekoliko puta pogledao u sveto propelo. Vidjelo se, da se očito muči, ne bi li mogao da izusti koju riječ. Bilo je sve uzalud. Napokon oko pet sati po podne zatvoriše mu se oči za uvjek i Gaja, oca hrvatskog preporoda, nije više bilo medju živima.[1])

Brzo se raširila vijest o njegovoj smrti gradom Zagrebom. I prijatelji i neprijatelji složili se sad u jednodušnom sudu o tom čovjeku: da nam nije Gaja bilo danas već ne bi Hrvata bilo, već bi tuj bili ili Nijemci il Madžari".

U taj čas zaboravili se svi prigovori, svi napadaji, sve mane velikoga čovjeka.

Kad je u ponedjeljak 22. travnja, poslije podne u pet sati krenula žalobna povorka od njegove kuće prama Jurjevskom groblju sabralo se u toj povorci sve, što je bilo inteligencije narodne, političari, zastupnici, činovnici, književnici, zastupnici znanosti i umjetnosti. Gradsko poglavarstvo dalo je zapaliti plin po ulicama, kud je sprovod išao. Mjedeni lijes bio je prepun vijenaca.

Kad je povorka došla do groba, istoga groba na Jurjevskom groblju, u kojem je pod žarom počivala Gajeva majka Julijana i njegova žena Paula, nastade grobna tišina i pravi prijatelj Gajev Fran Kurelac izreče žalobno slovo. To slovo štampano je napose u brošuri. U Jnrjevskom groblju počivao je Gaj do 15. X. 1885. kad je s ostalim ilirskrm prvacima prenesen na Mirogoj u počasnu ilirsku arkadu. Njegov lijes nosili su u svečanoj povorci dr. Šime Mazura, Tade Smičiklas, grof Miroslav Kulmer i Gjuro Deželić, Bilo je to veliko slavlje.

27. rujna 1891. i 1990. bila su slavlja u Krapini. Prve se je godine otkrio spomenik Gaju, a druge proslavila se stogodišnjica njegova poroda.

poroda, gdje su već gotovo posve izumrli njegvi savremenici, može se sine ira et studio o njemu pisati. Bio je čovjek, bio je v e l i k čovjek! Posve su pravo rekli oni, koji su rekli da bi bez njegove velike agilnosti i energije ne samo Hrvatska već možda čitava Austro-ugarska monarkija drugačije izgledala.

Smije se punim prvom reći, da je Gaj od Hrvata stvorio nov narod, da ga je osvijestio i preporodio, dao mu književni jezik i pravopis i utro put modernim tekovinama i evoluciji narodne hrvatske kulture. On je misli svojih predja i savremenika znao koncentrovati u sebi, genijalnom sposobnošću i u kratko vrijeme izvršiti ono, što se drugi nijesu usudili ni pomisliti. On nije bio genij

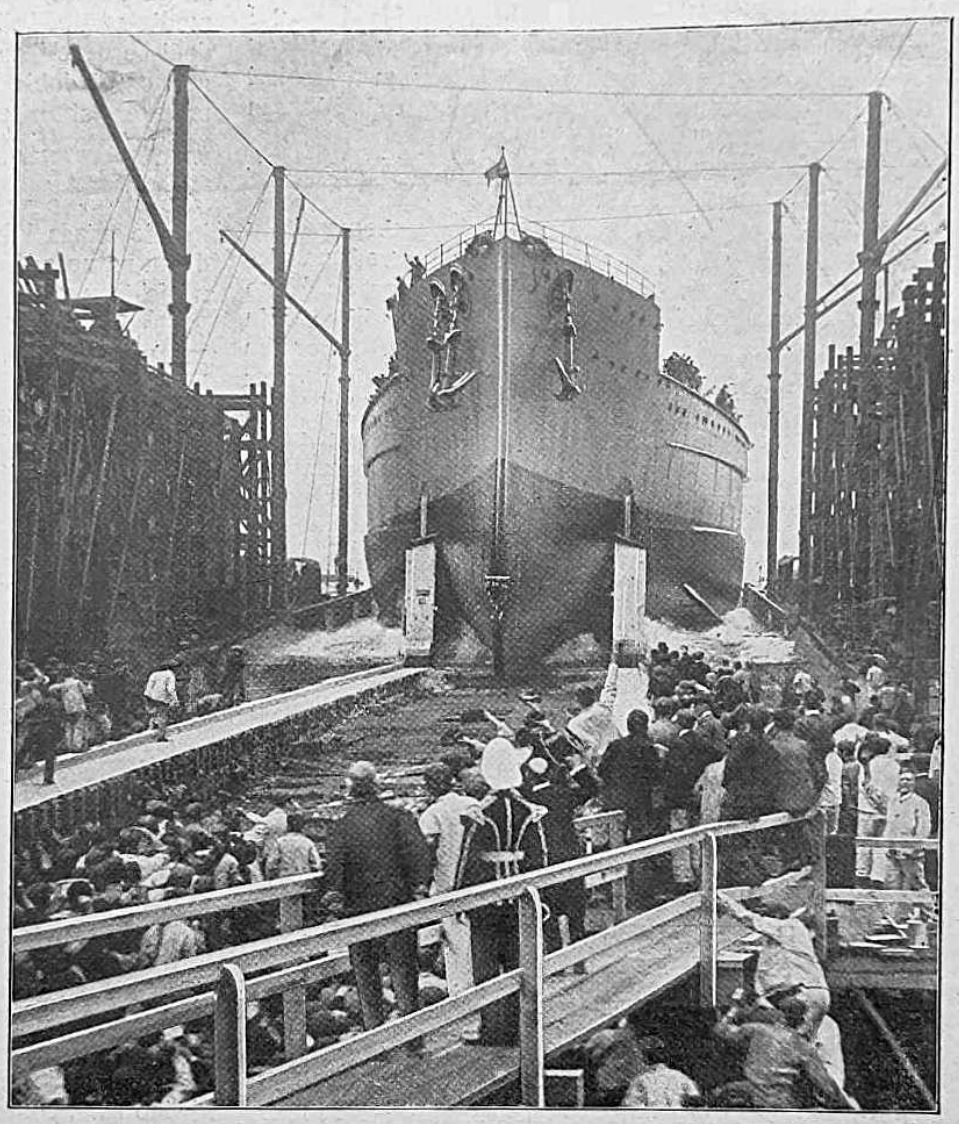

Najveći ratni brod na svijetu: Novi engleski Dreadnought „Neptune", koji je pred nedavna porinut na vodu.

Gaja se je mnogo slavilo, mnogo klevetalo, mnogo obožavalo, mnogo mrzilo. Danas sto godina iza njegova pera, već genij — čina. Sve njegove mane i zablude što ih je kao čovjek počinjao nemogu za to potamniti njegovo slavno ime. On jest, on ostaje i bit će i iza vijekova punim pravom nazivan — o c e m hrvatskog preporoda.

[1]) Narodne Novine 1872. br. 92.

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

M. Stokes: Betlehemska zvijezda.

Zvijezda repatica stala je iznad betlehemske štalice i obasjala čitav kraj, jer rodio se Onaj, koji je imao spasiti svijet. Koliki slikari stari i novi oslikali su nam taj dogodjaj, jedan s više drugi s manje poezije. Promatrajući Stokesinu sliku srce nam samo pjeva: Čestit svijetu danak svemu, jer se rodi Isus njemu.

E. Sturtevant: Badnja večer neženje.

Sa svojim psom sam je u sobi i zapušio je svoju dugu lulu. U samovaru ključa veselo voda za čaj. Čovjek bi mogao pomišljati da je sretan. Al ništa od toga. Ako ikad danas ga ubija samoća. I u duši mu se stvaraju sjajne slike. Kako li je to drugačije moglo biti na današnji dan, da je odlučio o svojoj sudbini drugačije i da je nju uzeo za ženu koju je njekoć ljubio. Danas bi za cijelo ispred božićnjeg drva tako lijepo primio njezin cjelov i zagrljaj.

A. Piccini: Na božićnom sajmu.

Sve je spremno, da što dostojnije, što slavnije sprovede božićne blagdane. Sve se žuri i sve ide, da kupuje ono što mu je potrebno. Nekoć se je sve priredjivalo kod kuće, al sve većma, osobito u velikim gradovima stali se razvijati tako zvani božićni sajmovi. Dražesnu sličicu s takova sajma prikazao nam je A. Piccini.

Badnji dan.

Uznosita je zaista i velebna svetkovina Božić, divni li su božićni dani, puni čara toplih priča i sve miline obiteljskoga života. Sav katolički svijet slavi spomen Spasa Hrista, po svim se kućama kite borovi, daruju prijatelji, skupljaju znanci i rodjaci, da zajedno proslave prekrasnu tu svetkovinu. Dapače i inovjerci zavolješe krasne božićne običaje, te ih oponašaju i povode se za njima. Osobito se krasno provodi badnji dan, kad na božićnim drvcima plamsa tisuć sviječica, a pod borom ljube djeca roditeljima ruke ili sklopljenim rukama kleče pred drvcem i pjevaju „Narodi se kralj nebeski", a ocu i majci trepti na očima suza radosnica. Od pastirske kolibe do kraljevske palače — svuda se poje slava Hristu Spasu!

Španjolski i maurski poslanici pregovaraju o miru kraj Melille.

Med svijetom vlada žurba — sve se raduje i svetkuje. Po gradovima i selima redaju se razne zabave i narodni običaji, da ih je gledati prava milina, toliko su puni toploga čara. Donosimo u današnjem broju dvije slike, od kojih nam jedna prikazuje, kako putnici sprovode badnji dan u željezničkim salonskim kolima. I premda nijesu u svom domu, oni eto i na putu ugodno sprovadjaju svete božićne časove. Druga slika prikazuje nam život i vrevu na ulici američkoga grada St. Louisa. Tu se provodi upravo čarobno badnji dan sred vreve i buke svjetskoga grada.

Ali je mila i ona mala i tiha topla sobica na selu, gdje su na badnji dan dječica okitila mali borić i ne znajući kako velegradski svijet provodi božićne časove i u lasti, ali i u nevolji krutoj . . .

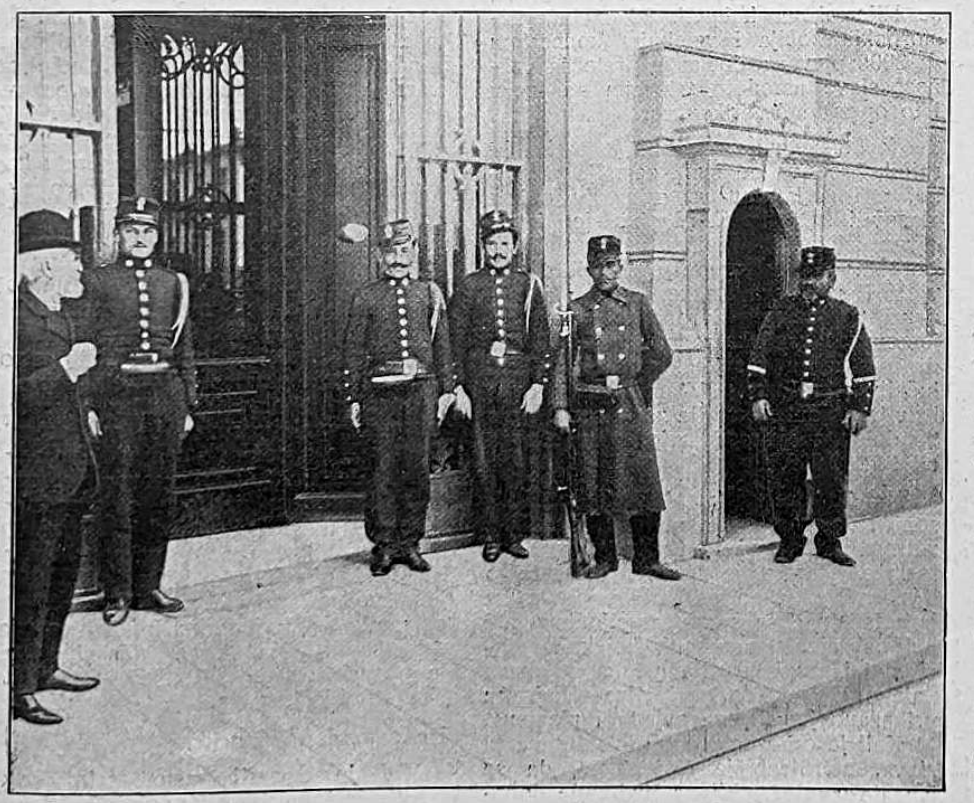

Vojnička revolucija u Grčkoj.

Start medjunarodne utrke zrakoplova u Zürichu.

Na našoj slici vidimo start medjunarodne utrke zrakoplova, što je ove godine držana u Zürichu. Došlo je, što no se čude starci, doba, da se ljudi utrkivaju u zračnim visinama. Kod pomenute utrke odnio je prvu nagradu zrakoplov Hessen-frankfurtskog društva — sa 455 kilometara daljine.

Ferdinand Wagner: Badnjak.

Zabrinuta mlada majčica čeka sveti i željeni čas, da iznenadi svoju dječicu i svoga miloga vojna — a na boru plamsaju već sjajne sviječice, a mlada majka nosi pod božićno drvce čitavu skupinu božićnih darova, koji-

ma će prvi put iznenaditi i razveseliti svoje najmilje i drage sinčiće i dobroga čovjeka. Zato se i odjenula u svečano odijelo, u ono isto u kome se vjenčala pred nekoliko godina. Slikar Wagner uhvatio je taj prizor, te ga iznio u svojoj krasnoj slici, što je donosimo u današnjem broju. Svu poeziju ovoga svečanoga časa čitamo na ovoj slici iz zamišljenoga lišca lijepe i mlade majke.

Revolucija u Grčkoj.

Poznato je, da se je nedavno digla u Grčkoj vojnička pobuna, koja je mogla mnogo zla donijeti državi. Donosimo dvije slike: jedno je grčki otok Salamis, gdje se je za pravo odigravala vojnička revolucija, što ju je pokrenuo pomorski časnik Typaldos .A druga, kako grčki vojnici drže stražu pred jednom bankom. Sreća je po Grčku, da se je ta vojnička pobuna tako brzo i sretno ugušila.

Posebno izaslanstvo članova turskoga sabora, koje putuje po Evropi.

Zadnji pilovi orijentalskog despotizma u Evropi srušeni su u temelju onim trenutkom, kada su napredni mladoturski političari pomoću vojske otstraniti s prijestolja zločudnog Abdul Hamida, a na mjesto njega podigli njegovog brata za sultana kao Muhameda V.; novi je sultan zadahnut posvema novim modernim idejama vladanja, pak će i svoje carsko kućanstvo urediti posvema prema običajima zapadno-evropejskim, dapače se veli, po ono gradjanski. Muhamed V. nije samovladalac, već vlada ministarstvo, koje je odgovorno saboru (komori). U takovom raspoloženju našla se je ponukana carigradska komora, te je izabrala iz svoje sredine najodličnije članove, kojim je namijenjena zadaća, da prouče državno uredjenje i načine vladanja po evropskim dvorovima, te da najshodnije primijene svojoj državi. Takovo je poslanstvo prispjelo nedavno i u Beč pod vodstvom liberalnog zastupnika iz Smirne Muhameda Ubeyd Oullaha (†) i nastaviti će svoje putovanje po ostalim evropskim velevlastima. M. M-ć.

Spomendan proglašenja aneksije Bosne i Hercegovine u Biogradu.

Kad je novinstvo donijelo crno na bijelom volju vladara Austro-Ugarske kojim se proglašuje suverenom i ovih dviju pokrajina, te je pod svoje žezlo podvrgava i biserom označuje u svojoj carskoj kruni, od radosti su uskliknuli podanici monarkije, a i onih pokrajina; nitko nije prije toga ni u snu mislio, da ima još tko u Evropi, tko bi požudno posegnuo za tim zemljama. Kako se je doskora ispostavilo, to je samo zavara bila, jer eto s onu stranu Save i Dunava, podiže se glas protiva našega vladara; da taj je glas podržavao više mjeseci u strahu ne samo pojedince, već veliki dio Evrope, jer je svakim trenom moglo doći do krvavog rata izmedju naše monarkije i kraljevine Srbije. Hvala providnosti svemogućeg i velikoj mudrosti i blagosti našega vladara, koji je jednom riječi: „Meni je mir najsvetiji!" otklonio tu pogibelj. — Biogradska se svjetina neugodno sjeća lanjskih dana i takov osjećaj nam prikazuje naša slika.

M. M—ć.

Kadume iz sultanova harema.

Kako se sudbina mijenia dokazao je tiranin sultan, koji je uzdržavao i veliki svoj harem. Odjedamput se je sve rasteplo, a možda je i mnogoj kadumi drago, da je izašla iz onoga zatvora, u koji ju je sudbina nanijela, da služi neljubljenu čovjeku. Sad ih vidimo kao orfeumske plesačice, te svojom gracijom stiču veliku dopadnost. Jesu li zadovoljne sa sadanjim svojim položajem, neka njihov Alah znade.

Nekadanja francuska carica.

* Nekadanja francuska carica, žena Naopleona III. zanima se takodjer za zrakoplovstvo, koje u najnovije doba kroči silnim koracima napred, da upravo zapanjuje svijet. Naša slika prikazuje posjet bivše francuske carice kod poznatoga engleskoga aviatičara — kapetana Cordya. Na slici je carica u sredini, a mnoštvo svijeta gleda caricu, kojoj kapetan Cordy tumači napredak na polju zrakoplovstva.

Rasvjeta brodova u New-Yorku za vrijeme Hudson-Fultonove slave.

Priredjene su veličanstvene svečanosti u vremenu od 14 dana u New-Yorku u prisutnosti izaslanika s cijeloga svijeta na tristogodišnju uspomenu vožnje na brodu po mornarskom kapetanu Henry Hudsonu na rijeci Hudsonu i stogodišnje parobrodarske vožnje Fultonova parobroda „Clermont"; ovo je najznamenitija i najopsežnija bila slava, kakovu nije vidio svijet u Americi i upriličili su ju mornari kod obadviju vožnja u onakovom odijelu, kakovo su nosili mornari pred 300, odnosno 100 godina. Tvrdi se, da je toj slavi prisustvovalo preko 7 milijuna ljudi. Ogromna svečana povorka brojila je sve narodnosti, koje sačinjavaju sjevero-amerikansku uniju i to pod osebujnim znakovima, a drugom osebujnošću na kopnu isticali su se Nijemci na kakovih 50 sjajnih historijskih kočija i velebnim koncertom sa 3000 pjevača, dočim je pretežna važnost slave usredotočena bila na moru i to opet od Amerikanaca.

Kod slave na moru bilo je preko 80 ratnih brodova od sviju zemalja prisutno, a i zrakoplovaca, a medju ovima glasoviti Orville Wright je izvco divne izlete nad zaljevom pred New-Yorkom; sve te parade je naikrilila rasvjeta New-Yorka i luke, kakovu si niti priuštiti nemogu Evropejci. Električna je centrala gradska radom od 8.000 ljudi uz običnu rasvjetu postavila 7000 lučnih svjetiljaka, 7½ milijuna žarulja i dvije orijaške baterije za bacanje sjaja s ukupnom jakosti svjetla sviječnoga od 26,260.000.

Na 20 brežuljaka duž rijeke Hudsona i na svim obalama luke bacani su vatrometi i paljene orijaške vatrometne lomače. Ratno je brodovlje izbrodilo u paradi okićeno od palube do vrška jarbola stupa sa šarim lampijonima, a i oni nebrojeni parobrodi, kojekakve ladjice i jedrenjače. Cijela luka od ulaza daleko u New-Yorku i rijeci Hudsonu prikazano je u moru svjetla i plamena.

Koli je oprezno i opširno udešena ta slava, utvrdjeno je činjenicom, da se u metežu od 7 milijuna ljudi nije dogodila nikakva teška nezgoda.

M. M-ć.

Dvije slike sv. Kümmernisse iz Solnogradske.

Kao nadopunjak k svom članku o slici sv. Kümmernisse u Velikoj Mlaki (gl. „Prosvjeta" 1909. br. 17. i 18.) donosim još dvije slike te svetice, što su priredjene po fotografijama iz zemaljskog muzeja u Solnogradu. Jedna se slika čuva u solnogradskoj gradskoj crkvi u Nonntalu, a druga u župnoj crkvi u Griesu (Pinzgau). Na prvoj je ovaj natpis: „S. Kümmernus ein königliche Tochter auss Portugal, welche Christum den Herrn ihr Jungfrauschaft Verlobt, und weilen ihr Herr Vatter selbige zum heirathen Zwingen wolte, nam sie ihr Zuflucht Zu Ihren Breutigam, er woll sich ihrer erbarmen, und sie ihme in gestalt gleich machen welches gleich geschechen, dahero ihr über nacht ein bart gewaxen, auf ansechung dessen ist ihr Herr vatter über sie ergrimbt und S. Kümmernus Creuzigen lassen, durch dessen Marter sie von Gott erlangt, das alle so ihm Creütz und Kummer sein ihr Zuflucht zu ihr suechen, durch sie sollen getrest werden". Na drudoj slici čitamo pako ove riječi:

O. D. Junckhfrau
St. Khumernüss stehe
Mir bey in All mein
Nodt: Hilf mir auss
Mein Nedten drieb:
ssall und Wider-
berdtigkhaidt.
C: F: 16.96

O sv. Kümmernissi ima podulji članak takodjer Wetzer-Welte: „Kirchenlexicon" sv. IX. str. 851 i sl. (II. Izdanje).

Janko Barlè.

Najveći ratni brod na svijetu: Novi engleski Dreadnought „Neptune", koji je nedavno porinut na vodu.

Usprkos dnevnom očitovanju vlastodržaca u prijestolnim govorima i njihovih pobočnika na sastancima i u skupštinama naoružavaju se male državice i velevlasti na kopnu i moru. Jakost na moru, t. j. množina i valjanost ratnih brodova onih država, koje no graniče na more, odlučuje u prvom redu, da li će ta velesila pobijediti, ili pako biti poražena; to se je očevidno ispostavilo u rusko-japanskom ratu kod Port-Artura. Odatle i grozničavo podizanje orijaških ratnih brodova. Ponajprije započela je engleska ratna uprava gradnjom ratnih brodova po sustavu „Dreadnought", a odmah za njom povela se austro-ugarska. Ma da medju vladajućim dvorima Engleske i Njemačke postoji najbliže rodbinstvo; ipak se boje Englezi neprijateljske toli mornarice i ratoborne Njemačke, a protiva takovoj navali usčuvati će se britanski otoci samo s pomoću nepredobive ratne mornarice. Posljedice takovog predmnijevanja prodiru na javu s izgradnjom „Neptune", koja mjeri u dužini 600 i u širini 88 stopa; tjerana sa silom od 24.500 konjskih sila istisne 200—250 tona vode; snabdjevena je sa 10—12 palčanih i 6 jednopalčanih torpeda; ratni brod „Neptune" nije skup, već je progutao samo 40 milijuna maraka. To je soldačka igra. Z. L.

Pregovori o miru kraj Melille.

Da je Španiji puno stalo, naročito zarad trgovine, da joj je sjegurna Melilla, pokazalo se sada, gdje je trebalo, da se i krv prolljeva, da se

dovede čitava vojska na obranu ovoga španjolskoga posjeda. Krvavi bijahu dani oko Melille, ali je vojska najzad pobijedila, te su skorih dana vodjeni pregovori o miru kraj Melille, a na našoj slici se upravo vide poslanici Španije i Kabili, gdje vijećaju o miru, toliko potrebnom obim narodima.

Gospodja Eleonora pl. Siemens.

Kako je u novije vrijeme posebice izbila na javu nesuglasica izmedju trećeg u sredini, na ime Italije s pram Austro-Ugarskoj monarkiji i Njemačkoj, ne može da bude što naravnijega već posao spijonaže, t. j. odavanje ratnih osnova na uštrb Italije; dakako slabiji, a možda neiskreniji je u ovakovim prilikama većma osjetljiv i boji se svake sjene, koja bi mogla pasti s protivničke strane; tako je i u ovom slučaju. Gospodju Eleonoru pl. Siemens vezali su prijateljski odnosi s generalom Sallettom, bivšim šefom generalštaba u ratnom ministarstvu italskom, i jedva što je Saletta zaklopio oči, osumnjičiše pl. Simens, da je nešto spijonirala u korist Austro-Ugarske i Njemačke, što se je napokon ispostavilo neosnovano. Z. L.

*** Vatrogasni automobil.**

Iznašašće automobila sretno je pokoristilo na mnogim granama u životu. Dok se posvema usavrši, vidjet ćemo ga u službi svagdje, gdje treba pokretne sile. U prometu je on već danas zauzeo odlično mjesto, te služi ne samo za zabavu, već koristi i kao izvrsno prometilo. Vidimo ga u službi pošte, u vojsci, kod lovaca, društava za spasavanje i koje čudo, ako su ga upotrebili i vatrogasci. Ako igdje, a ono upravo kod vatrogasaca, došao je automobil u dobri čas. Da se brzo dodje na mjesto nesreće na požarište, automobil je upravo kao stvoren. K tome on može da je uvijek u pripravi, što je bilo težije s konjima. Automobil može da vozi štrcaljke i potrebite gasilačke spreme, te je za čas na požarištu. Danas već ima tako konstruiranih automobila, da se čovjek mora diviti, na što sve ne dolaze ljudi, koji se bave tim stvarima. Vatrogasni automobil već je savršeniji od običnih, a podje li tako dalje još će automobili nadomjesti konje u mnogim zgodama i i prigodama.

Francuski general d' Amade.

U Francuskoj vojsci se od vajkada pojavljuju nesuglasi izmedju časnika i najviše vojničke oblasti, jer se nastoji od pojedinaca, da slobodno gradjansko mišljenje mari podnijeti i medju vojnike. Takova što slična je poduzeo i general d' Amade, kada je otvoreno očitovao, da franceska vlada nesmije vrijedjati interese francuske republike i dozvoliti, da Španjolska — ta za svjetski politički koncerat polumrtva vlast — i nadalje nastavlja rat protiva Riffkabylenima (arapski narod u južnom Maroku); no ni to nije bilo dosta tom slobodno mislećem generalu, već je ponovno dao oduška potiva velikom njemačkom carstvu, i nakon više takovih insubordinacija bio je ministar rata prisiljen, da ga stavi na raspolaganje (odpust iz vojske ili umirovljenje) predsjedniku republike. Jer je d' Amade vrlo sposoban, vratit će se doskora k vojsci Z. L.

Znameniti njem. recitator Strakosch. koji je putovao svijetom, pa se i u naše strane navratio.

SVAŠTICE.

Istinite smješice o dvoboju.

Zavadila se dva Amerikanca. „Vi ste me uvrijedili!" reče jedan od njih. „Ispričajte se, ili ćemo se tući!"

„Ne, ja nemislim na dvoboj," reče drugi. „Ali, ja bi Vam predložio nešto drugo; nadjite si u šumi tamo kakovo stablo, koje je od prilike tako debelo, kao što sam i ja, postavite se tom stablu nasuprot u primjerenoj daljini, kako se običava uglaviti kod dvoboju, pak pucajte na nj."

„I onda?" reče uvrijedjeni.

„Ako pogodite u ono stablo, tada ću Vam se ispričati i dati Vam pravo; ne pogodite li tada nisam dužan, da Vam se ispričam."

I tako nije došlo do dvoboja, budući je uvrijedjeni udario u smijeh.

Poznati francuski pisac Charles Monselet, koji je upravo bio na glasu poradi svoje mirnoće i dobročudnosti, planuo je na nekog grofa, koji ga je razdražio kod vina toli silno, da je upravo pobjesnio i bacio protivniku bocu i čašu s vinom u glavu. Naravno je, da je ozledjeni gost pozvao Monseleta na dvoboj, a inače dobročudni pisac u svojoj srdžbi izjavi se, da je voljan izravnati cijelu stvar dvobojem. Sljedećeg dana, kada no su nadošli svjedoci uvrijedjenoga, ispušila se je već srdžba poznatog mirnog čovjeka, te očitovaše, da je on za svoju osobu posvema zadovoljan; svjedoci se pako nezadovoljiše s takovom izjavom, već zahtjevaše, da mora doći do dvoboja.

Na to pako izazvani odgovori nakon kratkog promišljanja pozvana mirno ove riječi: „To je lijepo od Vas moja gospodo, pošto Vi ostajete kod toga, očitujem ovime, da sam pripravan pribaviti mojem protivniku zaželjenu zadovoljštinu s mačem u ruci. Jer se je sav moj jad ispušio, nalazio bi se ja protiva toli bijesno razjarenom protivniku u velikom škripcu; pak pošto nema na ovom svijetu ništa toli žalosna, kao što su naši novovjeki dvoboji s onim svjedocima u zakopčanim haljinama, gdje no u pripravi stoje zatvorene droške, zato mi je potrebno, a da se opet razjarim, što mi je svakako nužno, da natkrilim svojega protivnika, postavljam kao izazvani slijedeće uvjete: 1. Mora mi se dozvoliti, da se obučem u sredovječno viteško odijelo, koje će učiniti na protivnika golem ratoboran utisak. 2. Na mjestu dvoboja mora se postaviti vojnička glazba, koja će za vrijeme borbe svirati ratoborne komade, koji će razdraživati moju srčanost, kao i kod vojnika na bojnom polju. — 3. Moji sekundanti moraju mi pribaviti mač, koji je nosio najglasovitiji junak tako, da već pogledom na takovi historički spomenznak usplamti moja hrabrost još većma. — 4. Mora mi se pustiti na volju, da ja mogu mog protivnika za vrijeme toga vrijedjati pogrdama poput vikanje i urlikanje poput Indijanaca, te starih Grka i Trojanaca, i postići divlje kod toga poskakivati i u zrak otskočiti da tako zastrašim moga protivnika. — Ako vi, gospodo moja pristajete na ove uvjete, o čem ja nedvojim ni najmanje onda možemo odmah odrediti vrijeme, sat i mjesto za dvoboj.

Nemarimo ni izlagati, kako se je i ovaj dvoboj izvrgao u neopisivi smjeh, koji se je čestoputa opetovao u poznatoj gostioni, u koju je obično zalazio Monselet.

Pred trideset i četiri godine uzvitlao je takvi dvoboj u Karlovcu dosta prašine i to s jedne strane u gradjanstvu, a s druge opet medju domobranskim časnicima.

Edo Zvonimir Asanger, sin stare Karlovačke porodice, neženja i dosta zagrižljiv, dapače i malo opak čovjek, našao je skoro ličnost, koja mu nije po ćudi bila i vrebao je na zgodu, da neličnika potisne u zakutak bar u toliko, da izbjegava Asangerovu blizinu; isti je Asanger bio vrlo naobražen, nakon svršene gimnazije pošao je u Beč u medicinski fakultet, koje je napustio poslije dvije dodine i prestupio u pravoslovni fakultet, koji je doduše svršio, ali nije stupio u nikakvu službu, već se posvetio književnom radu; kao takovi napisao je i preveo više lovačkih crtica, koje su izašle u „Vijencu" i rado čitane; kao jurista bio je unovačen u domobransko topništvo, ali radi nestašnosti i tjelesne nesposobnosti doskora i otpušten iz službe kao topnički stražmeštar. Ova kratko napomena potrebna je, da si čovjek može protumačiti, zašto je Asanger imao zub na vojničke osebujne ličnosti.

Rečene godine desio se je kod domobranskog bataljuna domobranski poručnik Dragutin pl. Pavich od Paundola (Paundolski, v. Pfanenthal); način potpisa, te neprestano isticanje Njemstva, da Pavić se nije ni priznavao Hrvatom, pak njegova bahatost, dovoljavalo je, da Asangeru oduri takova ličnost. Kada čovjek ima na umu ovakove naravi ljudske, tada lasno pojmi, da mora doći do ozbiljna sukoba i odvisi samo o spretnosti pametnijega, koji umije otkloniti pogibelj dvoboja i izvrne ga smjehu.

Godine 1875. priredilo društvo za podupiranje siromašnih realaca sjajan ples o pokladama u dvorani „Grada Zagreba" (Stadt Agram); na ovaj ples nahrupila je samo elita Karlovačka; eto prilike za Asangera, kada je opazio Pavića gdje se vrti u kolu s plesačicama. I Asanger, onako ovisok čovjek, nešto odužih noga nego li gornje tijelo zavitla se takodjer u isto kolo, domakne se do Pavića, podmetne Paviću zgodno nogu i u trenu našao se naš poručnik kako je dug i širok na podu; dakako, nevoljnik je na čistom bio, da mu je Asanger priuštio ovu nezgodu iz opakosti, zato je i dobacio zlobniku svoju lijevu rukavicu, koju je ovaj prihvatio s primjedbom: „Ovu rukavicu baš trebam, jer sam ju zaboravio kod kuće!"

Odmah drugi dan poslije plesa dojuriše u paradi dva domobranska časnika do stana Asangerova i upitaše kod njegove sestre, da li je kod kuće; ova im odgovori, da je doista kod kuće, ali da je došao kući pred dan, da spava i ne smije nitko u njegovu sobu; časnici odoše otkale su i došli, nerekavši ništa, kojim povodom dodjoše onamo; eto ih drugi dan pred vratima napasnikove sobe i dobiše od njegove sestre isti odgovor kao i dan prije. Pošto su časnici očitovali u kojoj stvari žele govoriti s bratom, obeća im, da će saopćiti bratu njihovu želju i da će za stalno biti u to doba na nogama. — I zbilja treći dan udostojaše Asanger iste časnike svojim kratkim razgovorom obećav im u zakonitom roku priposlati svoje svjedoke-

punomoćnike, koji će šnjima (časnicima) uglaviti ine moguće i nemoguće uvjete dvoboja.

Gospodja Eleonora pl. Siemens.

Kako se je Asanger dosta naužio Pavića drugom prilikom, tako se je pomo s pram njegovim svjedocima kavalirski, na ime, prije izminuća od 24 sata najavili su se njegovi svjedoci u pisarni rečenih časnika i donijeli sa sobom gotov zapisnik koji će potpisati Asangerovi svjedoci na očigled časnika, dočim ga je izazvani već unapried potpisao pred druga dva svjedoka. Prema dvobojnim propisima pripada u prvom redu pravo izazvanome da bira oružje, a tog se je prava poslužio i Asanger i njegovi svjedoci preuzeli neoborivu dužnost, da očituju i zastupaju njegovo sveto pravo; da se neodulji cijela rasprava o dvoboju složile su se obadvije stranke u tome, da se pročita zapisnik izazvanoga, koji je otprilike u kratko glasio ovako:

„Ja vlastoručno potpisani Edo Zvonimir Asanger, svršeni pravnik, radi tjelesne nemoći iz vojničke službe u raspoloživost stavljeni kralj. hrv. domobranski topnički stražmeštar izjavljujem ovime, da sam pripravan gospodinu kr. hrv. domobranskom natporučniku, uvrijedjenom Dragutinu pl. Pavić u dati viteško zadovoljštinu i to jedino na topove, jer sam jedino u upotrebi ovog oružja uvježban; budući sam ja veoma kratkovidan tako, da dalje od tri koraka nevidim nišan, zato zahtjevam, da se moj protivnik postavi tri koraka pred topom, da mogu prema tome naravnati i top."

Pouzdanici Pavićevi bili su silno iznenadjeni nad nikad čuvenim dvobojnim uvjetima, te se nisu upustili nitl u

Francuski general d' Amade.

kakve usmene pregovore, otklonili sastav i potpis ma kakvog zapisnika s izjavom, da će sadržinu Asangerovog zapisnika saopćiti gospodinu natporučniku Drag. pl. Pavichu-Pfanenthalskom. Svako daljnje izlaganje k izlazu ovog dvoboja bilo bi suvišno. M. Mikšić.

Pametne rečenice za život.

U malim istinitim stvarima ne popuštaj, a u velikim ostani čvrst kao ocjel.

*

Pravednost je slijepa, dočim nepravednost uvijek škilji na jedno oko.

Velikodušnosti pristaje bolje čednost, nego li oholost (bahatost).

*

Znameniti recitator Strakosch.

U poštenoj ustrajnosti upoznaješ neuskolebive značaje ljudske.

*

Naivnost rastegne poput ruku igrajućeg djeteta najfiniju tkaninu, koja se stere od duše do duše, dočim nespretnost takova što uradi s tvrdim, surovim — studenim prstima.

*

Nema toli strme staze na svijetu,
Na kojoj nebi mjesta bilo cvijetu;
Samo ovisi o našoj dobroj volji,
Da si otrgnemo cvijet najbolji.

Z. L.

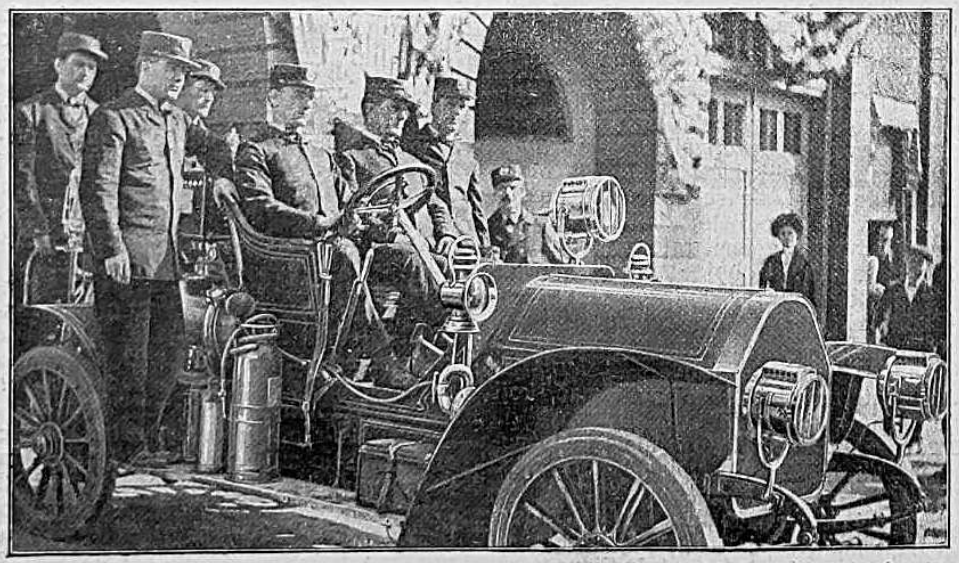

Vatrogasni automobil.

UMJETNOST.

*** Nove hrvatske skladbe.**

Daroviti hrvatski glazbenik Josip Hatze dovršava svoju novu operu, kojoj je libreto napisao S. Tucić po snažnoj svojoj drami „Povratak". Oni koji su se pobliže upoznali s tom operom, vele, da će to biti jedno hrvatsko remek-djelo glazbene umjetnosti. Mladi skladatelj Hatze posvetio je ovo svoje djelo svomu učitelju Mascagniu.

I dični naš maestro Ivan pl. Zajc piše novu feriju, koja će se pjevati o Uskrsu iduće godine. Libreto je napisala jedna vrsna spisateljica i ako uspije pod oštrim nožem naše kritike, bit će lijepa stečevina, jer je glazba maestra Zajca u svakom pogledu upravo čarobna.

PROSVJETA.

*** Javna predavanja.**

Od ove jeseni drži revna naša družba „B. H. Zmaja" „javna predavanja" u prostorijama staroslavnih Kamenitih vrata. Predavanja se drže svake subote besplatno, te su osobito lijepo posjećena. Dosada su predavali dr. Rudolfo Horvat, Božidar pl. Kukuljević, Dr. Velimir Deželić, Dr. Oton Kučera, Stj. Širola i Dr. Hinko pl. Hranilović.

Već deveto predavanje držano je u dvorani gradske vijećnice, koju je najvećom pripravnosti dozvolio na porabu sam gradski načelnik Dr. Milan Amruš.

»Prosvjeta« izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Pretplatu prima: Uprava »Prosvjete«, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Upravo je izašao:

VELIKI ĆIRILO-METODSKI KALENDAR

BOG I HRVATI

za godinu

1910.

Izdaje ga

Klub Ćirilo-Metodskih zidara u Zagrebu.

u korist

Družbe sv. Ćirila i Metoda

za spasavanje hrvatske djece u Istri.

Uredio

Dr. Velimir Deželić.

Cieua broširanom K 1.60, vezanom K 2.—

Naručbe prima:

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu.

Preprodavaoci dobivaju znatan popust.

Ignjat Franz

kipar i klesar

Telefon 39. ZAGREB Kaizerova ul. 2.

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.

Mramorna industrija.

Naivaće skladište nadgrobnih spomenika

iz svih vrsti mramora, granita, syenita, labradora i t. d.

Kiparske radnje za façade.

Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

P. n. pretplatnicima!

Prvog listopada započeo je novi kvartal „Prosvjeto," pa umoljavamo sve naše pretplatnike, da odmah pretplatu obnove, da ne trebamo za opomenama dosadjivati.

Sve one, koji štogod na pretplati duguju, umoljavamo, da to odmah urede i zaostatak pripošalju, da im ne moramo lista obustavljati.

Pretplata za „Prosvjetu" s poštom iznosi:

za cielu godinu	K 14·—
„ pol godine	„ 7·—
„ četvrt godine	„ 3·50
„ inozemstvo za cielu godinu	„ 20·—

Pojedini brojevi 60 fil.

Šaljemo na ogled prvi broj »Prosvjete« svakomu koji to zatraži badava.

Uprava „Prosvjete"

Zagreb, Gajeva ulica br. 7.

Najizvrstnije i najbolje tambure gravi i razašilje

Prva sisačka tvornica tambura

J. Stjepušin

Sisak (Hrvatska)

Odlikovan na Pariškoj izložbi g. 1899 te na Milenijskoj izložbi 1896.

Osim tamburah i skladbe za tambure izrade razna glazbala kao: gusle, citare, gitare, mandoline, harmonike, okarine itd. za koje se šalje poseban cienik sa slikami.

Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu franko badava.

U istoj tvornici izlazi strukovni tamburaški mjesečnik pod naslovom »TAMBURICA« koji donosi uz pouku i krasne tamburaške skladbe a stoji za godinu samo 8 kruna.

Prva i najstarija tvornica tambura

T. Kovačić

Zagreb, Ilica broj 46.

Kšavarska cesta 10.

preporuča svoj vlastiti proizvod

tambura

kano i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela

Vilim Ondrušek

Ilica 50 —— ZAGREB, —— Ilica 50

u vlastitoj u tu svrhu novozagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. općinstvu za

kemičko čišćenje odjela

svake vrsti, za gospodje i gospodu,

častničke odore, skupocione haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, zavjesa za prozore itd.

Umjetno bojadisanje

svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.

Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarske pouzeće.

Vrlo umjerene cieno.

(zakonom zaštićeno) nenadkriljeno ulje za

motor-kola,
motor kotače i
motor-ladje

razašilju jedini tvorničari

H. Moebius & Fils,

Basel (Svicarska).

Skladišta u Zagrebu:

F. Budicki, Auto-Garage.
F. Dirnbacher, mehaničar.

Jeftine česke

penje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,

Lobes br. 191.

kod Pilsena (Česka).

Upravo je izašao

5. svezak

„Zemljopisa Hrvatske"

II. knjige

Uredjuje dr. Artur Gavazzi.

Predplatnici mogu dobiti sve dosada izašle svezke, kao i prvu knjigu uvezanu u polukožnom uvezu za K 16.—

Naručbe i predplate prima nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, kao i sve knjižare.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.